

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ISSN 2313-2094 (Print)
ISSN 2413-2039 (Online)

ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Серія «Педагогіка»

Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Випуск 13 (45)

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 14 від 25.11.2021 р.)

Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі педагогічних наук (спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки») відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Збірник відображено у таких науко-метричних базах даних та каталогах: Index Copernicus International, Google Scholar, Directory of Open Access Journals, ERIH PLUS, Ulrich's Periodicals Directory, Crossref.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: КВ № 24295-14135Р від 27.12.2019 Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Мови: українська, англійська.

Збірник присвячений проблемам педагогічної теорії і практики в історичному, сучасному світовому контексті. Публікує оригінальні статті авторів, які представляють теоретичний доробок та результати емпіричних досліджень. Статті охоплюють широкий спектр наукових дисциплін, включаючи історію педагогіки, теорію та практику виховання, порівняльну педагогіку.

Редакція не несе відповідальності за зміст статей та може не поділяти думку автора.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 13 (45). 92 с. DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45>.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2313-2094 (Print)
ISSN 2413-2039 (Online)

HUMAN STUDIES

Series of «Pedagogy»

a collection of scientific articles
of the Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University

Issue 13 (45)

Publishing House
"Helvetica"
2021

ISSN 2313-2094 (Print)
ISSN 2413-2039 (Online)

Recommended for printing
by Academic Council of Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University
(25 November 2021, Minutes № 14)

Human Studies. Series of “Pedagogy” is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category B in the field of pedagogical sciences (specialty 011 “Educational, pedagogical sciences”) according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 dated 02.07.2020 (Annex 4). “Human Studies. Series of Pedagogy” is included in Index Copernicus International, Google Scholar, Directory of Open Access Journals, ERIH PLUS, Ulrich’s Periodicals Directory, Crossref.

The state registration of mass media: Certificate KB № 24295-14135P of 27 December, 2019.
Journal languages: Ukrainian, English.

The collection addresses the issues of pedagogical theory and practice globally, in the retrospective and contemporary contexts. It contains original research articles that present theoretical assumptions. The articles cover a wide range of scientific disciplines including the history of education, theory and practice of education, comparative pedagogy.

The Editorial Board bears no responsibility for the content of the articles and may not share the author’s opinion.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Human Studies. Series of “Pedagogy” / Mariya Chepil (Editor-in-Chief) & others. Drohobych : Publishing House “Helvetica”, 2021. Issue 13 (45). 92 p. DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45>.

РЕДАКЦІЙНИЙ ШТАТ

Головний редактор – Марія Чепіль, доктор педагогічних наук, професор, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Дрогобич), Україна.

Відповідальний редактор – Ореста Карпенко, доктор педагогічних наук, професор, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, (Дрогобич), Україна.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ

Лілія Морська, доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів), Україна;

Наталія Мукан, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів), Україна;

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Дрогобич), Україна;

Лариса Зданевич, доктор педагогічних наук, професор, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький), Україна;

Спірос Спіроу, доктор педагогічних наук, професор, Європейський університет (Нікозія), Кіпр;

Вільфрід Смітт, університет імені Леопольда і Франца в Іннсбруку, (Іннсбрук), Австрія;

Юрі Меда, Університет в Мачераті (Мачерата), Італія;

Олена Невмержицька, доктор педагогічних наук, професор, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Дрогобич), Україна;

Людмила Романишина, доктор педагогічних наук, професор, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Хмельницький), Україна;

Ніна Слюсаренко, доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет (Херсон), Україна;

Інна Стражнікова, доктор педагогічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ), Україна;

Олександра Янкович, доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль), Україна; Куявсько-Поморська Вища Школа у Бидгощі (Бидгощ), Польща.

Ришард Бера, доктор педагогічних наук, професор, Університет імені Марії-Кюрі Склодовської у м. Люблін (Люблін), Польща;

Анна Канюс, доктор педагогічних наук, професор, Університет імені Марії-Кюрі Склодовської у м. Люблін (Люблін), Польща;

Матеус Нері, кандидат педагогічних наук, доцент, Університет в Аракажу (Аракажу), Бразилія;

Peter Stöger, доктор педагогічних наук, професор, Університет імені Леопольда і Франца в Іннсбруку (Іннсбрук), Австрія;

Сунджи Танабе, кандидат педагогічних наук, доцент, Канадзавський Університет (Какумамачі, Канадзава, Ісікава), Японія.

EDITORIAL BOARD

Editor in chief – Mariya Chepil, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych), Ukraine.

Executive secretary – Oresta Karpenko, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych), Ukraine.

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Liliya Morska, Ivan Franko Lviv National University (Lviv), Ukraine;

Nataliya Mukan, Lviv Polytechnic National University (Lviv), Ukraine;

Mykola Pantiuk, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych), Ukraine;

Larysa Zdanevych, Khmelnytskyi Humanitarian & Pedagogical Academy (Khmelnytskyi), Ukraine;

Spyros Spyrou, European University (Nicosia), Cyprus;

Wilfried Smidt, University of Innsbruck (Innsbruck), Austria;

Ryszard Bera, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin), Poland;

Anna Kanios, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin), Poland;

Juri Meda, University of Macerata (Macerata), Italy;

Matheus Nery, UNINASSAU (Aracaju), Brazil;

Olena Nevmerzhytska, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych), Ukraine;

Ludmyla Romanyshyna, Khmelnytskyi Humanitarian & Pedagogical Academy (Khmelnytskyi), Ukraine;

Nina Slyusarenko, Kherson State University (Kherson), Ukraine;

Inna Strazhnikova, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk), Ukraine;

Peter Stöger, University of Innsbruck (Innsbruck), Austria;

Shunji Tanabe, Kanazawa Gakuin University (Ishikawa, Kanazawa, Suemachi), Japan;

Oleksandra Yankovych, Ternopil National Volodymyr Hnatyuk Pedagogical University (Ternopil), Ukraine; Kujawy and Pomorze University of Bydgoszcz (Bydgoszcz), Poland.

ЗМІСТ

Абільтарова Ельвіза. Прогностичне обґрунтування перспектив формування культури безпеки професійної діяльності у закладах вищої освіти.....	9
Волошенко Марина. Уявлення молоді про відповідальне батьківство.....	16
Ворожбіт-Горбатюк Вікторія, Зеленська Людмила, Карасьова Олена. Можливості менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора.....	21
Дзина Лариса. Теоретичні основи формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті впровадження STREAM-освіти.....	27
Жигір Вікторія, Кривильова Олена. Сучасні методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти	34
Kobriy Olha, Yatsiv Oksana. Philosophical and psychological foundations for pedagogical outlook formation in future teachers.....	43
Мартинюк Анатолій. Визначні персоналії української музичної культури ХХ століття в науковому осмисленні академіка Івана Гамкала.....	52
Мотуз Тетяна, Швидун Віктор. Інноваційні процеси в системі освіти України: проблеми та перспективи.....	58
Савчак Ірина. Розвиток мотивації студентів до вивчення іноземної мови в умовах дистанційного навчання.....	64
Федоренко Світлана, Бесклетна Ольга. Досвід підготовки докторів філософії з лінгвістики в університетах США.....	71
Харченко Інна, Шищенко Інна. Інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти як підґрунтя для формування інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців.....	78
Шинкаренко В'ячеслав, Купрієнко Валентина, Міхіна Наталія, Клімова Людмила, Мазур Ірина. Участь батьків у підтримці формування життєвих компетенцій дошкільників у освітніх напрямках оновленого державного стандарту дошкільної освіти.....	85

CONTENTS

Abiltarova Elviza. Predictive justification of prospects of formation of culture of safety of professional activity in higher education institutions.....	9
Voloshenko Maryna. Young people’s perception of responsible fatherhood.....	16
Vorozhbit-Horbatiuk Viktoriia, Zelenska Liudmyla, Karasova Olena. Possibilities of mentoring in the formation of subject-methodical competence of teacher-innovator.....	21
Dzyna Larysa. Theoretical foundations of forming the informational-digital competence in the study of physics in the context of STREAM-education implementation.....	27
Zhigir Victoria, Kryvylova Olena. Modern methodological approaches to professional training of future qualified workers in professional (professional and technical) education institutions.....	34
Kobriy Olha, Yatsiv Oksana. Philosophical and psychological foundations for pedagogical outlook formation in future teachers.....	43
Martyniuk Anatolii. Significant personalities of Ukrainian musical culture of the 20th century in the scientific understanding of academician Ivan Hamkalo.....	52
Motuz Tetiana, Shvydun Victor. Innovative processes in Ukrainian education system: problems and prospects.....	58
Savchak Iryna. Development of students’ motivation to foreign language studying in the context of distance learning.....	64
Fedorenko Svitlana, Beskletna Olga. Experience of preparing doctors of philosophy in linguistics at the U. S. universities.....	71
Kharchenko Inna, Shyshenko Inna. Information and educational environment of higher education institution as a basis for the formation of information and digital culture of future professionals.....	78
Shyarenko Vyacheslav, Kupriyenko Valentyna, Mikhina Natalia, Klimova Lyudmyla, Mazur Iryna. Participation of parents in supporting the formation of life competences of preschoolers in educational areas of the updated state standard of preschool education.....	85

УДК 378:372.8:331.4

АБИЛЬТАРОВА Ельвіза – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, пров. Віто-Літовський, 98А, м. Київ, 03045, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9747-3303>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.1>

Бібліографічний опис статті: Абільтарова, Е. (2021) Прогностичне обґрунтування перспектив формування культури безпеки професійної діяльності у закладах вищої освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 9–15, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.1>

ПРОГНОСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці. Мета статті – обґрунтування перспектив формування культури безпеки професійної діяльності в закладах вищої освіти. Теоретико-методологічною основою дослідження є міжнародні та вітчизняні правові документи: Конвенція Міжнародної організації праці про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище, Резолюція Генеральної асамблеї Організації об'єднаних націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року», Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні, Національна стратегія у сфері прав людини, Закон України «Про вищу освіту», а також міжнародні стандарти в галузі управління якістю, в галузі управління охороною здоров'я та безпекою праці, в галузі екологічного управління. Здійснено теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури щодо визначення поняття «прогнозування», методів та етапів прогнозування. Автором обґрунтовано перспективні напрями вирішення означеної проблеми на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному, на рівні закладів вищої освіти. Основними прогностичними напрямками на загальнодержавному рівні вбачається розвиток і вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази в галузі забезпечення культури безпеки, фінансова підтримка наукових та педагогічних колективів щодо популяризації питань культури безпеки; на регіональному рівні пропонується підвищення обізнаності та інформування суспільства щодо культури безпеки, впровадження європейських стандартів безпеки праці, зарубіжного досвіду в галузі охорони праці та культури безпеки на виробництві; на рівні закладу вищої освіти передбачається створення в закладах вищої освіти сучасного безпечного освітнього середовища з пріоритетом безпеки праці та здоров'язбереження шляхом впровадження інноваційних технологій та методик навчання. Зроблено висновок про необхідність подальших досліджень теоретичних та методичних засад розвитку культури безпеки професійної діяльності у інженерів з охорони праці, основ формування, розвитку та виховання ціннісних орієнтацій у майбутніх інженерів з охорони праці у системі безперервної освіти.

Ключові слова: культура безпеки, професійна діяльність, професійна підготовка, інженер з охорони праці, прогнозування, прогностичні напрями.

ABILTAROVA Elviza – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student, Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Vito-Litovsky Lane, 98A, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9747-3303>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.1>

To cite this article: Abiltarova, E. (2021) Prohnostychnе obgruntuvannia perspektyv formuvannia kultury bezpeky profesiinoi diialnosti u zakladakh vyshchoi osvity [Predictive justification of prospects of formation of culture of safety of professional activity in higher education institutions]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 13(45), 9–15, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.1>

PREDICTIVE JUSTIFICATION OF PROSPECTS OF FORMATION OF CULTURE OF SAFETY OF PROFESSIONAL ACTIVITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. *The article is devoted to the problem of formation of the culture of safety of professional activity in future occupational safety and health engineers. The purpose of the article is to substantiate the prospects of formation of the culture of safety of professional activity in higher education institutions. The theoretical and methodological basis of the study is international and domestic legal documents: the International Labor Organization Convention on Safety and Health at Work and the Working Environment, the United Nations General Assembly Resolution “Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development”, The Concept of reforming the management system of labor protection in Ukraine, the National Strategy in the field of human rights, the Law of Ukraine “On Higher Education”, as well as international standards in quality management, health and safety management, environmental management. Theoretical analysis of scientific and pedagogical literature on the definition of “predictive modeling”, its methods and stages was conducted. The author substantiates promising areas for solving this problem at three levels: national, regional, and the level of higher education institutions. The main predictive directions at the national level are the development and improvement of the legislative and regulatory framework in the field of safety culture, financial support of scientific and pedagogical teams to promote safety culture; at the regional level it is proposed to raise awareness and inform the public about the culture of safety, implementation of European standards of occupational safety, foreign experience in the field of labor protection and safety culture at work; at the level of higher education institutions it is envisaged to create in higher education institutions a modern safe educational environment with a priority of occupational safety and health through the introduction of innovative technologies and teaching methods. The conclusion is made about the necessity of further researches of theoretical and methodical bases of development of the culture of safety of professional activity in occupational safety and health engineers, bases of formation, development and education of value orientations of future occupational safety and health engineers in the system of continuous education.*

Key words: *safety culture, professional activity, professional training, occupational safety and health engineer, predictive modeling, predictive directions.*

Вступ. За розрахунками Міжнародної організації праці (Doklad МОП, 2021) щорічні економічні втрати від виробничого травматизму та професійних захворювань становлять 3,94% світового внутрішнього валового продукту (ВВП). Численні дослідження показують, що фінансування заходів з охорони праці має значний економічний ефект і сприяє зменшенню виробничого травматизму. Існує ряд публікацій (Kuznesova, 2020, p. 752–753), у яких підтверджуються вказані нижче гіпотези: з підвищенням індексу конкурентоспроможності знижується рівень виробничого травматизму; у країнах з більш високим ВВП і рівень конкурентоспроможності буде вищим; конкурентоспроможність і рівень глобалізації взаємозалежні, чим вищий рівень глобалізації, тим вища конкурентоспроможність. Глобалізація економіки, впровадження зелених технологій, прийняття Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (2015), Стратегії сталого розвитку України до

2030 року (2021), впровадження міжнародних стандартів в галузі управління якістю (DSTU ISO 9001: 2015), в галузі управління охороною здоров'я та безпекою праці (ISO 45001: 2018), в галузі екологічного управління (DSTU ISO 14001: 2015) висувають високі вимоги до підготовки та навчання професійних кадрів в області забезпечення безпеки праці, а також роботодавців щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці. У контексті зазначеного високої актуальності набуває формування культури безпеки професійної діяльності (КБПД) у майбутніх інженерів з охорони праці та визначення перспективи формування та розвитку культури безпеки в закладах вищої освіти з позиції міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень. Під час обґрунтування прогностичних напрямів ми керувалися Конвенцією Міжнародної організації праці про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище № 155 (1981), у якій зазначено про необхідність впровадження заходів щодо запобігання нещасним випадкам

і завданню шкоди здоров'ю, що виникають унаслідок роботи. Ці заходи Міжнародної організації праці визначені на національному рівні, на рівні підприємства, які передбачають встановлення відповідних дій від роботодавців та працівників. Перелічені заходи є основою для визначення прогностичних напрямів формування культури безпеки професійної діяльності. У забезпеченні формування культури безпеки професійної діяльності важливе значення має врахування вимог Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (2015), у якій оголошено 17 глобальних цілей, та Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (2021).

Значну роль під час проектування перспектив зіграло схвалення Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні та затвердження плану заходів щодо її реалізації (2018), метою якої є створення національної системи запобігання виробничим ризикам для забезпечення ефективної реалізації прав працівників на безпечні та здорові умови праці. Великий інтерес для нашого дослідження становлять визначені у Концепції шляхи і способи розв'язання проблеми, серед яких основними є такі: вдосконалення законодавства з безпеки та гігієни праці з одночасним підвищенням рівня безпеки та гігієни праці працівників; перехід від заходів реагування на нещасні випадки й системи безпеки та гігієни праці, що базуються на усуненні наслідків, до заходів, які передбачають точне й постійне оцінювання виробничих ризиків, їх запобігання, а також заохочення до створення безпечних і здорових умов праці; участь усіх сторін соціального діалогу в процесі формування та реалізації політики з безпеки та гігієни праці; проведення досліджень і поглиблення знань у сфері безпеки та гігієни праці; забезпечення проведення навчання працівників та інформування суспільства з питань безпеки та гігієни праці; підготовка фахівців для підприємств, органів влади, а також викладачів та експертів з питань безпеки та гігієни праці; підвищення ефективності системи запобігання виробничим ризикам і заохочення до створення безпечних і здорових умов праці, з урахуванням особливостей потреб чоловіків і жінок; стимулювання роботодавців до проведення добровільного аудиту з питань безпеки та гігієни праці; запровадження механізму економічного стимулювання роботодавців

та працівників для заохочення їх до створення безпечних і здорових умов праці; модернізація системи реєстрації нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань, аварій, нещасних випадків дорогою на роботу чи з роботи, небезпечних подій та інцидентів, повідомлення про такі факти і проведення відповідних розслідувань.

Не менш важливого значення набувають положення та вимоги Національної стратегії у сфері прав людини (2021), яка базується на таких принципах: верховенство права, законність і справедливість; рівність та недискримінація у забезпеченні прав і свобод людини; об'єктивність та обґрунтованість визначення проблем у сфері прав людини, оцінка їхнього масштабу, пошук оптимальних варіантів їх розв'язання; конкретність, досяжність цілей та вимірюваність очікуваних результатів реалізації Стратегії; відкритість процесу реалізації положень Стратегії; інклюзивність і широке залучення до моніторингу та оцінки прогресу реалізації Стратегії всіх заінтересованих сторін; забезпечення своєчасного реагування на нові виклики, що існують у сфері прав людини.

У Законі України «Про вищу освіту» (2014) ключовими для нашого дослідження є принципи щодо сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством; створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб; запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти. Всі ці принципи та положення, визначені в Законі України «Про вищу освіту» (2014), Концепції реформування системи управління охороною

праці в Україні (2018), Національної стратегії у сфері прав людини (2021), нами будуть враховані під час обґрунтування прогностичних напрямів формування культури безпеки професійної діяльності в закладах вищої освіти.

Мета статті – обґрунтувати перспективи формування культури безпеки професійної діяльності в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу науково-педагогічних публікацій показують, що педагогічне прогнозування трактується як спеціальне наукове дослідження, яке спрямоване на вивчення певних особливостей розвитку об'єкта або явища (Сагаркіна & Суплakova, 2019, р. 333]. На думку Б. Гершунського, педагогічне прогнозування являє собою дослідження перспектив розвитку основних компонентів педагогічної системи, цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм навчально-виховної роботи (Gershunskij, 2003, р. 89). Т. Султанова здійснила спробу систематизації наукових праць, у результаті чого нею було визначено три напрями, що розкривають сутність феномена прогнозування. Так, перший напрям визначає це поняття як людську здатність до випереджаючого відображення майбутнього; другий напрям розглядає прогнозування як особливий вид пізнання, націленого на отримання знання про майбутнє та процеси його розвитку; третій розкриває сутність прогнозування через вид діяльності (Sultanova, 2014, р. 119). На основі узагальнення літературних джерел ми дійшли висновку, що прогнозування – це визначення тенденцій розвитку освітньої системи, процесу, явища; отримання інформації щодо об'єкту дослідження випереджаючого характеру з метою вдосконалення компонентів освітнього процесу.

Слід зазначити, що в науковому прогнозуванні виділяють такі види прогнозів (Markova, 2012, р. 404): дослідницький прогноз, що здійснюється на основі пізнання тенденцій і закономірностей, досвіду конкретних наук, який формує нові можливості й перспективні напрями розвитку науки, освіти, техніки; програмний прогноз, який передбачає розробку програми діяльності; організаційний прогноз, що базується на даних дослідного і програмного прогнозів. Методика прогнозування включає перелічені нижче етапи (Bestuzhev-Lada, 2021): передпрогнозна орієнтація (визначення предмету, мети, завдань, робочих гіпотез, методів, структури й організації дослідження); прогностичний фон (збір готових

даних із суміжних, непрофільних галузей прогнозування); вихідна або базова модель, тобто система показників, параметрів, що відображає характер і структуру об'єкта; пошукова модель (проекція в майбутнє системи показників вихідної моделі на дату затвердження з урахуванням факторів прогностичного фону); для керованих явищ – нормативна модель (проекція в майбутнє системи показників вихідної моделі відповідно до заданих цілей і норм за заданими критеріями); оцінка ступеню достовірності (верифікація) й уточнення попередніх моделей за допомогою паралельних, контрольних методів, зазвичай опитуванням експертів; вироблення рекомендації для оптимізації прийняття рішень у плануванні, управлінні на основі зіставлення прогностичних моделей.

Окрім того, серед методів прогнозного дослідження виділяють метод форсайту, який спирається на систему експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку; метод екстраполяції, що вивчає стійкі тенденції розвитку об'єкта прогнозу в минулому, сьогоденні та майбутньому; метод дельфі, який базується на виявленні узгодженої оцінки експертної групи після неодноразового анонімного опитування й повідомлення фахівцям результатів минулого туру; метод інтерполяції, що включає уявне заповнення пробілу, знаходження можливих проміжних значень у ряду статистичних даних (Sokolova & Sergienko, 2016, р. 16–17; Dolgonovskaya & Katicheva, 2015, р. 97).

Отже, враховуючи розглянуті теоретичні основи дослідження, під час визначення перспектив формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці у закладах вищої освіти нами на етапі ретроспекції було вивчено досвід формування культури безпеки у майбутніх фахівців, культури безпеки життєдіяльності у тих, хто навчається, у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. На наступному етапі діагностування здійснено аналіз сучасного стану формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці; проаналізовано освітньо-професійні програми та навчальні плани з метою визначення наповнення змісту компонентою культури безпеки; вивчено чинники та умови, які впливають на результативність цього процесу; на основі аналізу та систематизації законодавчої та нормативної бази виявлено перспективні напрями, які закладені

у концепціях, резолюціях та міжнародних документах. У подальшому дослідженні, яке передбачало здійснення етапу перспекції, нами були обґрунтовано перспективи формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному, на рівні закладів вищої освіти.

Таким чином, результати дослідження проблеми формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці дали змогу визначити перспективні напрями вирішення означеної проблеми на трьох названих вище рівнях.

На загальнодержавному рівні:

- розвиток та вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази в галузі забезпечення культури безпеки, розробка національного стандарту України «Культура безпеки», у якому будуть визначені основні положення та напрями формування культури безпеки у освітній галузі;

- підвищення престижності спеціальності інженера з охорони праці;

- надання фінансової підтримки науковим та педагогічним колективам щодо написання та видання навчальних програм, підручників, навчально-методичних та навчально-наочних посібників, електронних засобів навчання, призначених для вдосконалення системи професійної підготовки фахівців з охорони праці, формування та розвитку культури безпеки професійної діяльності, популяризації питань безпеки праці;

- надання фінансової підтримки закладам вищої освіти та науково-дослідним інститутам України для підвищення рівня наукових і науково-технічних досліджень у галузі охорони праці, розв'язання проблем профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань;

- оптимізація матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку інженерів з охорони праці;

- розробка та реалізація програми грантової та методичної підтримки випускників, які працюють інженерами з охорони праці та успішно впроваджують під час здійснення професійної діяльності систему управління охороною праці, принципи культури безпеки професійної діяльності;

- створення єдиної державної інформаційно-довідкової системи культури безпеки, в якій будуть представлені база законодавчої та нормативно-правової бази з охорони праці;

методичні розробки з формування культури безпеки; відомості щодо заходів, які спрямовані на формування культури безпеки; наукові досягнення в галузі охорони праці; міжнародний досвід в галузі охорони праці та культури безпеки;

- удосконалення системи підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти, кадрів з охорони праці щодо організації безпеки праці на основі ризикорієнтованого підходу та стандартів безпеки праці в країнах Європейського Союзу.

На регіональному рівні:

- створення регіональних інформаційних ресурсів, Інтернет-сайтів, інформаційного майданчику, до якого будуть залучені викладачі закладів вищої освіти, представники служби охорони праці виробничих підприємств, організацій, установ, представники органів державного управління охороною праці на регіональному рівні, працівники, для підвищення обізнаності та інформування суспільства щодо культури безпеки;

- налагодження активної співпраці закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку інженерів з охорони праці, з підприємствами, установами, організаціями для проходження практичної підготовки майбутніх інженерів з охорони праці;

- впровадження європейських стандартів безпеки праці, зарубіжного досвіду в галузі охорони праці та культури безпеки на виробництві та в практику підготовки майбутніх інженерів з охорони праці;

- систематичне проведення заходів (семінарів, конференцій, вебінарів) з метою підвищення рівня культури безпеки у студентів та населення, популяризації питань охорони праці.

На рівні закладів вищої освіти:

- створення в закладах вищої освіти сучасного безпечного освітнього середовища з пріоритетом безпеки праці та здоров'язбереження шляхом впровадження інноваційних технологій та методик навчання, які спрямовані на інтенсифікацію навчальної діяльності студентів до оволодіння культурою КБПД;

- під час розробки освітньо-професійних програм за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» галузі знань 26 «Цивільна безпека» спеціалізації «Охорона праці» включення до навчального плану спецкурсу «Культура безпеки професійної діяльності» та дисциплін, які забезпечують формування структурних компонентів КБПД;

- стимулювання самоосвітньої діяльності викладачів закладів вищої освіти та студентів;
- систематичне залучення до процесу професійної підготовки майбутніх інженерів з охорони праці представників служби охорони праці підприємств, установ, організацій, органів державного управління охороною праці;
- підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти щодо систематичного впровадження компоненти КБПД у зміст, форми, методи та технологій професійної підготовки майбутніх інженерів з охорони праці;
- підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти щодо застосування інноваційних технологій та інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження не вичерпує всіх напрямів вирішення проблеми формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх інженерів з охорони праці. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні теоретичних та методичних засад розвитку культури безпеки професійної діяльності у інженерів з охорони праці, основ формування, розвитку та виховання ціннісних орієнтацій у майбутніх інженерів з охорони праці в системі безперервної освіти, формування професійної компетентності та професійної культури у майбутніх інженерів з охорони праці на принципах культури безпеки, зарубіжних систем професійної підготовки майбутніх інженерів з охорони праці та формування культури безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бестужев-Лада И.В. Прогнозирование. *Большая советская энциклопедия*. URL: <http://bse.sci-lib.com/article093064.html>. (дата звернення: 04.06.2021).
2. Гершунский Б.С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория. Методология. Практика. Москва : Наука, 2003. 768 с.
3. Долгоновская Н.В., Катичева М.Г. Актуальные проблемы развития методологии педагогического образования. *Известия вузов*. 2015. № 1. С. 94–100.
4. ДСТУ ISO 9001: 2015 «Системи управління якістю. Вимоги» / ДП «УкрНДНЦ». Київ, 2016. URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf> (дата звернення: 04.06.2021).
5. ДСТУ ISO 14001: 2015 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування» / ДП «УкрНДНЦ». Київ, 2016. URL: https://ecolog-ua.com/system/files/dstu_iso_14001-2015.pdf (дата звернення: 04.06.2021).
6. Конвенція про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище № 155 / Міжнародна конференція праці, 1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text (дата звернення: 04.06.2021).
7. Концепція реформування системи управління охороною праці в Україні від 12 грудня 2018 року № 989-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2018-%D1%80#n8>. 9 (дата звернення: 04.06.2021).
8. Кузнецова Е.А. Трансформация роли охраны труда в условиях глобализации экономики. *Экономические отношения*. 2020. № 3. С. 743–765.
9. Маркова С.М. Проектирование образовательных систем: теоретический аспект. *В мире научных открытий*. 2012. № 9(33). С. 402–412.
10. Александрова Н.М., Маркова С.М. Методика прогностических исследований профессионально-педагогического образования. *Вестник Минского университета*. 2015. № 3(11). С. 13.
11. Національна стратегія у сфері прав людини від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>. (дата звернення: 04.06.2021).
12. Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року : Резолюція / Генеральна асамблея ООН, 2015. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement> (дата звернення: 04.06.2021).
13. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення: 04.06.2021).
14. Соколова И.И., Сергиенко А.Ю. О методологии прогнозирования развития педагогического образования. *Человек и образование*. 2016. № 1 (46). С. 15-20.
15. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : проєкт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9015&skl=9. (дата звернення: 04.06.2021).
16. Султанова Т.А. Общенаучные подходы к определению сущности педагогического прогнозирования. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 3. С. 118–121.
17. Царапкина Ю.М., Цыплакова С.А., Быстрова Н.В. Методология педагогического прогнозирования. *Проблемы современного педагогического образования*. 2019. № 62-1. С. 332–334.
18. ISO 45001:2018(E) «Occupational health and safety management systems. Requirement with guidance for use». URL: <https://iso-management.com/wp-content/uploads/2018/04/ISO-45001-2018-perevod-ot-31-03-2018.pdf> (дата звернення: 04.06.2021).

19. Safety and Health at Work / International Labour Organization. URL: <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>. (дата звернення: 24.08.2021).

REFERENCES

1. Bestuzhev-Lada, I. (2021). Prognozirovanie. Bol'shaya sovetskaya enciklopediya [Forecasting. The Great Soviet Encyclopedia]. Retrieved from: URL: <http://bse.sci-lib.com/article093064.h> [in Russian].
2. Gershunskij, B. (2003). Obrazovatel'no-pedagogicheskaya prognostika. Teoriya. Metodologiya. Praktika [Educational and pedagogical prognostics. Theory. Methodology. Practice]. Moscow: Nauka [in Russian].
3. Dolgonovskaya, N., Katicheva, M. (2015). Aktual'nye problemy razvitiya metodologii pedagogicheskogo obrazovaniya [Actual problems of the development of the methodology of pedagogical education]. *Izvestiya vuzov*, 1, 94-100 [in Russian].
4. DSTU ISO 9001: 2015 (2015). «Systemy upravlinnia yakistiu. Vymohy» [Quality management systems. Requirements]. Kyiv: DP«UkrNDNTs». Retrieved from: URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf> [in Ukrainian].
5. DSTU ISO 14001: 2015 (2015) «Systemy ekolohichnoho upravlinnia. Vymohy ta nastanovy shchodo zastosovuvannia» [Environmental management systems. Application requirements and guidelines]. Kyiv: DP«UkrNDNTs». Retrieved from: https://ecolog-ua.com/system/files/dstu_iso_14001-2015.pdf [in Ukrainian].
6. Konventsiia pro bezpeku y hiihenu pratsi ta vyrobnyche seredovyshe [Convention on Occupational Safety and health and the industrial environment] № 155 (1981). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_050#Text [in Ukrainian].
7. Kontsepsiia reformuvannia systemy upravlinnia okhoroioiu pratsi v Ukraini [Concept of reforming the Occupational Health and safety management system in Ukraine] № 989-p (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2018-%D1%80#n8> [in Ukrainian].
8. Kuznecova, E. (2020). Transformaciya roli ohrany truda v usloviyah globalizacii ekonomiki [Transformation of the role of labor protection in the conditions of economic globalization]. *Ekonomicheskie otnosheniya*, 3, 743–765 [in Russian].
9. Markova, S. (2012). Proektirovanie obrazovatel'nyh sistem: teoreticheskij aspekt [Designing educational systems: a theoretical aspect]. *V mire nauchnyh otkrytij*, 9(33), 402–412 [in Russian].
10. Aleksandrova, N., Markova, S. (2015). Metodika prognosticheskikh issledovanij professional'no-pedagogicheskogo obrazovaniya [Methods of predictive research of professional and pedagogical education]. *Vestnik Minskogo universiteta*, 3(11), 13 [in Russian].
11. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny [National Human Rights strategy] № 119 (2021). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> [in Ukrainian].
12. Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denniy v oblasti staloho rozvytku na period do 2030 roku: Rezoliutsiia [The reconstruction of our world: the procedure for determining the sustainable development strategy for the period up to 2030: Resolution] (2015). Heneralna asambleia OON. Retrieved from: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement> [in English].
13. Pro vyshchu osvitu [About higher education] № 1556-18. (2014). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
14. Sokolova, I., Sergienko, A. (2016). O metodologii prognozirovaniya razvitiya pedagogicheskogo obrazovaniya [On the methodology of forecasting the development of pedagogical education]. *CHelovek i obrazovanie*, 1(46), 15–20 [in Russian].
15. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku: proekt [Sustainable development strategy of Ukraine until 2030: project]. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9015&skl=9 [in Ukrainian].
16. Sultanova, T. (2014). Obshchenauchnye podhody k opredeleniyu sushchnosti pedagogicheskogo prognozirovaniya [General scientific approaches to determining the essence of pedagogical forecasting]. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya*, 3, 118–121 [in Russian].
17. Carapkina, YU., Cyplakova, S. Bystrova, N. (2019). Metodologiya pedagogicheskogo prognozirovaniya [Methodology of pedagogical forecasting]. *Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya*, 62-1, 332–334 [in Russian].
18. ISO 45001:2018(E) «Occupational health and safety management systems. Requirement with guidance for use». Retrieved from: <https://iso-management.com/wp-content/uploads/2018/04/ISO-45001-2018-perevod-ot-31-03-2018.pdf>
19. Safety and Health at Work / International Labour Organization. Retrieved from: <http://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/lang--en/index.htm>

ВОЛОШЕНКО Марина – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Державний університет «Одеська політехніка», 1, пр. Шевченка, м. Одеса, 65044, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0940-3829>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3753856/>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.2>

Бібліографічний опис статті: Волошенко, М. (2021) Уявлення молоді про відповідальне батьківство. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 16–20, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.2>

УЯВЛЕННЯ МОЛОДІ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНЕ БАТЬКІВСТВО

Анотація. Стаття присвячена основним тенденціям і трансформаціям, що відбуваються в інституті сім'ї на тлі змін у традиційному уявленні про шлюб. Наведено визначення поняття «батьківство» різних авторів. Воно розглядається з погляду різних наукових підходів, які розкривають складну структуру організації феномену батьківства: системного та феноменологічного. Наводиться ряд критеріїв, згідно з якими можна визначити, якою мірою індивід готовий до батьківства.

Порушується проблема усвідомленого батьківства, описуються висновки щодо результатів дослідження, присвяченого цьому питанню.

Вивченню питання сімейних цінностей молоді, її життєвих цілей, ставлення до створення власної сім'ї та дітонародження був присвячений дослідницький проєкт, що включив опитування (анкетування) респондентів у віці 18–35 років. У результаті анкетування виявилось, що головною цінністю молодого покоління, на думку більше половини опитаних, є емоційне, насичене життя. Крім цього, актуальними цінностями молоді респонденти назвали матеріально забезпечене життя та розвиток, самовдосконалення.

Найменш актуальною цінністю для молоді, на думку респондентів, виявилось створення власної сім'ї, народження дітей. Можливо, це пов'язано з тим, що для представників молодшого покоління респондентів названа цінність ще не є актуальною, оскільки вони дійсно зайняті роботою над іншими сферами життя, а для середнього покоління опитаних ця цінність неактуальна, оскільки багато хто з них уже створив свою сім'ю та народив дітей. У ході дослідження визначено позитивні та негативні сторони батьківства очима респондентів. З'ясовано ключові умови, необхідні респондентам для ухвалення рішення стати батьком. Наведені результати дають нам змогу підтвердити думку, що респонденти усвідомлюють труднощі, які можуть виникнути з появою дитини.

Ключові слова: батьківство, молодь, сімейні цінності.

VOLOSHENKO Maryna – PhD hab. (Education), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, Odesa Polytechnic National University, 1 Shevchenko Avenue, Odesa, 65044, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0940-3829>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3753856/>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.2>

To cite this article: Voloshenko, M. (2021) Uyavlennya molodi pro vidpovidalne batkivstvo. [Young people's perception of responsible fatherhood]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 13(45), 16–20, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.2>

YOUNG PEOPLE'S PERCEPTION OF RESPONSIBLE FATHERHOOD

Summary. The article is devoted to the main trends and transformations taking place in the institution of the family against the background of changes in the traditional notion of marriage. The definition of the concept of "fatherhood" of different authors is given. It is considered in terms of various scientific

approaches that reveal the complex structure of the organization of the phenomenon of parenthood: systemic and phenomenological. There are a number of criteria according to which it is possible to determine the extent to which an individual is ready for parenthood.

The problem of conscious parenting is raised, the conclusions on the results of the research devoted to this question are described.

A research project involving surveys (questionnaires) of respondents aged 18–35 was devoted to the study of the family values of young people, their life goals, attitudes to starting a family and having children. As a result of the survey, it turned out that the main value of the young generation, according to more than half of respondents, is an emotional, rich life. In addition, young respondents called materially secure life and development, self-improvement, actual values.

According to the respondents, the least relevant value for young people was to start their own family and have children. Perhaps this is due to the fact that for the younger generation of respondents this value is not yet relevant, because they are really busy working on other areas of life, and for the middle generation of respondents this value is irrelevant, because many of them have created their own family and gave birth to children. The study identified the positive and negative aspects of parenthood through the eyes of respondents. The key conditions necessary for respondents to decide to become a parent have been clarified. These results allow us to confirm the opinion that respondents are aware of the difficulties that may arise with the advent of the child.

Key words: *parenthood, youth, family values.*

Вступ. Розвиток сучасного суспільства спричинює зміни, що стрімко відбуваються у всіх сферах життя. Одні з найсуперечливіших тенденцій торкнулися інституту сім'ї. Згідно з А.І. Антоновим (1992), сім'я являє собою спільність людей, яка заснована на єдиній загальносімейній діяльності та пов'язана узами подружжя, батьківства та/або спорідненості, а також здійснює відтворення населення, наступність поколінь, соціалізацію дітей та підтримку існування членів сім'ї. Трансформація традиційних сімейних цінностей, гендерної ролі поведінки, поява нових форм шлюбносімейних відносин, орієнтація на малодітні та бездітні шлюби – все це та багато іншого протягом останніх десятиліть тим чи іншим чином характеризує тенденції у розвитку інституту сім'ї та шлюбу. Прагнення самореалізації (зокрема в професійній діяльності), поширення цінностей індивідуалізму, гедонізму, егоцентризму – усе це, призводить до зрушення від колективізму у бік Я.

Аналіз останніх досліджень. На тлі змін, що відбуваються, шлюб у традиційному уявленні (один на все життя), народження дітей, їхнє виховання не займають у житті молоді того місця, яке займало в житті їхніх батьків. На думку соціологів, зв'язок між трьома складовими – батьківством, подружжям та спорідненістю – втрачається. Для того, щоб народити дитину, сучасним молодим людям і дівчатам не обов'язково одружуватися і створювати сім'ю. Звідси виникає проблема ставлення молоді до батьківства загалом, до його місця у їхньому

житті, до батьківства як до цінності. Розглянемо кілька визначень поняття «батьківство». Так, наприклад, М.О. Єрміхіна (2004) вважає, що батьківство – це усвідомлення духовної єдності зі шлюбним партнером щодо своїх або прийомних дітей, що є інтегральною психологічною освітою особистості, яка включає сукупність ціннісних орієнтацій батька, установок і очікувань, батьківських почуттів, відносин та позицій, батьківської відповідальності та стилю виховання.

Когнітивна складова ціннісних орієнтацій подружжя, на думку автора, характеризується наявністю інформації лише на рівні переконань. Ці переконання стосуються пріоритетності цілей, типів та форм поведінки, будь-яких об'єктів у певній ієрархії. Емоційна складова реалізується безпосередньо в емоціях щодо будь-якого явища та його оцінки. З точки зору М.О. Єрміхіної (2004), саме емоційний аспект, що визначає переживання та почуття людини, показує значущість тієї чи іншої цінності, підштовхує до розміщення пріоритетів. Своєю чергою, поведінкова складова може бути як раціональною, так і ірраціональною, головне – спрямованість: на реалізацію ціннісної орієнтації, досягнення значущої мети, захист тієї чи іншої суб'єктивної цінності тощо. Крім цього, автор серед компонентів батьківства виділяє сімейні цінності, батьківські настанови та очікування, батьківські почуття, позиції, батьківську відповідальність, а також стиль сімейного виховання.

Розглянемо позицію А.Г. Радостевої (2013), з точки зору якої батьківство –

«соціально-психологічний феномен, який має емоційно та оціночно забарвлену сукупність знань і навіть уявлень і переконань щодо себе як батька, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства». Обидва визначення є близькими за своєю суттю, загальним залишається й те, що в кожному з визначень батьківство має складну структуру. Своєю чергою Р.В. Овчарова (2012) розглядає батьківство як соціально-психологічне явище з погляду феноменологічного та системного підходів. Феноменологічний підхід має на увазі глибоке проникнення в суть феномена, абстрагування від стереотипів та шаблонів, неупередженість та контекстуальність. Розглядаючи батьківство, спираючись на принципи системного підходу, важливо звернути увагу на те, що в такому випадку феномен батьківства є відносно самостійною системою, яка в той же час є підсистемою щодо системи сім'ї.

Крім цього, з погляду Р.В. Овчарової (2012), багатогранність батьківства як феномена можна розглядати і як складну комплексну структуру індивіда, і як надіндивідуальне ціле. Автор виділяє низку планів, різні сторони яких розкривають складну структуру організації феномена батьківства: план індивідуально-особистісних особливостей жінки чи чоловіка, які впливають на батьківство, план, що розкриває батьківство стосовно системи товариств та інші. Вона пропонує представити чинники, що впливають на формування батьківства, на макрорівні – рівні суспільства, мезорівні – рівні батьківської сім'ї та мікрорівні – рівні власної сім'ї та рівні конкретної особистості.

Як було зазначено, батьківство є складним феноменом, формування якого відбувається протягом тривалого часу через низку етапів. Саме тому ми можемо говорити про готовність чи неготовність до батьківства. Варто позначити, що саме ми розумітимемо під терміном «готовність до батьківства»: це готовність до виховання дитини після того, як вона народиться і до того, щоб бути їй батьками протягом усього життя (Radosteva, 2013).

Вчені, які займаються питаннями сім'ї, шлюбу, батьківства, виділяють низку критеріїв, згідно з якими можна визначити, якою мірою індивід готовий до останнього. Серед цих критеріїв, по-перше, бажання мати дитину на рівні потреби в турботі, у догляді, яка буде вдоволена з появою дитини. Батьківство може вимагати зміни способу життя, інтересів,

скорочення особистого часу, саме тому воно має зайняти у системі цінностей гідне місце. По-друге, необхідні навички турботи про дитину, які потребують попередньої підготовки. По-третє, індивід повинен бути емоційно автономним від своїх батьків, мати свої погляди і цінності. По-четверте, важливим критерієм є здатність повністю самостійно забезпечити дитину (незалежно від батьків та партнера). По-п'яте, людина, що готується стати батьком, повинна мати свій позитивний досвід любові, отриманий у своїй батьківській сім'ї (у разі його відсутності може бути потреба в усвідомленні та переробці негативного досвіду) (Radosteva, 2013).

Стаючи батьком, індивід бере на себе, насамперед, величезну відповідальність за життя, здоров'я та благополуччя іншої людини. Відповідальне батьківство найчастіше трактується як зацікавлене ставлення до дітей, що стосується різних сторін їхнього життя. Крім матеріальної забезпеченості, основу відповідального батьківства становлять такі якості, як здатність співпереживати дитині, турбота про її особистісне становлення, прагнення наповнити її життя значними враженнями, що формують характер (Ісаков, 2014).

У дослідженні С.П. Акутіної (2009), присвяченому формуванню усвідомленого (відповідального) батьківства, взяло участь близько 1000 школярів. Дослідження ставлення школярів до створення майбутньої сім'ї показало, що, по-перше, формування відповідального батьківства охоплює всі сторони життя сім'ї. По-друге, сім'я та школа повинні комплексно взаємодіяти та виховувати духовно-моральні сімейні цінності старшокласників. По-третє, автори дослідження заявляють, що серед важливих факторів формування усвідомленого батьківства – впровадження у практику спеціальних навчальних програм із сім'ї, пропаганда ціннісного ставлення до сім'ї та шлюбу. По-четверте, взаємодія всіх соціально-педагогічних структур щодо формування у молоді відповідального батьківства як духовно-морального імперативу на всіх рівнях позитивно вплине на проблему створення сім'ї та відповідального до неї ставлення.

Виклад основного матеріалу. Вивченню питання сімейних цінностей молоді, її життєвих цілей, ставлення до створення власної сім'ї та дітонародження був присвячений дослідницький проєкт, що включив опитування (анкетування) 70 респондентів у віці 18–35 років, які умовно були розділені на

«молодших» (18–26 років) та «дорослих» (27–35 років). У ході дослідження було важливо розмежувати дві системи цінностей: ті, які респонденти обирають як значущі для себе й ті, які, на їхню думку, є найбільш актуальними для молоді загалом. Варто зазначити, що отримані дані не співпали.

У результаті анкетування виявилось, що головною цінністю молодого покоління, на думку більше половини опитаних, є емоційне, насичене життя. Крім цього, актуальними цінностями молоді респонденти назвали матеріально забезпечене життя та розвиток, самовдосконалення. Найменш актуальною цінністю для молоді, на думку респондентів, виявилось створення власної сім'ї, народження дітей. Також наприкінці списку опинилися здоров'я, впевненість у собі, суспільне визнання. Ми можемо припустити, що такі результати пов'язані зі стійким образом представника молоді, який склався у населення завдяки соціальним медіа: молоді женуться за емоціями, враженнями, грошима, хочуть розвиватися, їм зараз не до сім'ї, не до дітей, не до громадської думки.

У процесі дослідження було з'ясовано, що серед найважливіших для самих респондентів цінностей виявилися благополуччя близьких, здоров'я, впевненість у собі. Отримані дані говорять про пріоритет приватного життя: сім'ю, здоров'я, власне «Я». Варто зазначити, що на останньому місці у списку основних цінностей для самих респондентів виявилось створення своєї сім'ї, народження дітей. Можливо, це пов'язано з тим, що для представників молодшого покоління респондентів ця цінність ще не є актуальною, оскільки вони дійсно зайняті роботою над іншими сферами життя, а для середнього покоління опитаних ця цінність неактуальна, оскільки багато хто з них уже створив свою сім'ю та народив дітей.

У рамках дослідження було важливо дізнатися, які життєві цілі є головними для респондентів зараз. Трохи менше половини опитаних обрали головною метою свого життя духовний розвиток, самовдосконалення, далі йдуть здобуття освіти, а також здобуття гарної роботи, кар'єрне зростання. Народження дітей обрали за мету в житті лише 7% респондентів. Таким чином, ми знову повертаємося до припущення про те, що для обох поколінь, що входять до нашої вибірки, зараз важливим є саморозвиток у різних сферах: духовність, освіта, кар'єра, а виховання дітей натепер ще,

або вже, або взагалі не сприймається як життєва ціль.

У ході дослідження було з'ясовано, що більше третини респондентів (37%) сприймають батьківство як новий досвід, який приносить у життя людини позитивні та негативні аспекти в однаковій кількості. Інша частина респондентів (67%) вважає, що батьківство несе багато щастя, але іноді можуть бути матеріальні, фізичні чи емоційні труднощі.

Таким чином, опитані чоловіки та жінки тверезо сприймають життєвий етап, коли в житті людини з'являється дитина. Респонденти не будують ілюзій навколо батьківства, але й не сприймають його як якусь важку ношу, яка не має жодних плюсів.

Крім цього, учасникам дослідження було поставлено питання про позитивні сторони батьківства. Для половини респондентів плюси батьківства полягають у можливості ділитися з кимось своїми знаннями, досвідом, перейти на новий життєвий етап, залишити продовження себе, роду.

Якщо говорити про негативні сторони батьківства, на думку 62% опитаних, виховання дітей потребує багато сил, нервів. Респонденти вказують про ризик стати поганим, безвідповідальним батьком, побоюються, що не зможуть знайти контакту з дитиною. Ще одним мінусом батьківства для третини респондентів є те, що діти потребують багато фінансових витрат. Такі результати дають нам змогу підтвердити думку, що респонденти усвідомлюють труднощі, які можуть виникнути з появою дитини.

У ході дослідження було виявлено ключові умови для ухвалення рішення стати батьком. Істотна частина опитаних (71%) заявили, що для них насамперед важливо зустріти людину, з якою вони захочуть мати дітей. Не менш важливо для респондентів бути забезпеченою в матеріальному плані людиною, мати окремий житловий простір, досягти професійних результатів. Невипадково більше третини респондентів (40%) заявили про те, що дитина може стати перешкодою для зміни місця проживання чи роботи. Батьківство обмежує свободу вибору, свободу переміщень. Індивід виявляється прив'язаним до дитини, оскільки відповідальний за неї.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що тенденції, що відбуваються в інституті сім'ї та шлюбу, спричиняють зміну ставлення до батьківства. Проведені дослідження дають змогу зрозуміти, що для молоді батьківство – це

справді складний соціально-психологічний феномен, на формування якого впливає ряд чинників. Готовність до батьківства відбувається протягом довгого часу, особливе значення в цьому процесі має емоційний, психічний та фізичний стан батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акутина С.П. Формирование осознанного отцовства у старшеклассников как духовно-нравственный императив. *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. Педагогика.* № 1(9), 2009. С. 133–142.
2. Антонов А.И. Кризис семьи и родительства. Проблемы родительства и планирования семьи. Москва, 1992. С. 11–27.
3. Єрміхіна М.О. Формування усвідомленого батьківства на основі суб'єктивно-психологічних факторів : автореф. дис. ... канд. псих. наук. Казань, 2004. 23 с.
4. Ісаков О.В. Цінності батьківства у способі життя молоді. Педагогіка професійної освіти. *Вчені записки ЗбДУ.* 2014. № 5(58) С. 36–41.
5. Овчарова Р.В. Психологія батьківства. Москва: Академія, 2012. 362 с.
6. Радостева А.Г. Батьківство як психологічне явище. Чинники, що впливають на його формування. *Вісник ПДДПУ. Серія № 1. Психологічні та педагогічні науки. Теоретико-експериментальні дослідження.* 2013. С. 100–108.

REFERENCES

1. Akutina, S. (2009). Formirovaniye osoznannoho ottsovstva u starsheklassnykov kak dukhovno-nravstvennyy ymperativ. [Formation of conscious fatherhood in high school students as a spiritual and moral imperative]. *Yzvestiya vysshykh uchebnykh zavedeniy. Povolzhskyy rehyon. Humanytarnye nauky. Pedahohyka.* № 1(9). P. 133–142. [in Russian].
2. Antonov, A. (1992). Kryzys sem'y u rodytel'stva. Problemy rodytel'stva y planirovaniya sem'y. [Family and parenting crisis. Problems of parenting and family planning]. Moscow. P. 11–27. [in Russian].
3. Yermikhina, M. (2004). Formuvannya usvidomlenoho bat'kivstva na osnovi sub'yektyvno-psykholohichnykh faktoriv: avtoref. dys. ... kand. psyk. nauk. [Formation of conscious parenthood on the basis of subjective-psychological factors] Kazan. 23 p. [in Russian].
4. Isakov, O. (2014). Tsinnosti bat'kivstva u sposobi zhyttya molodi. [Values of fatherhood in the way of life of youth]. *Pedahohika profesiynoyi osvity. Vcheni zapysky ZabDU.* № 5(58). P. 36–41 [in Russian].
5. Ovcharova, R. (2012). Psykholohiya bat'kivstva. [Psychology of fatherhood]. Moscow. Academy. 362 p. [in Russian].
6. Radosteva, A. (2013). Bat'kivstvo yak psykholohichne yavyshe. Chynnyky, shcho vplyvayut' yoho formuvannya. [Fatherhood as a psychological phenomenon. Factors influencing its formation]. *Visnyk PDDPU. Seriya № 1. Psykholohichni ta pedahohichni nauky. Teoretyko-eksperymental'ni doslidzhennya.* P. 100–108 [in Russian].

ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК Вікторія – доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

ЗЕЛЕНЬСКА Людмила – доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

КАРАСЬОВА Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний фармацевтичний університет, вул. Пушкінська, 15, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8922-9036>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

Бібліографічний опис статті: Ворожбіт-Горбатюк, В. Зеленська, Л., Карасьова, О. (2021) Можливості менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора. *Людипознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 21–26 doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

МОЖЛИВОСТІ МЕНТОРИНГУ В ФОРМУВАННІ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ІННОВАТОРА

Анотація. У статті автори конкретизували методологічні і процесуальні аспекти менторингу. Автори визначили актуальність використання менторингу в професійному становленні учителя-інноватора. У статті виділено методологічний базис менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора: гуманістичний, транспаритетний, партисипативний, емерджентний, праксеологічний, неологічний підходи.

На підставі аналізу професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» охарактеризовано предметно-методичну компетентність учителя як комплекс здатностей опанувати і використовувати в професійній діяльності систему наукових і методичних знань, умінь із конкретної предметної галузі, умінь проводити заняття ефективно, досягати програмних результатів навчання. У статті визначено групи компетентностей ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські (планування особистого прогресу менті, аудит витрат часу, координація роботи команди/оточення менті); психологічні (активація внутрішньої мотивації менті, розвиток самосвідомості, ідентифікація сил і слабких сторін менті, критичне мислення й уміння точно оцінювати переваги і ризики), партнерства (уміння надавати підтримку, якої потребують, отримувати задоволення від допомоги іншим, ентузіазм, експертність в конкретній галузі). Презентовано умови успіху роботи педагога-ментора, а саме: відсутність упереджень і оцінних суджень, готовність і можливість витрачати час, лаконічні доступні правила спілкування, дедлайн ключових завдань, довіра, повага, вимоглива любов, незаперечна віра в менті, орієнтування на успішний результат, психоемоційна стабільність, здатність учитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу. Авторами розкрито перспективи методичного інструментарію ментора: павутина цілей і очікувань, шкала SMART-цілей, технологія шести капелюхів мислення Едварда де Боно, мозковий штурм, модель GROW, технологія активного слухання, ресурси дидактики епістолярного жанру, процедури матчінгу, елементи методики Волта Діснея, технологія торта, принцип паротяга, живий підручник, handbook.

Ключові слова: інновація, заклад освіти, здобувач, ментор, менті, навчання, технологія, учитель.

VOROZHBIT-HORBATIUK Viktoriia – Dr. hab. in Pedagogy (Education), Professor at the Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, 61000, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

ZELENSKA Liudmyla – Dr. hab. in Pedagogy (Education), Professor at the Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, 61000, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

KARASOVA Olena – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of the National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8922-9036>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

To cite this article: Vorozhbit-Horbatiuk, V., Zelenska, L., Karasova, O. (2021). *Mozhlyvosti mentorynhu u formuvanni predmetno-metodychnoi kompetentnosti uchytelia-innovatora* [Possibilities of mentoring in the formation of subject-methodical competence of teacher-innovator]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 21–26, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

POSSIBILITIES OF MENTORING IN THE FORMATION OF SUBJECT-METHODICAL COMPETENCE OF TEACHER-INNOVATOR

Summary. *In the article the authors specified the methodological and procedural aspects of mentoring. The authors identified the relevance of the use of mentoring in the professional development of a teacher-innovator. The methodological basis of mentoring in the formation of subject-methodical competence of a teacher-innovator is highlighted in the article: humanistic, transparent participatory, emergent, praxeological, neological approaches. Based on the analysis of the professional standard for the profession “Teacher of general secondary education” characterized subject-methodological competence of teachers as a set of abilities to master and use in professional activities a system of scientific and methodological knowledge, skills in a particular subject area, ability to conduct classes effectively. The article identifies groups of mentor competencies that can be used by the teacher-innovator: organizational (planning the personal progress of the ment, time audit, coordination of the team / environment of the ment); psychological (activation of internal motivation of the ment, development of self-awareness, identification of strengths and weaknesses of the ment, critical thinking and ability to accurately assess the benefits and risks), partnerships (ability to provide support they need, enjoy helping others, enthusiasm, expertise in a particular field). The conditions of success of the teacher-mentor are presented, namely: lack of prejudices and evaluative judgments, willingness and ability to spend time, concise available rules of communication, deadline for key tasks, trust, respect, demanding love, undeniable faith in the cop, focus on success, psycho-emotional stability, the ability to learn from mistakes and go beyond the stereotypes of the learning process. The authors reveal the perspectives of the mentor’s methodological tools: web of goals and expectations, SMART-goals scale, Edward de Bono’s technology of six hats, brainstorming, GROW model, active listening technology, epistolary genre didactic resources, matching procedures, elements of Walt Disney’s methodology, technology, steam engine principle, live textbook, handbook.*

Key words: *innovation, educational institution, applicant, mentor, mentor, training, technology, teacher.*

Вступ. Менторинг як соціально-педагогічний феномен передбачає взаємодію людей за принципом паритетності (Vorozhbit-Horbatiuk, 2020). В умовах якісного оновлення всіх сфер професійної освіти менторинг розкриває перспективи навчальних взаємодій і пізнавальних комунікацій учасників освітнього процесу. Незаперечним є той факт, що менторинг дає освітньому процесу необхідні особистісне цілепокладання та практичну спрямованість, забезпечує формування фахових компетентностей і програмних результатів навчання, які визначають конкурентоспроможність випускника закладу вищої педагогічної освіти на ринку праці. Аналіз і презентування цього

конструкту сприятиме формуванню необхідної критичної маси досліджень і методичних напрацювань, згуртування професійної спільноти в окресленій темі. Як наслідок, матимемо підвищення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень. Солідне видання, в якому багато уваги приділено саме педагогічним аспектам менторингу, підготовлено тренерською групою «Інша освіта» в рамках проекту «Діалог заради змін» (2015). Проблема практики менторського супроводу як форми роботи з персоналом у системі післядипломної медичної освіти презентовано В. Радченко (Radchenko, 2018). Досить цікаве бачення використання ресурсу менторства

в процесі інтернаціоналізації вищої освіти в Україні представлено в публікації О. Іваницької (Ivanitska, 2018). Фінський досвід менторського супроводу вчителів в контексті діяльності Нової української школи представлено на офіційних ресурсах НУШ (2019).

У контексті компаративного аналізу цікавими є пошуки таких учених, як С. Йованова-Мітковська, Б. Попеска, в публікаціях яких проаналізовано походження і видові характеристики природного і планового менторства (Jovanova-Mitkovska & Popeska, 2018). Дослідження Д. Оверхолт (Overholt, 2001) цікаве розмаїттям описаних видів менторської підтримки в середовищі підлітків, практичні і методичні пропозиції автора не втрачають актуальності й сьогодні. Однак, незважаючи на значимість і очевидні перспективи використання потенціалу менторства в системі підготовки сучасного вчителя-інноватора, досі відсутній відповідний системний аналіз теоретичних засад і практико-методичні рекомендації. Це й зумовило вибір теми публікації.

Мета статті – розкриття можливостей менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора. Методологічним базисом цієї розвідки стали такі підходи: гуманістичний, який визначає верховенство цінності людини – кожного учасника освітнього процесу, коли співпраця в системі «ментор – менті» збагачує і вдосконалює кожного; транспаритетний підхід, який актуалізує ідеї демократії, відкритості цілей, педагогічних впливів, дій учителя-інноватора, ментора стосовно здобувача, менті, повнота і своєчасність отримання інформації. Зазначимо тут, що транспаритетний підхід передбачає прозорість як обізнаність учителя-інноватора (ментора) і здобувача в ролі менті, а відкритість – це реальна можливість здобувача (менті) впливати на хід і результати інноваційного навчального процесу. Також у дослідженні використаний партисипативний підхід, що передбачає активність учасників освітнього процесу в досягненні консенсусу, певну самоорганізацію в ході спільного прийняття рішень реалізації менті освітньої програми (реалізується цей підхід через конструкт міжкультурної комунікації учасників інноваційного освітнього процесу); емерджентний підхід, який визначає виникнення нових особливих властивостей навчального процесу, нелінійні системи відносин між учасниками такого процесу; праксеологічний підхід, який передбачає об'єктивацію підготовки

планування, проектування освітньої діяльності, обдумування дій, прогнозування очікуваних результатів з позицій фактичних умов, обставин перебігу навчального процесу; неологічний підхід (створення нового, класифікація педагогічних новацій, співвідношень традиційного та інноваційного, визначення поетапного втілення нового).

Виклад основного матеріалу. Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затверджено професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Reiestr profesiinykh standartiv). Предметно-методична компетентність учителя визначена цим документом однією з ключових. Фактично предметно-методична компетентність учителя передбачає сформованість здатності опанувати й використовувати в професійній діяльності систему наукових і методичних знань, умінь із конкретної предметної галузі, вміння проводити заняття ефективно. Схематично предметно-методичну компетентність учителя можна презентувати таким чином:

ЗНАЮ → ВМІЮ → МОЖУ І ХОЧУ
НАВЧИТИ

Учитель-інноватор у своїй діяльності керується науково обґрунтованими організаційними й управлінськими компонентами з прогностичним спрямуванням, має актуальні ціннісні орієнтації, критичне професійне мислення, високу професійну самосвідомість, готовий сприймати нове в професійній діяльності, у високій мірі володіє рефлексією. Це дає змогу ефективно працювати у мінливих нестабільних професійних ситуаціях. Ментор же в освітньому процесі певною мірою акумулює предметно-методичну компетентність учителя-інноватора. Ментор перш за все – уважний слухач і друг, який організує взаємодію учасників освітнього процесу на засадах паритетності. Це слухач, який проявляє рефлексію професійно і цілеспрямовано для виявлення істинно значимих особистісних цільових установок менті. Ментор водночас реалізує у своїй професійній діяльності ролі друга і критика, експерта і радника, модератора і парламентаря, хронолога і архіваріуса змін здобувача – менті. Ментор також виступає як джерело ресурсів і корисних професійних контактів. У цьому вбачаємо ресурс в реалізації гуманістичного підходу.

Специфічні компетентності ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські: планування особистого

прогресу менті, аудит витрат часу, координація роботи команди/оточення менті; психологічні: активація внутрішньої мотивації менті, розвиток самосвідомості, ідентифікація сил і слабких сторін менті. Також до компетентностей ментора належать критичне мислення, партнерство, уміння отримувати задоволення від допомоги іншим, ентузіазм, експертність.

Певні аналогії можна провести і щодо статусів здобувача – учасника інноваційного навчального процесу та менті. Сучасний здобувач відкритий для нового, є самодостатньою особистістю в когнітивному освітньому просторі. У свою чергу, менті як учасник освітнього процесу позиціонується так само як самодостатня особистість. На наш погляд, досить конструктивно представлено типологію менті І. Бріггс-Маєрс, а саме: самодостатній менті, людина-проблема, людина-загадка, всезнайка (Briggs-Mayers, 2014). Визнання і доцільне використання науково обґрунтованих типологій учасників навчального процесу є важливим у реалізації партисипативного підходу.

Зазначимо тут, менторинг і формування предметно-методичної компетентності учителя споріднені, хоча експліцитно такими не є. Менторинг позиціонується з продуктивними формами і способами взаємодії у процесі оперативної передачі досвіду. Формування предметно-методичної компетентності сучасного вчителя-інноватора відбувається в ситуації невизначеності змін, що передбачає конструкт інтеграції передачі специфічних актуальних знань, досвіду освітньої діяльності між різними поколіннями, представниками різних сфер життєдіяльності за транспаритетним підходом.

Можливості менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора реалізуються за обставин, якими послуговується вчитель-інноватор у реалізації емерджентного підходу до організації навчального процесу: взаємодія між ментором і менті залежить від часових параметрів, така підтримка має бути своєчасною; фокусування на темі і меті, актуальній для менті; адаптація змісту освітньої програми до актуальних потреб менті з аудитом витрат часу; не формування готових рішень, а підбір інструментів успіху самого менті; підтримка процесу набуття досвіду менті, збереження результату, аналіз успіху і невдач.

Ментор діє, послуговуючись тезою: процес не менш важливий, аніж сам результат.

Для ментора важливим є усвідомлення опори на конкретний досвід і рефлексію як основу співпраці, раціональне розуміння реальної життєвої ситуації. Таке усвідомлення сприятиме творенню майстерності ментора і утвердженню ситуації успіху менті. У цьому виразно прослідковується реалізація неологічного підходу. У роботі ментора з менті дія так чи інакше пов'язана з рівнем ризику. На наш погляд, можна виокремити умови успіху роботи педагога-ментора. Це: відсутність упереджень і оцінних суджень у комунікуванні ментора і менті; те, що ментор дає менті відчуття безпеки; довіра, повага, вимоглива любов (за А. Макаренком) (Makarenko, 1980); готовність ментора і його можливість витрачати час на відкритий діалог. Слушно буде зауважити тут, що ментор не зобов'язаний виконувати навантаження з менті 24/7. Важливо спиратися на чітко сформульовані однозначно зрозумілі домовленості, озвучені на початку навчальної взаємодії. Корисно чітко визначити: спосіб, зміст і формат звітності про контрольні точки взаємодії, описати лаконічно і доступно правила спілкування у період «тиші» (коли ментор не зобов'язаний взаємодіяти з менті), дедлайн ключових завдань (Tongush & Roschektaeva, 2017). Уміння навчити для ментора передусім полягає в майстерності ведення навчального діалогу, чіткому визначенні балансу офіційного й емоційного в комунікуванні, демонстрації незаперечної віри в свого менті. Корисно ментору за участі менті розробити 2–3 чітких правила спілкування, використовувати листи-нагадування, ресурс соціальних мереж для доцільного нетворкінгу. Важливою умовою є орієнтування на прогрес менті. У цій умові успіху ментору слід прийняти важливі правила: план прогресу менті хороший, якщо має хоча б два альтернативних варіанти; слід уміти не просто рефлексувати, а слухати 24/7, проявляти психоемоційну стабільність, яка виявляється у здатності вчитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу.

Безумовно, менторинг у формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора розкриває додаткові перспективи методичного інструментарію. Так, в арсеналі учителя-інноватора, який реалізує себе в ролі ментора, присутні павутина цілей і очікувань, шкала SMART-цілей (конкретна, вимірювана, досяжна, результативна, обмежена в термінах), технологія шести капелюхів мислення Едварда де Боно (11), мозковий штурм, модель

GROW, технологія активного слухання, ресурси дидактики епістолярного жанру, процедури матчіну, елементи методики Волта Діснея (7), технологія торта, принцип паротяга, живий підручник, handbook.

Висновки. На підставі аналізу професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» охарактеризовано предметно-методичну компетентність учителя як комплекс здатностей опанувати і використовувати в професійній діяльності систему знань конкретної предметної галузі, умінь проводити заняття ефективно, досягати програмних результатів навчання. Солідні ресурси менторинг має в індивідуальній програмі професійного саморозвитку учителя.

У статті визначено групи компетентностей ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські, психологічні, партнерства. Зазначено, що серед умов успішної роботи педагога-ментора є такі: відсутність оцінних суджень, готовність і можливість витратити час, прості правила спілкування, незаперечна віра в менті, орієнтування на успішний результат, психоемоційна стабільність, здатність учитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу. Серед перспектив розробки заявленої проблеми вважаємо за доцільне зосередити увагу на розробленні технологічних карт використання інструментарію ментора, зокрема живого підручника, handbook.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jovanova-Mitkovska S. Mentoring and integrated methodical practice (2017). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149219696.pdf> (дата звернення: 21.07.2021).
2. Overholt D. Adults mentoring adolescents: a conceptual and practical clarification: A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Education. Department of Theory and Policy Studies Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 2001. 289 p.
3. Бриггс-Майерс И. Книга МВТИ. Определение типов. У каждого свой дар. Питер, Карьера Пресс, 2014. 294 с.
4. Ворожбит-Горбатюк В.В. Паритетність як принцип організації освітнього середовища в новій українській школі. *Korszerű műszerek és algoritmusos tapasztalati és elméleti tudományos kutatási: tudományos művek gyűjteménye a nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia anyagaival (Hang 3)*, 2020. Budapest, Magyarország: European Scientific Platforme. S. 35–35.
5. Іваницька О.С. ЕРАЗМУС + Координатор як тьютор та ментор в умовах зростання академічної мобільності у ЗВО України. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»* № 5(25), 2018. С. 14–18.
6. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей (1980). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Makarenko_Anton/Knyha_dlia_batkiv/ (дата звернення: 20.08.2021)
7. Метод Волта Діснея. URL: <https://job-wizards.com/ua/metod-uolta-disneia-realistychna-kreatyvna-tekhnika/> (дата звернення: 21.07.2021)
8. Наставництво й менторство для вчителів. Як це працює у Фінляндії. URL: <https://nus.org.ua/articles/nastavnytstvo-j-mentorstvo-dlya-vchyteliv-yak-tse-pratsyuje-u-finlyandiyi/> (дата звернення: 10.09.2021)
9. Радченко В.В. Менторство в системі післядипломної освіти лікаря. *Медична освіта*. 2019. № 1. С. 116–120.
10. Реєстр професійних стандартів. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення: 10.09.2021)
11. Рівний рівному. Посібник для менторів. Київ, Інша освіта, 2015. 47 с.
12. Тонгуш В.В. Наставничество как один из методов обучения и развития персонала. *Инновационная наука*. 2017. № 4, ч. 2.

REFERENCES

1. Jovanova-Mitkovska S. (2017) Mentoring and integrated methodical practice. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149219696.pdf> (data zvernennia: 21.07.2021)
2. Overholt D. (2001) Adults mentoring adolescents: a conceptual and practical clarification: A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Education. Department of Theory and Policy Studies Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. 289 p.
3. Briggs-Mayers I. (2014) Kniga MBTI. Opredelenie tipov. U kazhdogo svoiy dar. [MBTI book. Definition of types. Everyone has their own gift]. Piter, Karera Press. 294 s. [in Russian].
4. Vorozhbit-Horbatiuk V.V. (2020) Parytetnist yak pryntsyv orhanizatsii osvithnoho seredovyshcha v novii ukrainskii shkoli. [Parity as a principle of organization of the educational environment in the new Ukrainian school] *Korszerű műszerek és algoritmusos tapasztalati és elméleti tudományos kutatási: tudományos művek gyűjteménye a nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia anyagaival*. Budapest, Magyarország: European Scientific Platforme. S. 35–35. [in Ukrainian].

5. Ivanytska O.S. (2018) ERAZMUS + Koordynator yak tiutor ta mentor v umovakh zrostannia akademichnoi mobilnosti u ZVO Ukrainy. [ERASMUS + Coordinator as a tutor and mentor in the context of growing academic mobility in the Free Economic Zone of Ukraine] *Journal "ScienceRise: Pedagogical Education"* № 5(25). S. 14–18. [in Ukrainian].
6. Makarenko A.S. (1980) Lektsii pro vykhovannia ditei [Lectures on raising children]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Makarenko_Anton/Knyha_dlia_batkiv/ (data zvernennia: 20.08.2021) [in Ukrainian].
7. The method of Walt Disney [The method of Walt Disney] URL: <https://job-wizards.com/ua/metod-uolta-disneia-realistychna-kreatyvna-tekhnika/> (data zvernennia: 21.07.2021) [in Ukrainian].
8. Nastavnytstvo y mentorstvo dlia vchyteliv. Yak tse pratsiuie u Finliandii [Mentoring and mentoring for teachers. How it works in Finland] URL: <https://nus.org.ua/articles/nastavnytstvo-j-mentorstvo-dlya-vchyteliv-yak-tse-pratsyuye-u-finlyandyi/> (data zvernennia: 10.09.2021) [in Ukrainian].
9. Radchenko V.V. (2019) Mentorstvo v systemi pisladyplomnoi osvity likaria. [Mentoring in the system of postgraduate education of a doctor] / *Medychna osvita*. № 1. S. 116–120. DOI 10.11603/me.2414-5998.2019.1.10094 [in Ukrainian].
10. Reiestr profesiinykh standartiv [Register of professional standards] URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (data zvernennia: 10.09.2021) [in Ukrainian].
11. Rivnyi rivnomu. (2015) [Peer to peer.] Posibnyk dlia mentoriv. K., Insha osvita. 47 s. [in Ukrainian].
12. Tongush, V.V., & Roshektaeva, U.Yu. (2017). Nastavnichestvo kak odin iz metodov obucheniya i rasvitiya personala [Mentoring as one of the methods of personnel training and development]. *Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal "Innovatsionnaya nauka". Innovation Science*, 4(2) [in Russian].

ДЗИНА Лариса – аспірант кафедри педагогіки вищої школи, Донбаський державний педагогічний університет, вул. Генерала Батюка, 19, Слов'янськ, Донецька область, 84100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1403-9817>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.4>

Бібліографічний опис статті: Дзина, Л. (2021). Теоретичні основи формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті впровадження STREAM-освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 27–33, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.4>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ З ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ STREAM-ОСВІТИ

Анотація. У статті актуалізується проблема набуття учнями середньої школи інформаційно-цифрової компетентності на уроках фізики в умовах впровадження STREAM-освіти. Звертається увага на те, що випускникам Нової української школи – майбутнім фахівцям – необхідно бути конкурентоспроможними, компетентними, орієнтуватися в міжкультурних процесах, відповідати вимогам мінливого інформаційного суспільства. Уточнено та розкрито зміст поняття «інформаційно-цифрова компетентність» у ході ретельного аналізу робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, виокремлено її складники. Так, автором визначено, що інформаційно-цифрова компетентність забезпечує учням широке та впевнене використання інформаційно-комунікаційних технологій, формування критичного мислення, оволодіння сучасними засобами та способами роботи з інформацією, самоорганізацію та самоконтроль власної навчальної діяльності; а також є складовим компонентом і ключових, і предметних компетентностей, що підтверджує її особливе значення. Наголошено, що у сучасній школі вивчення природничо-математичних дисциплін, зокрема фізики, є потужним фактором розвитку інформаційно-цифрової компетентності учнів. Проаналізовано сучасний стан розвитку STEM-освіти в Україні, зокрема в одній з її методологічних трансформацій – STREAM. Зазначено, що освітній процес з фізики в контексті STREAM-освіти здійснюється через призму проектною та навчально-дослідницької діяльності з використанням вільного доступу до інформаційних ресурсів. Розглянуто актуальний метод навчання – метод проектів, який може бути застосований в освітньому процесі з метою формування досліджуваної компетентності в умовах впровадження STREAM-освіти. Наведено приклади дослідницьких учнівських проектів, які були розроблені та виконані під керівництвом автора в рамках STEM-тижня та Тижня природничо-математичних наук у закладі загальної середньої освіти. У статті також здійснено обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті STREAM-освіти.

Ключові слова: STREAM-освіта, інформаційно-цифрова компетентність, Нова українська школа, метод проектів, освітній процес.

DZYNA Larisa – Postgraduate at the Department of Pedagogy of Higher School, Donbass State Pedagogical University, Heneral Batuk Str., 19, Slovyansk, Donetsk region, 84100, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1403-9817>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.4>

To cite this article: Dzyrna, L. (2021). Teoretychni osnovy formuvannia informatiino-tsyfrovoi kompetentnosti uchniv z fizyky v konteksti vprovadzhennia STREAM-osvity. [Theoretical foundations of forming the informational-digital competence in the study of physics in the context of STREAM-education implementation]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 13(45), 27–33, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.4>

THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMING THE INFORMATIONAL-DIGITAL COMPETENCE IN THE STUDY OF PHYSICS IN THE CONTEXT OF STREAM-EDUCATION IMPLEMENTATION

Summary. *The article actualizes the problem of acquisition of information and digital competence by high school students in physics lessons in the conditions of introduction of STREAM-education. Emphasis is placed on the fact that graduates of the New Ukrainian School – future professionals – need to be competitive, competent, navigate in intercultural processes, meet the requirements of a changing information society. The content of the concept of “information-digital competence” is clarified and revealed in the course of a careful analysis of the works of domestic and foreign scientists, its components are singled out. Thus, the author determined that information and digital competence provides students with a wide and confident use of information and communication technologies, the formation of critical thinking, mastery of modern tools and methods of working with information, self-organization and self-control of their own learning activities; and is also a component of both key and subject competencies, which confirms its special importance. It is emphasized that in the modern school the study of natural and mathematical disciplines, in particular physics, is a powerful factor in the development of information and digital competence of students. The current state of development of STEM-education in Ukraine is analyzed, in particular in one of its methodological transformations – STREAM. It is noted that the educational process in physics in the context of STREAM-education is carried out through the prism of design and teaching and research activities using free access to information resources. The actual method of teaching is considered – the method of projects that can be used in the educational process in order to form the studied competence in the implementation of STREAM-education. Examples of research student projects that were developed and implemented under the guidance of the author in the framework of STEM-week and the Week of Natural and Mathematical Sciences in general secondary education are given. The article also substantiates the organizational and pedagogical conditions for the formation of information and digital competence of students in physics in the context of STREAM-education.*

Key words: *STREAM-education, information-digital competence, New Ukrainian school, project method, educational process.*

Вступ. Стрімкий розвиток цифровізації та інформатизації суспільства вимагає від сучасного випускника закладу загальної середньої освіти набути впродовж навчання відповідних компетентностей, що дадуть змогу стати інноватором, здатним змінювати навколишній світ, розвивати провідні сфери діяльності своєї держави, стати конкурентоспроможним на ринку праці, а також безперервно вчитися протягом життя та набувати загальнолюдських цінностей і стійких моральних якостей.

Важливим кроком до модернізації освіти для задоволення запитів суспільства на наукоємну освіту, формування актуальних на ринку праці компетентностей стала Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (2020). Із предметів природничо-математичного циклу в середній школі для впровадження STEM-освіти, враховуючи інженерно-математичну спрямованість предмету, на нашу думку, урок фізики може виступати чи не найголовнішою платформою для реалізації завдань концепції. Однією з компетентностей, яка стає невід’ємною складовою

всіх десяти ключових, згідно з Концепцією Нової української школи (2016), є інформаційно-цифрова. Ця компетентність передбачає «впевнене і критичне застосування інформаційно-комунікативних технологій під час створення, пошуку, обробки, обміну інформацією у навчальному процесі, публічному просторі та приватному спілкуванні» (Концепція Нової української школи, 2016).

Отже, завданнями статті є аналіз ключового поняття досліджуваної освітньої компетентності та сучасного стану розвитку STEM-освіти в Україні, зокрема в одній із її методологічних трансформацій – STREAM; теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті STREAM-освіти та розгляд актуальних методів і засобів навчання, які можуть бути застосовані з цією метою в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень. Ретельний аналіз науково-педагогічної та методичної літератури, а також нормативно-правових документів засвідчує, що питання формування

інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в умовах STREAM-освіти у зарубіжних і вітчизняних вчених відображається за напрямками:

– особливості вивчення фізики в умовах STEM-STEAM-STREAM-освіти (О. Кузьменко (2017), О. Костельова, Н. Ярмолович тощо);

– поняття «інформаційно-цифрова компетентність» (А. Гусак, О. Миронова (2010) та ін.);

– формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики (І. Бондаренко, О. Ліскович (2012) тощо).

З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що дослідженням ключових понять проблеми займаються чимало дослідників, проте питання формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті впровадження STREAM-освіти залишається актуальним.

Таким чином, **мета статті** – розкрити теоретичні основи формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в умовах впровадження елементів STREAM-освіти з використанням інноваційних методів і засобів навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування системи освіти є одним з основних важелів сталого розвитку суспільства. Зміни у змісті освіти стають закономірними з урахуванням потреб сьогодення. Новий Державний стандарт базової середньої освіти (2020) ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів.

Виокремимо інформаційно-цифрову компетентність як одну з ключових, визначення змісту якої не є однозначним з погляду дослідників у зв'язку з інтегрованістю її компонентів.

Дослідженням інформаційної компетентності тривалий час займаються вітчизняні та зарубіжні вчені. Аналіз публікацій показав, що інформаційну компетентність О. Миронова (2015) тлумачить як здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (у вирішенні професійних завдань, навчанні, повсякденному житті) з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій (далі – ІКТ), що передбачає володіння інформаційною компетентністю за сформованою готовністю (що містять і особистісні якості) до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації

власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі в їх реалізації та можливих наслідків її здійснення.

Дж. Крумсвік зазначає, що цифрова компетентність – це майстерність особистості застосовувати інформаційні технології у своїй діяльності. На думку автора (Krumsvik, 2013), особистість має вміти критично оцінювати ресурси та використовувати їх з урахуванням педагогіки, бути обізнаним з цілями використання різноманітних навчальних ресурсів. С. Скотт цифрову компетентність трактує як здатність використовувати цифрові ресурси та інформаційні технології, розуміти та вміти критично оцінювати цифрові ресурси та контент, ефективно комунікувати (Scott, 2015).

Отже, бачимо, що цифрова компетентність дає змогу учневі бути успішним у сучасному інформаційному просторі, керувати інформацією, оперативно приймати рішення, формувати важливі життєві компетентності. Цифрова компетентність передбачає вміння використовувати цифрові технології для підтримки творчості, активного громадянства та соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей. З огляду на сутність інформаційної компетентності та цифрової компетентності, стає очевидним, що вони здатні до інтеграції й таким чином утворюють інформаційно-цифрову компетентність, що передбачає знання й уміння щодо роботи з інформацією за рахунок використання цифрових технологій.

Тож зазначимо, що в ході ретельного аналізу джерел було визначено поняття інформаційно-цифрової компетентності, а також виокремлено її компоненти. Із зазначеного вище можна зробити висновок, що сучасний освітній процес не може бути цілісним і повноцінним без формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності, зокрема й на уроках фізики. У процесі стрімкого розвитку суспільства інформаційно-цифрова компетентність є чи не найважливішим складником сучасного освітнього процесу (Sakunova, & Moroz, 2018).

У вітчизняній освіті поняття «компетентність» прийнято розуміти в значенні, що запропоноване європейськими освітніми експертами, тому ми розглядаємо інформаційно-цифрову компетентність як сукупність знань, умінь, цінностей і ставлень, а також стратегій, необхідних для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових

медіа з метою ефективного, критичного, творчого, самостійного та етично-орієнтованого навчання (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Автори стандарту Нової української школи (2016) вважають інформаційно-цифрову компетентність такою, що передбачає впевнене та водночас критичне застосування особистістю інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційну й медіа-грамотність; навички безпеки в інтернеті; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

Можна стверджувати, що інформаційно-цифрова компетентність є складовим компонентом і ключових, і предметних компетентностей, що підтверджує її особливе значення. Отже, необхідність формування в учнів різних видів компетентностей, зокрема інформаційно-цифрової, під час вивчення навчального матеріалу з усіх предметів варіативної й інваріативної частини програми повної загальної середньої школи, у тому числі на уроках фізики, є одним із найважливіших завдань сучасної шкільної освіти.

Сьогодні вивчення природничо-математичних дисциплін, зокрема фізики, є потужним фактором розвитку інформаційно-цифрової компетентності школярів (Sakunova, & Moroz, 2018). Під час опанування шкільного курсу фізики учні:

- розвивають інформаційну й медіаграмотність, алгоритмічне мислення, опановують основи програмування, набувають навичок роботи з базами даних;

- вчать впевнено й критично застосовувати інформаційно-цифрові технології для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією як під час навчання, так і в приватному або публічному спілкуванні, а в подальшому і в майбутній професійній діяльності;

- набувають досвіду визначати можливі джерела інформації, добирати необхідну інформацію, оцінювати, аналізувати її та перекодувати;

- розвивають навички користування сучасними гаджетами, інструментальними та вимірвальними приладами, роботи з віртуальними лабораторіями, програмами-симуляторами тощо;

- набувають здатності створювати та досліджувати моделі фізичних явищ;

- формують розуміння етики роботи з інформацією, навичок безпеки в інтернеті та кібербезпеки (Навчальна програма з фізики для 7–9 класів, 2017).

Нова українська школа, яка стартувала у 2016 році, поставила перед собою низку завдань: виховати громадянина-патріота, сформувати здатну до критичного мислення та навчання впродовж життя особистість, підготувати компетентного та конкурентоспроможного фахівця, від якого сьогодення вимагає різних і технічно складних навичок, зокрема доцільного застосування наукових знань і глибокого розуміння математичних понять.

Одним з пріоритетних напрямів розвитку освіти і, як наслідок, потужним інструментом формування компетентного випускника в умовах переходу до Нової української школи є STREAM-освіта.

STREAM-освіту будемо розглядати як методологічне розширення актуального напрямку в освіті – STEM (рис. 1). У загальному розумінні STEM-STEAM-STREAM – інтегрований підхід до освіти, що об'єднує основні ідеї природничих наук, інженерії, мистецтва, математики та технологій і спрямований на формування креативної, компетентної особистості, яка володіє знаннями прикладних наук та застосовує їх не тільки в навчальній діяльності, а й в повсякденному житті (Kuzmenko, 2017).

Такий підхід у середній освіті активно розвивається в Україні з 2015 року і вже став одним із ключових серед напрямів інноваційної та експериментальної діяльності освітніх закладів, особливо з моменту схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти).

Розглянемо метод проєктів як один із провідних підходів до впровадження STREAM-освіти, який є доцільним, на наш погляд, для формування ключових компетентностей учнів, зокрема інформаційно-цифрової.

Запровадження STREAM-проєктів демонструє учням можливість застосування науково-технічних знань у реальному житті за допомогою практичних занять. На таких уроках плануються, розробляються моделі сучасної індустрії: учні створюють міні-проєкти, намагаються запропонувати власну модель; аналізують, роблять висновки, пов'язують її з життєвими ситуаціями, із власним досвідом.

Для реалізації STREAM-проєктів на уроках фізики з метою формування

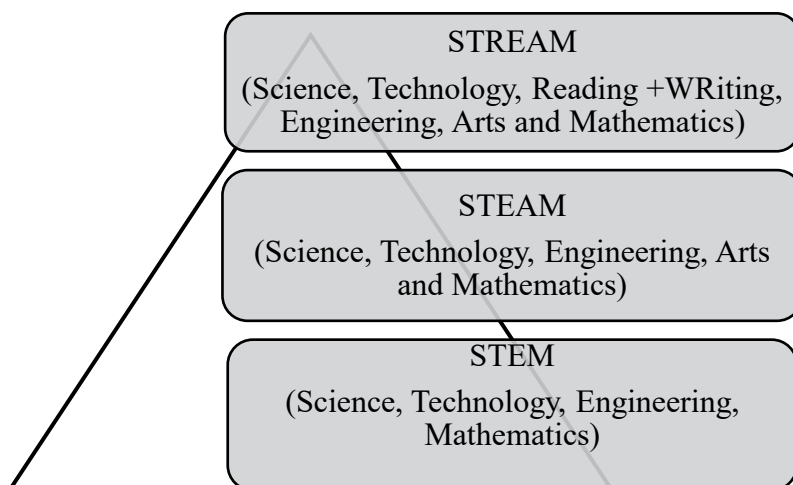

Рис. 1. Трансформація STEM-освіти (Dzyna, 2019)

Рис. 2. Приклади створених учнівських проєктів

інформаційно-цифрової компетентності доречно використовувати такі форми навчання:

- уроки-дослідження (постановка проблеми здійснюється вчителем, пошук рішення реалізується учнями відповідно до конкретних питань; на наступному етапі постановка проблеми, як правило, здійснюється самостійно учнями з певною допомогою вчителя, однак припущення та пошук рішень повинні робитися учнями максимально самостійно, а висновки – під керівництвом учителя);

- короткочасні дослідження-спостереження з описом (під керівництвом учителя);

- знайомство учнів із теоретичними поняттями дослідницької діяльності, такими як робота з першоджерелами, методами дослідження тощо;

- здійснення колективних досліджень за певним планом (з дотриманням усіх етапів) з різних тем.

Оскільки одним із ключових напрямків роботи в системі навчання фізики в середній школі є розв'язування задач, то в контексті сучасних вимог компетентнісного підходу вони мають бути наближені до реальних умов життєдіяльності людини, спонукати до використання фізичних знань у життєвих ситуаціях. Пропонувати учням можна компетентнісні задачі, в яких чітко прослідковуються

міжпредметні зв'язки та прикладна спрямованість навчання фізики. Задачі із життєвих ситуацій, завдання виробничого характеру можна також вдало перетворити на дослідницькі проєкти.

Наприклад, підсумовуючи вивчення теми «Тиск твердих тіл, рідин і газів» у 7 класі можна запропонувати учням виконати дослідницькі проєкти, як індивідуальні, так і групові (Навчальна програма з фізики для 7–9 класів, 2017).

Із власного педагогічного досвіду можемо зазначити, що актуальними й цікавими для учнів є теми «Моделювання плавання суден за допомогою хатнього посуду» і «Створення моделі фонтану (з демонстрацією його дії)» (рис. 2). У проєктній роботі особливе значення займає етап подання результатів дослідження, і хочеться зазначити, що до нього учні ставляться дуже креативно.

Тож стійким підґрунтям для формування інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках фізики є використання найбільш доцільних, на нашу думку, засобів та методів навчання:

- використання електронних підручників, мультимедійних додатків, віртуальних лабораторій, конструкторів уроку, а також програмного забезпечення загального призначення (MS Office тощо);

– проведення інтегрованих уроків, робота над створенням індивідуальних та групових навчальних проєктів (зокрема з використанням хмарних технологій типу Google Drive або Office 365 від Microsoft, призначених також для спільної роботи у реальному часі).

До організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики в контексті STREAM-освіти уналежнимо такі:

1. Ознайомлення учнів з основними елементами STREAM-навчання шляхом систематичної роботи в мережі інтернет, використанням на уроках прикладного програмного забезпечення та мобільних додатків при вивченні фізики.

2. Забезпечення міжпредметної інтеграції – об'єднання спільних тем з різних предметів, застосування під час освітнього процесу додаткових непрофільних джерел інформації.

3. Формування позитивної мотивації – спонукання учнів до активного використання елементів STREAM-навчання як у закладі освіти, так і вдома під час підготовки домашнього завдання або під час роботи в умовах дистанційного навчання.

4. Удосконалення методів і засобів навчання – урізноманітнити дидактичне забезпечення освітнього процесу з урахуванням

принципів особистісно-зорієнтованого підходу, спрямованих на розвиток в учнів інформаційно-цифрової компетентності; покращити матеріально-технічну базу закладу (шляхом створення й оснащення STREAM-лабораторій).

Отже, перед освітою стає на меті озброїти учнів уміннями здобувати, застосовувати на практиці, перетворювати й виробляти нові знання, а також продуктивними способами роботи з інформацією в будь-якій самостійній та груповій діяльності, не обмежуючи результати навчальної діяльності тільки знаннями, уміннями і навичками. Одним із головних аспектів формування інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках фізики в контексті STREAM, згідно з Концепцією Нової української школи (2016), є використання різноманітних інноваційних (в органічному поєднанні з традиційними) методів і засобів навчання. Вибір оптимального – завдання непросте, тому перспективи подальших досліджень з теми полягають у розробці та апробації дидактичних матеріалів і, як наслідок, експериментальній перевірці обґрунтованих у статті педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності з фізики в контексті впровадження STREAM-освіти під час формувального етапу експерименту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
2. Дзина Л. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів при вивченні фізики в контексті впровадження ST(R)E(A)M-освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Харків, 2019. № 6(98). С. 326–338.
3. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konserciji-rozvitku-a960r>
5. Кузьменко О. Інноваційні засоби та форми організації навчального процесу з фізики в умовах розвитку STEM-освіти в вищих технічних навчальних закладах. *Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету*, Кропивницький, 2017. 12 с.
6. Ліскович О. Формування інформаційної компетентності учнів у процесі викладання елективних курсів із фізики засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології в освіті*, 2012. Випуск 13. С. 203–209.
7. Миронова О. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2010. № 17(204). С. 165–175.
8. Навчальна програма з фізики для 7–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56124/>
9. Сакунова Г. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів з фізики через призму STEM-освіти. *Фізико-математична освіта*, 2018. Вип. 1. С. 285–289.
10. Krumsvik, R. Situated learning and digital competence. *Education and Information Technology*, 4(13), 279–290.
11. Scott C. The Futures of Learning 3: What kind of pedagogies for the 21st century? *UNESCO Education Research and Foresight*, Paris. ERF Working Papers Series, № 15.

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State standard of basic secondary education]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
2. Dzyna, L. (2019) Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti uchniv pry vyvchenni fizyky v konteksti vprovadzhennia ST(R)E(A)M-osvity [Formation of informational and digital competence in the study of physics in the context of ST(R)E(A)M-education]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, № 6 (98), 326 – 338.
3. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia rozvytku pryrodnycho-matematychnoi osvity (STEM-osvity). [The concept of development of natural and mathematical education (STEM-education)]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-a960r> [in Ukrainian].
5. Krumsvik, R. (2008). Situated learning and digital competence. *Education and Information Technology*, 4(13), 279–290.
6. Kuzmenko, O. (2017). Innovatsiini zasoby ta formy orhanizatsii navchalnoho protsesu z fizyky v umovakh rozvytku STEM-osvity v vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Innovative means and forms of organization of educational process in physics in the conditions of development of STEM-education in higher technical educational institutions]. *Kropyvnytskyi* [in Ukrainian].
7. Liskovych, O.V. (2012). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti uchniv u protsesi vykladannia elektyvnykh kursiv iz fizyky zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of informational competence of students in the process of teaching elective courses in physics by means of information and communication technologies]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information technologies in education*, 13, 203–209 [in Ukrainian].
8. Myronova, O. (2010). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti studentiv yak umova efektyvnoho zdiisnennia informatsiinoi diialnosti [Formation of informational competence of students as a condition for effective information activities]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University*, 17 (204), 165–175 [in Ukrainian].
9. Navchalna prohrama z fizyky dlia 7-9 klasiv [Curriculum on physics in 7-9 grades]. Retrieved from <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56124/> [in Ukrainian].
10. Sakunova H., & Moroz I. (2018) Formuvannia informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti uchniv z fizyky cherez pryzmu STEM-osvity [Formation of Informational and Digital competence of learner of physics under the premium of STEM-Education] *Fizyko-matematychna osvita* [in Ukrainian].
11. Scott, C. (2015). *The Futures of Learning 3: What Kind of Pedagogies for the 21st Century*. Education Research and Foresight Working Papers, UNESDOC Digital Library.

ЖИГІРЬ Вікторія – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька область, 71100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1501-905X>

КРИВИЛЬОВА Олена – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька область, 71100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2542-0506>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.5>

Бібліографічний опис статті: Жигір, В., Кривильова, О. (2021) Сучасні методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 34–42, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.5>

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. У статті здійснено спробу щодо розкриття проблеми методологічного обґрунтування професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Розглянуто методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Встановлено, що компетентнісний, особистісний, діяльнісний, системний, аксіологічний та акмеологічний підходи є універсальними, прогресивними та перспективними методологічними орієнтирами, які забезпечують ефективну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників до результативної професійної діяльності в умовах високотехнологічного інформаційного суспільства. На основі аналізу наукової літератури авторами визначено переваги виділених підходів та їхні основні характеристики. Зокрема встановлено, що компетентнісний підхід є не лише засобом оновлення змісту освіти, але й механізмом узгодження його з вимогами сучасності; особистісний – сприяє становленню та вдосконаленню особистості майбутніх кваліфікованих робітників, яка самостійно формує власний досвід, прагне активно реалізувати свої можливості, здатна до усвідомленого та обґрунтованого вибору рішень у різних професійних ситуаціях; діяльнісний – забезпечує організацію освітнього процесу на основі включення учнів до різних видів діяльності, які є значущими для майбутньої професії; системний – розглядає професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників як відкриту, самостійну, своєрідну структуровану підсистему професійної освіти, яка має власну мету, завдання, принципи, функції, зміст, форми, засоби, технології та методи навчання; аксіологічний – дає змогу перенести акцент на формування системи загальнолюдських та професійних цінностей майбутніх кваліфікованих робітників; акмеологічний – передбачає актуалізацію творчого потенціалу учнів, підвищення їхньої професійної мотивації та мотивації досягнення успіху в будь-якій діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, методологія, методологічні підходи, професійна (професійно-технічна) освіта, майбутні кваліфіковані робітники.

ZHIGIR Victoria – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics, Computer and Technological Education, Berdyansk State Pedagogical University, 4, Schmidt st., Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1501-905X>

KRYVYLOVA Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Professional Education, Labor Training and Technologies, Berdyansk State Pedagogical University, 4, Schmidt st., Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2542-0506>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.5>

To cite this article: Zhigir, V. & Kryvylova, O. (2021). Cuchasni metodolohichni pidkhydy do profesiinoi pidhotovky maibutnikh kvalifikovanykh robotnykiv u zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity. [Modern methodological approaches to professional training of future qualified workers in professional (professional and technical) education institutions]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 34–42, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.5>

MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES TO PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE QUALIFIED WORKERS IN PROFESSIONAL (PROFESSIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. *The article attempts to reveal the problem of methodological substantiation of professional training of future qualified workers in professional (professional and technical) education institutions. Methodological approaches to professional training of future qualified workers are considered. It is established that competence, personal, activity, system, axiological and acmeological approaches are universal, progressive and promising methodological guidelines that provide effective training of future qualified workers for productive professional activity in a high-tech information society. Based on the analysis of the scientific literature, the author identified the advantages of the selected approaches and their main characteristics. In particular, it is established that the competence approach is not only a means of updating the content of education, but also a mechanism to bring it into line with modern requirements; personal – contributes to the formation and improvement of the future qualified workers' personality, that independently forms their own experience, seeks to actively realize their potential, capable of conscious and informed choice of decisions in various professional situations; activity – provides the organization of the educational process based on the inclusion of students in various activities that are important for the future profession; systemic – considers the training of future qualified workers as an open, independent, unique structured subsystem of professional education, which has its own purpose, objectives, principles, functions, content, forms, tools, technologies and teaching methods; axiological – allows to shift the emphasis on the formation of universal and professional values system of future skilled workers; acmeological – involves the actualization of the creative potential of students, increasing their professional motivation and motivations to succeed in any activity.*

Key words: *professional training, methodology, methodological approaches, professional (professional and technical) education, future qualified workers.*

Вступ. Ситуація, яка склалася останнім часом в Україні й у всьому світі, пов'язана з переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства та багатогалузевої економіки, викликала суттєві зміни в професійній діяльності робітників. Сучасному працівникові вже замало володіти типовими засобами праці та виконувати типові трудові операції. Його діяльність здебільшого орієнтується на інноваційні, високопродуктивні технології, динамічні й змінні умови організації, високу якість і продуктивність праці. Робітник стає співучасником виробництва, який «може думати глобально, діяти локально, знаходити рішення на ситуаційному рівні» (Rudik & Vulakh, 2016, с. 140), а це вимагає від нього соціальної та професійної мобільності, конкурентоспроможності, комунікабельності, гнучкості мислення, системного світогляду, здатності до підприємливості, креативності, самостійності, адекватної самооцінки тощо.

Своєю чергою змінюються вимоги й до професійної (професійно-технічної) освіти, а саме щодо необхідності органічного поєднання гуманітарної, загальнотехнічної та спеціальної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, формування в них не лише знань, умінь, практичного досвіду, але й розвитку здатності адаптуватися до змін у відповідній виробничій галузі, застосовувати на практиці фундаментальні та інтегрувати міждисциплінарні знання, щоб комплексно розуміти та сприймати виробничий процес (Radkevych, 2017).

Зростання ролі наукових основ виробництва потребує посилення теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у загальній структурі змісту професійної (професійно-технічної) освіти, застосування міжпредметних зв'язків у побудові освітніх програм і навчальних планів. Усе це знайшло відображення в Законі України «Про освіту»

(2017), проєкті Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (2020), Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року (2019).

Тож однією з ключових та актуальних виступає педагогічна проблема методологування професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, а саме уточнення та обґрунтування методологічних підходів до цієї підготовки з урахуванням мінливих соціально-економічних умов, вимог суспільства до освітньої системи, потреб ринку праці, нових наукових досягнень. Це забезпечить розуміння того, що практичне впровадження будь-яких заходів з удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти без теоретичного осмислення є недостатнім.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійній (професійно-технічній) освіті активно обговорюються вітчизняними та зарубіжними науковцями (А. Ашеров, С. Гончаренко, Г. Єльнікова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, П. Лузан, В. Радкевич тощо). Розкриттю методологічних засад професійної підготовки майбутніх фахівців присвячено праці Н. Брюханової, О. Внукова, С. Гури, С. Демченко, І. Каньковського, О. Коваленко, М. Лазарева, В. Лобунця, Н. Ничкало, Т. Сущенко та інших вчених.

Метою статті є висвітлення й обґрунтування методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу. Для сучасної системи професійної (професійно-технічної) освіти як ніколи важлива проблема методологічного обґрунтування професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Методологію тлумачать як науку про організацію діяльності (Novikov & Novikov, 2007); систему принципів і способів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему (Філософський енциклопедический словарь, 1983).

Методологічна основа будь-якого дослідження має багаторівневу структуру.

Науковці виділяють декілька рівнів методологування (філософський, загальнонауковий,

конкретнонауковий, технологічний (методичний, дисциплінарний) (А. Бойко (Boiko, & Demianenko, 2019), І. Зимня (Zimnyaya, 2006); В. Сластьонін (Slastenin, & Kashirin, 2001), М. Фіцула (Fitsula, 2006), Е. Юдін (Yudin, 1978) тощо).

Перший філософський рівень включає загальні принципи пізнання й категоріальний апарат науки як такої. Другий – рівень концепцій, наукових підходів, що використовуються в різних науках (загальнонаукові проблеми, підходи, теорії, гіпотези, принципи, картину світу загалом, поняття, методи і так далі). Рівень конкретної наукової методології включає проблеми, специфічні для конкретної науки (принципи, технології, методи, форми дослідження тощо). Останній рівень – технологічна методологія «розкриває набір процедур, які забезпечують одержання достовірного емпіричного матеріалу, його первинну обробку, після чого він може потрапити до масиву наукового знання» (Vnukova, 2015, с. 5).

Методологія в педагогіці, за твердженням А. Бойко, «є не лише засобом теоретичного пізнання, а й водночас інструментом практичного перетворення педагогічної дійсності на наукових засадах» (Boiko & Demianenko, 2019, с. 13).

Як уже зазначалося, підґрунтям конкретнонаукової методології виступають методологічні підходи, які визначають у педагогіці логіку дослідження й виступають як засоби визначення стратегії, організації практичної діяльності щодо професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Вони є «принциповою методологічною орієнтацією, кутом пошуку, з якого розглядається об'єкт вивчення» (Ponomareva, 2018, с. 34). Це дає змогу до основних складових методології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників віднести методологічні підходи.

Водночас у визначенні методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців варто враховувати таке: вибір будь-якого підходу має бути обґрунтований його доцільністю; підходи мають доповнювати один одного та забезпечувати цілісний розгляд проблеми.

Новим загальноновизнаним концептуальним орієнтиром у професійній підготовці майбутніх фахівців сьогодні є компетентнісний підхід (його дотримуються В. Вербицький, І. Бех, Н. Бібік, О. Глузман, Г. Зайчук, Е. Зеєр,

І. Зимня, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський, А. Ярошенко та інші вчені), який передбачає комплексне оволодіння ними сукупністю загальних та професійних компетентностей, що дають змогу самостійно працювати та вирішувати складні професійні завдання на високому рівні в умовах невизначеності. Результатом такої підготовки має стати компетентний робітник, який «оволодів ґрунтовними знаннями в певній робітничій спеціальності, уміє виконувати конкретні види діяльності в межах своєї професії, повинен бути готовим до виготовлення виробів, технологія яких вимагає творчого підходу, а також має самостійно обрати оптимальний варіант їх виготовлення» (Bezposiuk, 2015, с. 150).

Важливо, що компетентнісний підхід створює умови для усвідомлення майбутніми кваліфікованими робітниками власних можливостей (знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей і якостей), мотивів і ціннісних орієнтацій та взагалі здатності щодо здійснення професійної діяльності. Як слушно зазначає В. Фрицюк, цей «набір компетентностей не випадковий, він з належною повнотою і системністю повинен відображувати всю сукупність завдань, необхідність вирішення яких може виникнути в професійній діяльності, повинен вести до позначки «метакомпетентності» як цілісної характеристики фахівця, який володіє необхідними можливостями вирішення найрізноманітніших завдань професійної діяльності» (Frytsiuk, 2017, с. 164).

Навіть більше, саме на компетентнісній основі розроблено державні освітні стандарти професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що регламентують зміст освітньо-професійних програм та навчальних планів. За такого підходу навчальна діяльність учнів набуває практично-орієнтованого характеру, а навчальні програми передбачають запровадження інноваційних методів і форм організації освітнього процесу, що спрямовані на вироблення досвіду застосування знань, умінь і навичок на практиці. Усе це сприяє швидкій адаптації випускників закладів професійної (професійно-технічної освіти) на виробництві, конкурентоспроможності на ринку праці, успішному розв'язанню життєвих, особистісних, професійних завдань для самовизначення, саморозвитку й самореалізації (Kokareva, 2015).

До того ж, особливу увагу слід звернути на те, що компетентнісний підхід передбачає

формування в учнів закладів професійної (професійно-технічної освіти) ключових компетентностей, а саме здатності до навчання протягом життя, проектування власної діяльності, спілкування, самовизначення та самоактуалізації, взаємодії з іншими людьми в суспільних інтересах, володіння інформаційними технологіями тощо (Zimnyaya, 2003; Ovcharuk, 2004; Khutorskoi, 2003; Yahupov, 2012).

Звідси висновок: компетентнісний підхід виступає одним із напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що передбачає їхню готовність до успішної діяльності в різних сферах завдяки сформованості системи ключових і професійних компетентностей. Він є не лише засобом оновлення змісту освіти, а й механізмом узгодження його з вимогами сучасності (Pobirchenko, 2012, с. 25).

Важливим у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників вважаємо особистісний підхід (Е. Зеер, Л. Качалова, С. Кульневич, О. Пехота, В. Сериков, І. Якиманська та інші вчені), в основі якого «лежить визнання індивідуальності, самоцінності кожної людини, її розвитку не як колективного об'єкта, але передусім як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом» (Yakimanskaya, 1996, с. 9).

Зважаючи на це, можемо стверджувати, що реалізація особистісного підходу в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників орієнтує на необхідність дотримання пріоритету індивідуальності учнів та їхнього професійного становлення, а саме прояву тих якостей особистості, які допомагають розвитку мислення, інтелекту, становленню творчих та комунікативних здібностей, виробленню навичок самоосвіти, саморозвитку (Yakimanskaya, 1996).

Завдяки тому, що «особистісний підхід до освіти є цілісною системою наукових положень, що обґрунтовують можливість здійснювати освіту кожної людини із врахуванням її нахилів і здібностей» (Kotlyarova, 1999, с. 143), його застосування у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників забезпечить розкриття особистісного потенціалу і створить умови для самоактуалізації особистості (Kachalova, 2001, с. 65).

Для реалізації особистісного підходу в професійній (професійно-технічній освіті) має бути змінена організація всього освітнього процесу, який повинен забезпечити активний характер діяльності учнів. Вибір освітніх

технологій має співвідноситись із закономірностями розвитку майбутніх кваліфікованих робітників. Проте пріоритетними мають стати саме активні методи навчання професій (ситуаційний, проблемний, проектний тощо). Викладач повинен бути помічником, координатором, консультантом, організатором діяльності учнів.

Отже, особистісний підхід сприятиме становленню та вдосконаленню особистості майбутніх кваліфікованих робітників, яка самостійно формує власний досвід, прагне активно реалізувати свої можливості, здатна до усвідомленого та обґрунтованого вибору рішень у різних професійних ситуаціях в процесі навчання та на виробництві.

Практика професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є ефективною за умов застосування діяльнісного підходу (Л. Виготський, Н. Дюсеєва, Ю. Кузнецов, О. Леонтєв, С. Рубінштейн тощо), бо саме в діяльності формуються здібності людини, причому необхідною умовою є включення особистості до різних видів діяльності.

З огляду на це, провідною ідеєю діяльнісного підходу в освіті є організація освітнього процесу на основі включення учнів до різних видів діяльності, які є значущими для майбутньої професії. При цьому учень – майбутній кваліфікований робітник – має виконувати в цих видах діяльності активні ролі й лише тоді буде відбуватися свідоме, міцне засвоєння ним певного практичного досвіду. До того ж, учень буде готовий здійснювати будь-яку діяльність – навчальну чи професійну – ставити мету, визначати об'єкт, предмет, процес, засоби, умови, результат праці, планувати, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати, аналізувати, оцінювати і коригувати її.

Важливим у застосуванні діяльнісного підходу до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є ще й те, що всі уміння й навички, досвід, які потрібні для компетентного розв'язання професійних завдань, проблем і ситуацій, формуються лише в процесі діяльності.

Одним із важливих методологічних підходів є системний (його описували В. Афанасьєв, В. Безпалько, І. Блауберг, В. Бодров, М. Каган, В. Садовський, Г. Сериков, Е. Юдін та інші вчені). Він забезпечує комплексний розгляд педагогічної системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з урахуванням внутрішніх зв'язків між

окремими елементами та зовнішніх зв'язків з іншими системами і об'єктами (Afanasev, 1981; Kagan, 1991; Lozova, 2012).

Для того, щоб обґрунтувати систему професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, необхідно з'ясувати компоненти цієї системи, їхні зв'язки й відношення, системоутворювальні чинники та умови функціонування у статичному та динамічному аспектах (Ponomarova, 2018).

З огляду на позиції системного підходу, професійна підготовка учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, з одного боку, є відкритою та самостійною системою, що перебуває в постійному розвитку, удосконаленні та змінах, а з іншого – частиною, яка функціонує як органічна підсистема професійної освіти. Водночас ефективність системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників залежить від організації цілеспрямованих системних дій та умов, що забезпечують здійснення випускниками результативної професійної діяльності.

Отже, можна стверджувати, що професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників являє собою відкриту, самостійну, своєрідну структуровану підсистему професійної освіти, яка має власну мету, завдання, принципи, функції, зміст, форми, засоби, технології та методи, функціонує в системі неперервної професійної освіти, пов'язана з нею складними організаційними та змістово-процесуальними зв'язками.

У контексті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників особливої уваги заслуговує аксіологічний підхід, який визнає людину найвищою соціальною цінністю (С. Анісімов, І. Бех, С. Гончеренко, В. Знаков, І. Зязюн, В. Кремень, С. Маслов, В. Огнев'юк, О. Савченко, В. Франкл, Ю. Шабанова та інші). Він відіграє важливу роль у професійній освіті тому, що ціннісні орієнтації є важливими елементами внутрішньої структури особистості, що закріплені життєвим досвідом індивіда (Astashova, 2002; Ohneviuk, 2003; Shabanova, 2014).

Влучними, як на нашу думку, є аргументи Т. Бутківської стосовно необхідності реалізації аксіологічного підходу в освітньому процесі закладів освіти, зокрема: «система цінностей є провідною ланкою, яка пов'язує суспільство з його окремими членами й забезпечує їхнє включення в систему суспільних відносин; цінності особистості виступають основою для вибору суб'єктом цілей, засобів та умов

діяльності, визначаючи її загальну спрямованість; цінності є системоутворювальним ядром програми розвитку, діяльності та внутрішнього життя людини» (Butkivska, 1997, с. 131).

Застосування аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників дає можливість перенести акцент на формування системи їхніх загальнолюдських та професійних цінностей як визначальних чинників усвідомлення ними власної значущості в умовах сучасного виробництва. Цей підхід допоможе учням обрати відповідні ціннісні орієнтири, способи поведінки в житті, осмислити, як виконувати свої професійні функції для успішного здійснення професійної діяльності.

Винятково важливим для професійної підготовки, на нашу думку, є акмеологічний підхід, який орієнтує майбутніх кваліфікованих робітників на максимальну творчу самореалізацію в житті й зокрема у професійній діяльності, досягненні вершин професіоналізму (Б. Ананьев, А. Деркач, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Пальчевський, А. Рибніков та інші).

Застосування акмеологічного підходу до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників передбачає актуалізацію творчого потенціалу учнів, підвищення їхньої професійної мотивації та мотивації досягнення успіху в будь-якій діяльності, що своєю

чергою вимагає створення умов для освоєння ними прогресивних виробничих інновацій.

У сучасних умовах особливу увагу варто зосередити на необхідності постійного самовдосконалення фахівців у професії, підвищення професійної майстерності протягом життя, прагнення до вершин («акме») фізичного, духовного та професійного розвитку (Palchevskiy, 2010). Саме це забезпечує застосування акмеологічного підходу в професійній (професійно-технічній) освіті через акмеологізацію загальноосвітніх і професійно-орієнтованих дисциплін, впровадження факультативних і спеціальних курсів, акмеологізацію навчальних і виробничих практик, спрямованих на творчий саморозвиток та самовдосконалення учнів у професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дає змогу розглядати сукупність виділених підходів як методологічну основу професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Її вдосконалення можливе з позицій компетентнісного, особистісного, діяльнісного, системного, аксіологічного та акмеологічного підходів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в конкретизації реалізації методологічних підходів у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асташова Н.А. Концептуальные основы педагогической аксиологии. *Педагогика*. 2002. № 8. С. 8–13.
2. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. Москва : Политиздат. 1981. 432 с.
3. Безносок О.О. Сутність та складові професійної компетентності слухачів навчальних закладів системи професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2015. Вип. 5. С. 146–153.
4. Бойко А.М., Дем'яненко Н.М. Методологія, теорія, практика – єдина система. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. Випуск 2(10). С. 13–17.
5. Бутківська Т.В. Ціннісний вимір соціалізації учнів. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1(14). С. 130–137.
6. Внукова О.М. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів напрямів підготовки 6.010104 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 6.010104 Професійна освіта (Дизайн). Київ : КНУТД, 2015. 198 с.
7. Деркач А.А., Кузьміна Н.В. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма. Москва : РАУ. 1993. 23 с.
8. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
9. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? *Высшее образование сегодня*. 2006. № 8. С. 20–26.
10. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1991. 384 с.
11. Качалова Л.П. Возрастная психология с основами возрастной педагогики: Личностная педагогика : учеб. пособие для студ. пед. вузов. Шадринск : ШГПИ, 2001. 149 с.
12. Кокарева А.М. Методологічні засади професійної підготовки інженерів в технічних університетах. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Педагогіка, психологія* : збірник наукових праць. 2015. № 6. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10202> (дата звернення: 15.07.2021).

13. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112с.
14. Котлярова Ирина Олеговна. Теоретические основы личностно ориентированного повышения профессионально-педагогической квалификации работников образования: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01: Челябинск, 1999. 341 с.
15. Кузьмина Н.В., Пожарский С.Д., Паутов Л.Е. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста : монография. Санкт-Петербург : Евразийский открытый институт. 2008. 376 с.
16. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за заг. ред. В.І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2012. 348 с.
17. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология. Москва : СИНТЕГ. 2007. 668 с.
18. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ : Знання України, 2003. 450 с.
19. Пальчевський С.С. Акмеологія – поклик майбутнього. *Акмеологія в Україні*: наукове видання. 2010. № 1. С. 7–14.
20. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі : теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3. С. 24–31.
21. Пономарьова Н.О. Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя інформатики до професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2018. Вип. 59. С. 32–43.
22. Радкевич В.О. Модернізація професійної освіти і навчання в контексті євроінтеграції: науковий супровід. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції до 25-річчя НАПН України (Київ, 29 березня – 13 квітня 2017 р.) / за заг. ред. В.О. Радкевич. Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2017. С. 27–32.
23. Рудик Г.А., Булах Л.О. Современная стратегия и тактика ПТО – отвечает вызовам глобализации. Методология профессионального образования: материалы международной научно-практической конференции, посвященной А.М. Новикову / под науч. ред. Т.Ю. Ломакиной. (Москва, 1 декабря 2016 г.). Москва : ФГБНУ «Институт стратегии развития образования РАО», 2016. С. 137–143.
24. Слостенин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика. Москва : Академия, 2001. 480 с.
25. Философский энциклопедический словарь. Москва : Советская Энциклопедия, 1983. 836 с.
26. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
27. Фрицюк В.А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 6. С. 160–167.
28. Хуторской А.В. Ключевые компетенции: технология конструирования. *Народное образование*. 2003. № 5. С. 55–61.
29. Шабанова Ю.О. Системний підхід у вищій школі : підруч. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2014. 120 с.
30. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки. Москва : Наука, 1978. 391 с.
31. Ягупов В.В. Ключові компетентності: поняття, сутність, зміст, кваліфікація та вимоги до випускників професійно-технічної освіти. *Науковий вісник Ін-ту ПТО НАПН України*. 2012. № 4. С. 12–19.
32. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. Москва : Сентябрь, 1996. 96 с.

REFERENCES

1. Astashova, N.A. (2002). Kontseptualnye osnovy pedagogicheskoy aksiologii [Conceptual foundations of pedagogical axiology]. *Pedagogika*, 8, 8–13 [in Russian].
2. Afanasev, V.G. (1981). Obshchestvo: sistemnost, poznanie i upravlenie [Society: consistency, cognition and management]. Moscow: Politizdat [in Russian].
3. Beznosiuk, O.O. (2015). Sutnist ta skladovi profesiinoi kompetentnosti slukhachiv navchalnykh zakladiv systemy profesiino-tekhnichnoi osvity [The essence and components of professional competence of students of educational institutions of vocational education]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoj oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohika*, 5, 146–153 [in Ukrainian].
4. Boiko, A.M., & Demianenko, N.M. (2019). Metodolohiia, teoriia, praktyka – yedyna systema [A single system of theory and practice of methodology]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya "Pedahohika ta psykhologhiia"*, 2(10), 13–17 [in Ukrainian].
5. Butkivska, T.V. (1997). Tsinnisnyi vymir sotsializatsii uchniv [Value dimension of students' socialization]. *Pedahohika i psykhologhiia*, 1(14), 130–137 [in Ukrainian].
6. Vnukova O.M. (2015). Metodolohichni zasady profesiinoi osvity : navchalnyi posibnyk dlia studentiv napriamiv pidhotovky 6.010104 Profesiina osvita (Tekhnolohiia vyrobiv lehkoj promyslovosti), 6.010104 Profesiina osvita (Dyzain) [Methodological principles of vocational education: a textbook for students of training areas

6.010104 Vocational education (Technology of light industry products), 6.010104 Vocational education (Design)]. Kyiv: KNUTD [in Ukrainian].

7. Derkach, A.A. & Kuzmina, N.V. (1993). Akmeologiya – nauka o putyakh dostizheniya vershin professionalizma [Acmeology is the science of ways to achieve the heights of professionalism]. Moscow: RAU [in Russian].

8. Zimnyaya, I.A. (2003). Klyuchevye kompetentsii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya [Key competencies are a new paradigm of educational outcomes] *Vyshee obrazovanie segodnya*, 5, 34–42 [in Russian].

9. Zimnyaya, I.A. (2006). Kompetentnostnyy podkhod. Kakovo ego mesto v sisteme sovremennykh podkhodov k problemam obrazovaniya? [Competence approach. What is its place in the system of modern approaches to education problems?] *Vyshee obrazovanie segodnya*, 8, 20–26 [in Russian].

10. Kagan, M.S. (1991). Sistemnyy podkhod i gumanitarnoe znanie [Systems approach and humanitarian knowledge]. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta [in Russian].

11. Kachalova, L.P. (2001). Vozrastnaya psikhologiya s osnovami vozrastnoy pedagogiki: Lichnostnaya pedagogika [Developmental Psychology with the Basics of Developmental Pedagogy: Personal Pedagogy]: textbook. Shadrinsk: ShGPI [in Russian].

12. Kokareva, A.M. (2015). Metodolohichni zasady profesiinoi pidhotovky inzheneriv v tekhnichnykh universytetakh [Methodological principles of professional training of engineers in technical universities]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya Pedagogika, psikhologiya : zbirnyk naukovykh prats*, 6, URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10202> [in Ukrainian].

13. Ovcharuk, O.V. (2004). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy: Biblioteka z osvithoi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library on educational policy]. Kyiv: “K.I.S.” [in Ukrainian].

14. Kotlyarova, I.O. (1999) Teoreticheskie osnovy lichnostno orientirovannogo povysheniya professionalno-pedagogicheskoy kvalifikatsii rabotnikov obrazovaniya [Theoretical foundations of personality-oriented professional development of educational workers]: dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01. Chelyabinsk [in Russian].

15. Kuzmina, N.V. & Pozharskiy, S.D. & Pautov, L.Ye. (2008). Akmeologiya kachestva professionalnoy deyatel'nosti spetsialista [Acmeology of the quality of professional activity of a specialist]: monografiya. Sankt-Peterburg: Yevraziyskiy otkrytyy institut [in Russian].

16. Lozova, V.I. (2012). Naukovi pidkhody do pedahohichnykh doslidzhen [Scientific approaches to pedagogical research]: kolektyvna monohrafiya. Kharkiv: Apostrof [in Ukrainian].

17. Novikov, A.M. & Novikov, D.A. (2007). Metodologiya [Methodology]. Moscow: SINTYeG [in Russian].

18. Ohneviuk, V.O. (2003). Osvita v systemi tsinnosti staloho liudskoho rozvytku [Education in the system of values of sustainable human development]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

19. Palchevskiy, S.S. (2010). Akmeolohiia – poklyk maibutnoho [Acmeology is the call of the future]. *Akmeolohiia v Ukraini: naukove vydannia*, 2010, 7–14 [in Ukrainian].

20. Pobirchenko, N.S. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid u vishchii shkoli : teoretychnyi aspekt [Competence approach in higher education: theoretical aspect]. *Osvita ta pedahohichna nauka*, 3, 24–31 [in Ukrainian].

21. Ponomarova, N.O. (2018). Metodolohichni zasady pidhotovky maibutnoho vchytelia informatyky do profesiinoi oriientatsii shkolariv na IT-spetsialnosti [Methodological bases of preparation of the future teacher of computer science for professional orientation of schoolboys on IT specialty]. *Zbirnyk naukovykh prats “Pedagogika ta psikhologhiia”*. Kharkiv, 59, 32–43 [in Ukrainian].

22. Radkevych, V.O. (2017). Modernizatsiia profesiinoi osvity i navchannia v konteksti yevrointehratsii: naukovyi suprovod [Modernization of vocational education and training in the context of European integration: scientific support]. *Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia: zbirnyk materialiv XI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii do 25-richchia NAPN Ukrainy (Kyiv, 29 bereznia – 13 kvitnia 2017)*. Kyiv: Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy, 27–32 [in Ukrainian].

23. Rudik, G.A. & Bulakh, L.O. (2016). Sovremennaya strategiya i taktika PTO – otvechaet vyzovam globalizatsii [Modern strategy and tactics of professional school – meets the challenges of globalization]. *Metodologiya professionalnogo obrazovaniya: materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashchennoy A.M. Novikovu*. (Moskva, 1 dekabrya 2016 g.). Moscow: FGBNU “Institut strategii razvitiya obrazovaniya RAO” [in Russian].

24. Slastenin, V.A. & Kashirin, V.P. (2001). Psikhologiya i pedagogika [Psychology and pedagogy]. Moscow: Akademiya [in Russian].

25. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sovetskaya Entsiklopediya [in Russian].

26. Fitsula, M.M. (2006). Pedagogika vyshchoi shkoly [Pedagogy of high school]: navch. posib. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

27. Frytsiuk, V.A. (2017). Metodolohichni pidkhody do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho fakhivtsia [Methodological approaches to studying the problem of professional self-development of the future specialist]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, 6, 160–167 [in Ukrainian].

28. Khutorskoi, A.V. (2003). Kliuchevie kompetentsyy: tekhnolohiya konstruyrovaniya [Key competencies: design technology]. *Narodnoe obrazovaniye*, 5, 55–61 [in Russian].
29. Shabanova, Yu.O. (2014). Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli [System approach in high school]: pidruchnik. Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychiy universytet [in Ukrainian].
30. Yudin, E.G. (1978). Sistemnyy pokhod i printsip deyatelnosti: metodologicheskie problemy sovremennoy nauki [System approach and principle of activity: methodological problems of modern science]. Moskow: Nauka [in Russian].
31. Yahupov, V.V. (2012). Kliuchovi kompetentnosti: poniattia, sutnist, zmist, kvalifikatsiia ta vymohty do vypusknykiv profesiino-tekhnichnoi osvity [Key competencies: concept, essence, content, qualification and requirements for graduates of vocational education]. *Naukovyi visnyk In-tu PTO NAPN Ukrainy*, 4, 12–19 [in Ukrainian].
32. Yakimanskaya, I.S. (1996). Lichnostno-orientirovannoe obuchenie v sovremennoy shkole [Personality-oriented learning in a modern school]. Moskow: Sentyabr [in Russian].

UDC 378(477)

KOBRİY Olha – Ph.D. in Pedagogy, Professor at the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str. 24, Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3098-5878>

YATSIV Oksana – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer at the General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str. 24, Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9537-398X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.6>

To cite this article: Kobriy, O., Yatsiv, O. (2021). Filosofsko-psihologichni zasadi formuvannya pedagogichnogo svitoglyadu majbutnogo vchitelya [Philosophical and psychological foundations for pedagogical outlook formation in future teachers]. *Human Studies. Series of Pedagogy*. № 13(45), 43–51, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.6>

PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS FOR PEDAGOGICAL OUTLOOK FORMATION IN FUTURE TEACHERS

Summary. *The article discovers the main philosophical and psychological principles of pedagogical outlook formation in future teachers, which emphasize recognition of the process of human consciousness humanization as a basis for the formation of one's value orientations, expansion of one's spiritual world, ensuring connection with the national character and national traditions. Based on the analysis of the modern content of higher education, which corresponds to the social tasks and European standards, the personality-oriented approach to student education and upbringing, the article characterizes changes in the qualitative construction of this content, which allow to implement the basic guidelines of future specialists pedagogical training, which will necessarily affect their pedagogical consciousness, upholding their own views and beliefs, independence of the decisions made.*

The article substantiates tendencies of the development of this issue (qualitative construction of this process, an integral approach to studying pedagogical phenomena and processes, mastering morality through transition to the idealistic Christian system of values, recognition of priority of the moral, necessity for moral virtues practice), which concern also positive motivation of humanization of pedagogical education, its personality orientation and definition of humanization as self-humanization. It is the pedagogical worldview of each student that helps to create conditions for self-actualization (full use of one's abilities, capabilities, personal talents, the ability to be free) and self-fulfilment of students as future professionals.

Philosophical and psychological principles of the issue concerning the development of the future teacher pedagogical worldview, which allow to embody the main guidelines of teacher pedagogical training, emphasize the recognition of the process of humanization of human consciousness as the basis for the formation of one's values, expanding one's spiritual world, ensuring its connection with nationality and national traditions, etc. It is proved that they are formed in one's mind due to the revealed features of the child's spiritual development in the family, the accumulation of spiritual potential of young people and adults' awareness of the Christian principles of their upbringing.

Key words: *philosophical and psychological foundations, pedagogical outlook, humanization of consciousness, pedagogical training, value orientations, content of education, future teacher.*

КОБРИЙ Ольга – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, 82100, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3098-5878>

ЯЦІВ Оксана – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область, 82100, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9537-398X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.6>

Бібліографічний опис статті: Кобрій, О., Яців, О. (2021) Філософсько-психологічні засади формування педагогічного світогляду майбутнього вчителя. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13 (45), 43–51, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.6>

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті розкрито основні філософсько-психологічні засади розвитку проблеми формування педагогічного світогляду майбутнього вчителя, які акцентують на визнанні процесу гуманізації свідомості людини за основу становлення її ціннісних орієнтацій, розширенні її духовного світу, забезпеченні зв'язку з народністю і національними традиціями. На основі аналізу сучасного змісту вищої освіти, який відповідає соціальному замовленню і європейським стандартам, особистісно орієнтованому підходу до навчання й виховання студентів, охарактеризовано зміни щодо якісної побудови цього змісту, які дозволяють втілювати основні орієнтири педагогічної підготовки майбутнього фахівця, що обов'язково позначається на формуванні його педагогічної свідомості, відстоюванні власних поглядів і переконань, самостійності прийнятих рішень.

Обґрунтовано тенденції розвитку цієї проблеми (якісної побудови цього процесу, цілісного підходу до вивчення педагогічних явищ і процесів, засвоєння моральності через перехід до ідеалістичної християнської системи цінностей, визнання пріоритету моралі, необхідності практикування моральних чеснот), які стосуються також позитивної мотивації гуманізації змісту педагогічної освіти, його особистісної зорієнтованості та характеристики гуманізації як самогуманізації. Саме педагогічний світогляд кожного студента допомагає створенню умов для самоактуалізації (повного використання здібностей, можливостей, талантів особистості, здатності бути вільним) та самореалізації студентів як майбутніх фахівців.

Філософсько-психологічні засади розвитку проблеми формування педагогічного світогляду майбутнього вчителя, які дозволяють втілювати основні орієнтири його педагогічної підготовки, акцентують на визнанні процесу гуманізації свідомості людини за основу становлення її ціннісних орієнтацій, розширенні її духовного світу, забезпеченні її зв'язку з народністю і національними традиціями тощо. Доведено, що вони складаються в її свідомості завдяки виявленню особливостей духовного становлення дитини в умовах родини, накопиченню духовного потенціалу молодих людей та усвідомленню дорослими християнських засад їхнього виховання. Миротлюбна свідомість людей (коли вони на власному досвіді переконаються в суттєвих перевагах примирення, миротлюбності, рівноцінності людей, прощення) є виявленням їхньої свободи, прав на власну культуру. Усвідомлення християнських засад виховання є основою духовного відродження суспільства і всіх освітніх закладів, родини, гуманізації кожної особистості, а соціальна справедливість і суспільна любов – головними цінностями, на яких ґрунтується перебудова суспільства та виховання дитини в сім'ї, і соціальний мир можливий лише за умови внутрішньої єдності суспільства.

Ключові слова: філософсько-психологічні засади, педагогічний світогляд, гуманізація свідомості, педагогічна підготовка, ціннісні орієнтації, зміст освіти, майбутній учитель.

Introduction

Reforms in the content of modern pedagogical specialists training should take into account the strategy of modern higher pedagogical education development, which, in turn, implies its focus on the integration of European education and the provision of quality specialists training in higher educational pedagogical institutions of Ukraine and in conditions of European integration, globalization and modernization of education. Defining the European vector of such improvements, urgent social tasks presuppose humanization, democratization of the content

of education and its orientation on national values. Their implementation, of course, reflects the educational traditions, the experience of past generations, the needs of the state, the requirements of the present, so – it will contribute to the enrichment of the national culture, will guarantee renewal and progress, will help to provide quality education and professional pedagogical training of the future teacher.

If the quality of specialists training is determined on the basis of educational standards, it involves the analysis not only of content directions, conditions of procedural maintenance

of the educational content but also the technological side of this training and results in the holistic process of personality formation. Humanization of the teacher consciousness implemented first of all in his/her preparation for the full life, which is manifested in the efforts to show attention to this process, to ensure the development and upbringing of each student, to take into account his or her individual peculiarities, the appropriate level of information assimilation.

Professional and pedagogical specialists training is essentially determined by the agent-agent relations between the teacher and the student. Changing the role of the teacher and the student means that they interact as partners where everyone learns. The teacher accompanies the students in the process of their self-cognition and self-development, organizes their self-study and application of the acquired knowledge in practical activity – professional, social, public activity, etc.

Current state of trends towards the improvement of the content of pedagogical education in higher educational institutions of Ukraine indicates insufficient attention to the solution of the problem of pedagogical outlook formation in the future teacher. There have not been characterized changes in its quality construction in training future teachers which would take into account the ideas of humanization, democratization and orientation to the national values related to up-to-date social tasks, and there have not been outlined the European vector in development of such changes. There is no comprehensive study to substantiate the trends in the process of future teacher's consciousness humanization and formation of his/her value orientations in connection with the change in social tasks, structure of the educational process, etc. which reflect the idealistic Christian approach to education.

Analysis of recent publications

Positive motivation of the humanization of pedagogical education is determined by its personality orientation and motivation to become personality, stimulation of appropriate behavior (A. Ball, O. Kyrychuk, A. Maslow, etc.), the interests of which coincide with the common ones. The ideas of the need for a full life, the embodiment of the creative forces of personality, able to adapt in new social conditions, were developed by representatives of humanistic psychology (A. Adler, K. Rogers, E. Fromm, etc.).

Theoretical substantiation of modernization processes in the Ukrainian system of education, definition and improvement of its priorities and values are provided today by I. Bekh,

H. Vasianovych (2005), I. Ziaziun (1994), V. Kremen, O. Savchenko (1996), O. Sukhomlynska etc. O. Karpenko (2017) emphasizes the European dimension of modernization of higher pedagogical education of Ukraine. Some innovative processes in filling the content of pedagogical education in the context of the Bologna process are highlighted in the works of I. Bohdanova, O. Kryvyliova, T. Zavorodnia and others. Researchers reveal the trends in pedagogical education development, which are based on a personality oriented approach to youth education (O. Hluzman, I. Bohdanova), goals of pedagogical education (I. Bech, O. Vyshnevsky (2006)), tasks of creative character (O. Korsakova). V. Tiurina), consider the issue of national consciousness formation (M. Chepil) and others.

Important trends and prospects of future teacher education, their professional self-improvement, which are expressed in the content of training, are also reflected in the works of N. Ashytok (2018), O. Vyshnevsky (2006), V. Lozova and H. Trotsko (2002) and others. N. Ashytok (2018) reveals different methodological approaches to the study of educational work with young people, emphasizing the combination of axiological (provides value orientations of becoming personality), cultural (defines meaningful areas of pedagogical search) and anthropological (taking into account the biodiversity of people) approaches and at the same time basing on pedagogical practice. O. Vyshnevsky (2006) insists on the importance of the Christian strategy of upbringing and transformative activity in upbringing. V. Karahodin (1997) characterizes Christian pedagogy, focusing on the fact that it does not contradict the principle of freedom and uniqueness of personality. In the framework of the absolute interpretation of Christian values, O. Kobernyk (2018) emphasizes the cultivation of a value-based attitude towards other people, which is manifested in active building relationships with them and is based on the recognition of the value of the person oneself.

Foreign research also emphasizes the importance of the holistic worldview formation in the individual, highlights issues of personality moral development in connection with self-determination (Hand, 2017; Krettenauer & Curren, 2020), the development of humanity and moral responsibility in education (North, 2019). It is no coincidence that N. Drew (2020) emphasizes the importance of the humanistic theory in education and the real humane influences of the environment.

The purpose of the article

The purpose of the article is to characterize the basic philosophical and psychological foundations for the development of the issue of pedagogical outlook formation in the future teacher and to substantiate the process of humanization of a person's consciousness as the basis for his/her value orientations formation, which correspond to the idealistic Christian strategy of upbringing and urgent modern social tasks.

Presentation the main material

Content of higher education needs transformations not only in relation to the social tasks, which focus on spiritual, national and democratic values, but also due to the great attention given to training future professionals. The content of education in pedagogical higher educational institutions of Ukraine and its entry to the level of world standards is presupposed by the program of the Bologna process, which actively includes Ukrainian institutions. Integration into the world cultural space is priority of national development. Therefore, the intensification of dialogue with the world implies increased cooperation in the field of humanization of education, as well as the implementation of programs related to the entry into the world's cultural and scientific space.

Ukraine's success in effective implementation of human potential is largely determined by the European system of values, belonging to the globalized world of the third millennium, and integration into European structures (political, economic or security ones). The Concept of Humanitarian Development of Ukraine states: "The process of change is going on in Ukraine today, with the aim to comprehensively secure the interests of man, promote the desire to live and create in harmony with the social environment, social values and nature. Based on this approach, Ukraine needs to ensure a coherent humanitarian development policy which is adequate to the task of modernizing society in line with pan-European trends and national priorities" (The Concept of Humanitarian Development of Ukraine, 2008).

Of course, the main direction in restructuring the content of Ukrainian education is its humanization, orientation to the spiritual and emotional spheres in the structure of personality, and the manifestation of true humanization of the content of education is the focus on the actual and perspective interests of personality, creating conditions for individualization and differentiation of the educational process. Significant

socio-political, economic and ideological changes in Ukrainian society, which determine its modern spiritual life, national and cultural revival and significantly affect the development of intellectual thought in it, affect the content of training future teachers, search for ways to form many progressive ideas in their minds, the choice of value orientations that should lead them to progress, self-determination and fulfilment in life. The consciousness of the future teacher is determined by the formation of his/her value orientations, the focus on actual and perspective interests of personality, preparation for a full life in an information society, which is expressed in the processes of humanization.

Positive motivation for the humanization of the content of pedagogical education is determined by its personality orientation, which is often interpreted as a combination of externally and internally oriented education, motivation to become a personality, stimulation of appropriate behavior, which brings a person to the truly human (A. Ball, O. Kyrychuk, A. Maslow and others). Hence, the teacher should help a person to know oneself, to realize the necessity to shape one's own personality whose interests coincide with the common ones. Of course, it is highly important to the development of the motivational sphere of the individual to be aware of the significance of humanistic ideas for the enrichment of their own experience, future professional growth, opportunity to pay greater attention to individual work with the student, to ensure the correction of personal growth, to adapt the organization of cognition to individual peculiarities.

Christian values, on which education in all European countries is based, are the foundation of the pedagogical theory of many Ukrainian democratic educators, including H. Vashchenko, A. Voloshyn, I. Ohienko, H. Skovoroda, P. Yurkevych, K. Ushynskyi, educators in Halychyna in 1930s. Christian foundations were also peculiar to the Ukrainian culture, beginning with the princely era (kniazha doba), which was the basis of the Cossack education, Ukrainian philosophy. The upbringing of young people on the national and cultural traditions of the Ukrainians is a kind of protective mechanism against the annihilation of the nationality, and the spiritual knowledge and experience that is used is encrypted in and laid at the heart of folk and religious rituals, customs and traditions.

The dominant in the upbringing of Ukrainians by means of their mother tongue, native language, and the history of their people is especially

evident in the works of K. Ushynskiy, V. Sukhomlynskiy, and later – in the writings of modern educators (O. Vyshnevskiy (2006), M. Stelmakhovych, B. Stuparyk, M. Chepil and others). According to O. Vyshnevskiy, language enrichment and the development of a person's linguistic capacities are a sure way of their spiritual development (Vyshnevskiy, 2006, p. 571). Perception of the depths of spiritual and emotional life of Ukrainians (not only with mind but also with heart, feelings), perception of their value orientations will help to provide spiritual development of students, to become a means of shaping humanity. Familiarization with the lives of our ancestors, their ideals, the fight for a better destiny, feats, return to historical memory, to a sense of national dignity help to uphold the spiritual values and other ideals of good that the Ukrainian people have always been focused on.

First of all, it is important to realize the integrity of a person's personality, which combines the natural, the social and the cultural (Savchenko, 1996, p. 22). As O. Savchenko rightly emphasizes, the attempt to accelerate social development "has largely led to the upbringing of pragmatic thinking, underdeveloped spirituality, disdain for national culture" (Savchenko, 1996, p. 22). All this requires a balanced approach to ensure the development of personality and accordingly the content of education. Therefore, *a holistic approach to the study of pedagogical phenomena and processes* involves the study of them as separate elements that are in close connection with the others, the separation of individual parts in each of them, building relationships between them, comprehension of the whole on another level and finding the determining elements of the system by influencing which one can achieve its change (Lozova, Trotsko, 2002). Then the integrity is ensured already at the stage of building curricula, programs, and textbooks, which allows us to consider it at the level of building the whole content of pedagogical education.

The state of preparation of the teacher for educational work at the beginning of the 21st century signifies the relevance of the orientation of pedagogical education of Ukraine towards the European model. Only the development of independent Ukraine paved the way for the development of world processes, the integration of research and the introduction of new scientific ideas into Ukrainian pedagogy. The basis for building the content of pedagogical education was given to the priority of morality in all spheres of human life, recognition of the absoluteness

of moral truths, orientation to moral, national and civic values.

Humanization of consciousness also implies *attention to the national life* of man, to one's ethnic roots, character, way of thinking, because the Ukrainian educational tradition is characterized by a deep combination of moral and national feelings. Great importance for the humanization of the future teacher's consciousness is attached to the study of history, mother tongue and literature, which help to assert spiritual values, experience of joy, suffering, dignity and other ideals of good that the Ukrainian people have always focused on. Modern higher educational institutions, aiming to assimilate the social experience of the student youth, to shape personal traits of the citizen-patriot of the Ukrainian state, to achieve a high culture of inter-ethnic relations, to inherit the spiritual heritage of the Ukrainian people, seek to fill higher education with national content.

The traditions of the people become the spiritual source of their educational ideal, the source of their spiritual heritage to pass on. The return to the spiritual roots of the people on the basis of humanism focuses on a decent person with his moral virtues and the laws of kindness and mercy. The ethno-pedagogical factor of training future specialists guarantees good upbringing as an important result of pedagogical training of the student. After all, the outlook of each participant in the educational process is determined precisely by what values form its basis, what value orientations the personality prefers.

Of course, moral knowledge, abilities, skills that characterize moral information are not elements of moral consciousness and upbringing, since they are the basis for the latter, but it is generally accepted by educators that the acquisition of moral information is the first stage of shaping the relevant (moral) sphere of consciousness, a certain viewpoint. After all, the content aspect of moral consciousness (and upbringing) is moral feelings (of duty, responsibility, honor, dignity), needs, emotions, experiences, judgments, orientations, ideas, beliefs, attitudes, ideals, principles, norms that imply control, analysis or evaluation of certain actions, emotional reactions and project the appropriate moral status of future teachers (Vasianovych, 2005, pp. 46–57). "Consciousness, emphasizes I. Ziaziun, is a person's assessment of the phenomena of reality, the meaning of his/her life and the formation of beliefs, ideals, principles of activity on this basis. Therefore, a world outlook as a manifestation and understanding

of harmony, beauty of human needs, goals and ideals in philosophical categories, in moral principles, in concepts is a powerful internal factor in personality development. We can say that a world outlook is the unity of the conception of the world and self-awareness in a person” (Ziaziun, 1994, p. 30).

Therefore, the basis of the formation of pedagogical consciousness is *the priority of morality* in all spheres of human life, orientation to national values and peculiarities. This principle presupposes a reorientation in the upbringing: morality constitutes a healthy core of a person who has learned the foundations of the truths of upbringing and the right to his/her ideological and political freedom. An ideologized being (without elaborated moral foundations), as O. Vyshnevskyi notes, is socially dangerous.

Humanism as a system of views on man as the greatest social value and creation of conditions for his/her full life, physical and spiritual development (Vasianovych, 2005, p. 273) implies *the absoluteness of humanistic values*, the rejection of a subjective or a compromise variant of their interpretation. They are interpreted, in the traditional Christian sense, as pure and inviolable ideals that a person adopts as a measure of his/her actions and to which he/she should go all his/her life. It is the recognition of the absoluteness of moral truths that is an important characteristic of an educated person.

The academician I. Ziaziun appreciates the humanistic orientation of human consciousness as the work of one’s highest spiritual values. Therefore, an important trend to humanize human consciousness is *to recognize the need to practise moral virtues*. Since good reflects the progressive line in man’s way to perfection, is a precondition for activity-based attitude to reality and is manifested as a characteristic of the moral value of human actions and relationships, as a moral model, then a radical reorientation in upbringing is possible only by way of practicing virtue, when healthy morale is in the core of man. Implementation of moral ideals in daily life ensures unity with high ideals through the use of powerful means of upbringing (prayer, confession, communion, participation in the Holy Mass), communication with God through high-spirited works of art, literature, overcoming difficulties, and participation in charitable activities.

It is clear that the process of developing spiritual values in a person depends on real people, one’s contact with means of communication, the mass media, the content of spiritual values

defined by the person him/herself. Since spiritual values are the most important factors of human behavior, the spiritual culture of man is manifested in his/her relationship with other people, the ability to understand, respect, love, as well as in one’s attitude to the nation, community, nature, etc. The basis of each person’s life position is formed by such qualities as love, kindness, mercy, initiative and creativity, tact, justice, kindness, the ability to see a unique personality in each person. It is these moral qualities that build the relationship between the teacher and the child or adult, and must be kept alive and at ease. This is primarily reflected in real humanization and democratization of partnering relationships in education that allow a person to awaken his/her conscience, a sense of shame for wrongdoing.

According to V. Sukhomlynskyi, beliefs cannot be developed without fighting evil – it is significant that every person considers this condition in the set of life goals. Selfishness always provokes self-restraint, leads to greed, jealousy, hatred. The problem with education is to induce a person to go on a journey to achieve excellence and become better.

The successful element of pedagogical training of the future teacher comes in the form of changes in shaping personality, and first of all, his/her pedagogical consciousness. The main result of this training is, of course, providing conditions for self-actualization (full use of abilities, opportunities, talents, ability to be free) and *students’ self-fulfilment* as future professionals.

Therefore, the increased social importance of Ukraine’s educational system induces us to place emphasis on pedagogization of students’ professional training for their successful professional socialization in the 21st century and assimilation of the national and cultural heritage, meeting their aspirations for a better life, which means gaining a world-class professionalism, ensuring an inseparable connection with various international fields of activity. Therefore, in the future, the pedagogical outlook of each student and their professional skills that correspond to the profession of a specialist will become important expected results of the new education for building and implementation of the content of pedagogical education.

Important philosophical and psychological principles of development of the problem of pedagogical outlook formation in the future teacher are built in his/her mind due to the revealed peculiarities of the child spiritual formation in the family. Since youth is the future of the nation,

it is especially important for society to accumulate their spiritual potential, and to study the spiritual world of children who, along with adults in the family, experience all the conflicts and problems.

V. Karahodin (1997), O. Kyrychuk and Z. Karpenko (1997) stressed on the need for *role models*, that is, models of high dignity, humanity, charity, human kindness, respectively – significant changes in the spiritual life of a child in the family where *a person* usually makes the choice of life orientation. It is known that inheritance mechanisms work mainly in cases where mild psychological climate dominates in the family, where there is respect and understanding between its members, and the lives of all family members are enlightened by high ideals. Attention to the person leads to humanization and democratization of partnering relations in education. Moral climate in a family with a high-spirited atmosphere, when it is shameful to cheat, to do work unscrupulously, to live at the expense of others, when revenge, betrayal, anger are not tolerated, depends on what kind of person is involved in humanization, what are the moral guidelines that determine their life and behavior. Being generous, kind to a person means having love for him/her, which allows one to see the good in him/her, to rely on it (the teacher's mind should condemn a bad act, and not the person who cannot be completely "bad", though capable of making mistakes). A person in his/her own experience should be convinced of the essential benefits of reconciliation, peacefulness, equality of people, forgiveness. Such peaceful consciousness of people is a manifestation of their freedom, their right to their own culture. The point is about the love of good in every person, about active support of good actions and condemnation of wrong ones, and this does not mean ignoring one's bad actions.

Social justice and social love should be the main values on which restructuring of society and raising a child in the family are based, and social peace is possible only under the condition of internal unity of society. Therefore, it is highly important for the community to follow a role model and have Christian love, which leads to self-sacrifice for the sake of one's neighbor and for the sake of the community.

If family and family ties permeate the whole life of a child, then, of course, he/she becomes a person in the conditions of belonging to a kind, the follower of the traditions of genealogy, an heir

of a certain ethnic group. Discovery by the child of his/her own self becomes the basis of self-determination in his/her relationship with other family members. And parents can create such conditions when the child seeks to preserve the unity of the family, the feelings of love and harmony. O. Savchenko believes: "The underestimation of the natural foundations of shaping a person, along with other factors, led to the person's alienation from the family, an organic connection with the environment, lifestyle, neglect of national upbringing" (Savchenko, 1996, p. 21). At the same time, the scholar emphasizes: "The humanistic image of education is organization of joint life, creating conditions for self-development, care for understanding the inner world of students, their successful socialization in society" (Savchenko, 1996, p. 21). And further, she characterizes a new understanding of the attitude to nature and humanity, which "agrees not with the ideal of anthropocentrism, but the idea of eco-evolution, the common evolution of nature and society" (Savchenko, 1996, pp. 22–23). Therefore, the researcher emphasizes the importance of global responsibility for the life of others and the formation of a corresponding outlook.

Conclusions

The humanization of the teacher's consciousness means attention to the person, his/her spiritual world, needs, inclinations, opportunities, moral values. The trends in the development of the issue of consciousness humanization in the future teacher (quality building of this process, a holistic approach to the study of pedagogical phenomena and processes, assimilation of morality through the transition to an idealistic Christian system of values, affirmation of the belief in God, awareness of Christianity, moral values, the need to practice moral virtues) that meet the social tasks and European standards, that concern also positive motivation in humanization of the content of pedagogical education, its personality orientation and emphasis on the development of humanity in it, characterization of humanization as self-humanization.

On the basis of the analysis of the current state of trends development concerning the improvement of the content of higher education, there have been revealed the philosophical and psychological foundations for the development of the problem concerning pedagogical outlook formation in future teachers, which emphasize on the recognition of the process of consciousness humanization as a basis for building value orientations, expanding spiritual world, ensuring connection

with nationality and national traditions, etc. They allow us to embody the basic guidelines of future specialist pedagogical training.

The discovered peculiarities ensuring the spiritual formation of personality in the family and its influence on pedagogical outlook formation in the future teacher concern the accumulation of the spiritual potential in young people, the study of their spiritual world, the existence of positive role models, adults' awareness of the Christian foundations for their

upbringing and the recognition of the need for family relations.

Foreign studies by M. Hand, E. Simpson and others also emphasize the importance of forming a holistic outlook on man, highlight the priorities of moral formation in education (Hand, 2017, 126 p.; Simpson, 2012, 228 p.).

Perspective directions for research are technological aspects of pedagogical outlook formation in future teachers and determination of appropriate methodological recommendations.

BIBLIOGRAPHY

1. Ашиток Н. Методологічні підходи до вивчення виховної роботи з дітьми. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2018. № 6/38. С. 15–25. DOI: 10.24919/2313-2094.6/38.119508
2. Васянович Г. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. Львів : Норма, 2005. 344 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
4. Зязюн І. Культура і культурна політика. *Рідна школа*. 1994. № 12. С. 27–32.
5. Карагодін В. Християнська педагогіка: принцип свободи і унікальності особистості. *Рідна школа*. 1997. № 11. С. 23–24.
6. Карпенко О. Європейський вимір модернізації вищої педагогічної освіти України. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2017. № 5/37. С. 39–47. DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102609
7. Киричук О.В., Карпенко З.С. Аксиологічні проєкції духовності. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 50–53.
8. Коберник О. Виховання в учнів ціннісного ставлення до інших людей. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2018. № 6/38. С. 179–92. DOI: 10.24919/2313-2094.6/38.119518
9. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. 2-е вид., випр. і допов. Харків : ОВС, 2002. 400 с.
10. Концепція гуманітарного розвитку України від 27.03.2008 р. URL: <http://www.guon.kiev.ua/?q=node/446>
11. Савченко О. Цілі й цінності реформування сучасної школи. *Шлях освіти*. 1996. № 1. С. 20–23.
12. Drew H. What is the Humanistic Theory in Education? 2020. URL: <https://helpfulprofessor.com/humanist-theory-in-education/>
13. Hand M. A Theory of Moral Education. Routledge. 2017. 126 p.
14. Krettenauer T., Curren R. Self-determination theory, morality, and education: introduction to special issue. *Journal of Moral Education* 2020. 49:3. 275–281. DOI: 10.1080/03057240.1794173
15. North B.B. Toward promoting humanity: intellectual virtues and moral responsibility. *Philosophy of Education*. 2019. Volume 53. Issue 2. P. 461–466.

REFERENCES

1. Ashytok, N. (2018). Metodolohichni pidkhody do vyvchennia vykhovnoi roboty z ditmy [Methodological approaches to the study on upbringing work with children]. *Liudynoznavchi studii. Seriya "Pedagogika" – Human Studies. Series "Pedagogy"*, 6/38, 15–25 [in Ukrainian], DOI: 10.24919/2313-2094.6/38.119508.
2. Vasianovych, H. (2005). Pedagogichna etyka [Pedagogical ethics]. Lviv: Norma, 344 p. [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations for modern Ukrainian pedagogy]; посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Drohobych: Kolo, 608 p. [in Ukrainian].
4. Ziazun I. (1994). Kultura I kulturna polityka [Culture and cultural politics], *Ridna shkola – Native School*, 12, 27–32 [in Ukrainian].
5. Karahodin, V. (1997). Khrystyianska pedahohika: pryntsyyp svobody i unikalnosti osobystosti [Christian pedagogy: the principle of freedom and uniqueness of personality], *Ridna shkola – Native School*, 11, 23–24 [in Ukrainian].
6. Karpenko, O. (2017). Yevropeiskyi vymir modernizatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity Ukrainy [European dimension of the modernization of higher education in Ukraine]. *Liudynoznavchi studii. Seriya "Pedagogika" – Human Studies. Series of "Pedagogy"*, 5/37, 39–47 [in Ukrainian], DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102609.
7. Kyrychuk, O.V., Karpenko, Z.S. (1997). Aksiolohichni proektsii dukhovnosti [Axiological projections of spirituality]. *Tsinnosti osvity i vykhovannia – Values of education and upbringing*, Kyiv, 50–53 [in Ukrainian].

8. Kobernyk, O. (2018). Vychovannia v uchniv tsinnisnoho stavlennia do inshykh liudei [Upbringing of student's value attitude to other people]. *Liudynoznavchi studii. Seriiia "Pedahohika" – Human Studies. Series "Pedagogy"*, 6/38, 179–92, DOI: 10.24919/2313-2094.6/38.119518 [in Ukrainian].

9. Lozova, V.I., Trotsko, H.V. (2002). Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia [Theoretical foundations for upbringing and education]: навч. посіб. [для студ. пед. навч. закл.]. 2-е вид., випр. і допов. Kharkiv: OVS, 400 p.

10. *Kontsepsiia humanitarnoho rozvytku Ukrainy vid 27.03.2008 r. [Conception of humanitarian development of Ukraine dated 27.03.2008].* [On-line resource] / Available at: <http://www.guon.kiev.ua/?q=node/446> [in Ukrainian].

11. Savchenko, O. (1996). Tsili y tsinnosti reformuvannia suchasnoi shkoly [Goals and values of modern school reforms], *Shliakh osvity – Way of Education*, 1, 20–23 [in Ukrainian].

12. Drew, H. (2020) What is the Humanistic Theory in Education? Retrieved from: <https://helpfulprofessor.com/humanist-theory-in-education/>

13. Hand, M. (2017). *A Theory of Moral Education*. Routledge. 126 p.

14. Krettenauer, T & Curren, R. (2020). Self-determination theory, morality, and education: introduction to special issue. *Journal of Moral Education*, 49:3, 275-281. DOI: 10.1080/03057240.1794173

15. North, B. B. (2019). Toward promoting humanity: intellectual virtues and moral responsibility. *Philosophy of Education*, Volume 53, Issue 2, P. 461–466.

УДК 78:008](477)«19»(092)

МАРТИНЮК Анатолій – доктор педагогічних наук, професор кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання, Державний вищий навчальний заклад «Університет Григорія Сковороди в Переяславі», вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська область, 08401, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-8598>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.7>

Бібліографічний опис статті: Мартинюк, А. (2021). Визначні персоналії української музичної культури ХХ століття в науковому осмисленні академіка Івана Гамкала. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 52–57, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.7>

ВИЗНАЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ В НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ АКАДЕМІКА ІВАНА ГАМКАЛА

Анотація. У статті проаналізовано творчу і мистецьку діяльність визначних вітчизняних персоналій української музичної культури в науковому осмисленні академіка Івана Гамкала. Висвітлено роль теоретичних знань і практичних умінь у професійному становленні майбутнього митця. Визначено, що на основі аналізу наукових праць видатного диригента, педагога, науковця, громадського діяча надається можливість опанування знань, навичок і вмінь диригентського мистецтва. Акцентується, що науковий доробок Івана Гамкала окреслює коло питань, пов'язаних із проблемами диригентського виконавства, формує професійні навички майбутніх диригентів, сприяє інтелектуальному розвитку, виховує любов до своєї професії. У своїх наукових працях І. Гамкало застосовує історико-порівняльний метод, що використовувався в багатьох науках і був покладений в основу принципу історизму в сучасному музикознавстві та суміжних галузях науки. Таким чином, висвітлена творча діяльність визначних музичних діячів у наукових працях вплинула на формування світогляду творчої особистості в умовах освітнього простору.

У статті узагальнено, що творча і мистецька діяльність відомих вітчизняних персоналій української музичної культури в науковому осмисленні академіка Івана Гамкала відіграє важливу роль у становленні національної музичної культури. Факти наукової діяльності Івана Гамкала дають можливість говорити про вплив його особистості на стан музичної освіти в Україні, що здійснюється як важлива складова частина культурно-історичного процесу. Отже, наукове вивчення праць І. Гамкала створює глибинне перетворення традиційного світогляду, що первинно проявляється як універсалізація інструментарію культуротворчої діяльності, виробленого на її художньо-естетичних теренах.

Ключові слова: диригент, визначні персоналії, українська музична культура, наукові праці, академік Іван Гамкало.

MARTYNIUK Anatolii – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Artistic Disciplines and Teaching Methods, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Sukhomlynskooho Str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, 08401, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-8598>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.7>

To cite this article: Martyniuk, A. (2021). Vyznachni personaliyi ukrayinskoyi muzychnoyi kultury XX stolittya v naukovomu osmyslenni akademika Ivana Hamkala. [Significant personalities of Ukrainian musical culture of the scientific understanding of academician Ivan Hamkala]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 52–57, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.7>

SIGNIFICANT PERSONALITIES OF UKRAINIAN MUSICAL CULTURE OF THE 20TH CENTURY IN THE SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF ACADEMICIAN IVAN HAMKALO

Summary. The article analyzes the creative and artistic activity of prominent domestic personalities of Ukrainian musical culture in the scientific understanding of Academician Ivan Hamkalo. The role of theoretical knowledge and practical skills in the professional development of the future artist is highlighted. It is determined that on the basis of the analysis of scientific works of the outstanding conductor, pedagogue, scientist, public figure the opportunity and importance of mastering the knowledge, skills and abilities of conducting art is given. It is emphasized that the scientific achievements of Ivan Hamkalo outline a range of issues related to the problems of conducting, form the professional skills of future conductors, promote intellectual development, cultivate in him a love for his profession. In his scientific works I. Hamkalo uses the historical-comparative method, which was used in many sciences and was the basis of the principle of historicism in modern musicology and related fields of science. Thus, the highlighted creative activity of prominent musicians in scientific works has influenced the formation of the worldview of the creative personality in the educational space.

Summarizing the above, we can say that the creative and artistic activity of famous domestic personalities of Ukrainian musical culture in the scientific understanding of Academician Ivan Hamkalo, plays an important role in the formation of national musical culture. Thus, the facts of Ivan Hamkalo's scientific activity give an opportunity to talk about the influence of his personality on the state of music education in Ukraine, which is carried out as an important component of the cultural and historical process. The scientific study of I. Hamkalo's works creates a profound transformation of the traditional worldview, which is primarily manifested as the universalization of the tools of cultural activity, developed in its artistic and aesthetic fields.

Key words: conductor, significant personalities, Ukrainian musical culture, scientific works, academician Ivan Hamkalo.

Вступ

Музикознавча думка XXI століття вступила в епоху творчості. Саме вона стає ознакою нового часу, а креативна особистість – ключовою фігурою соціально-історичного процесу. Музичне мистецтво виступає однією з найдосконаліших форм опанування світу в усій повноті його творчої універсальності, формування художньо-естетичної компетентності, найбільш тонким інструментом гуманної соціалізації та дієвим засобом творчого розвитку найважливіших людських якостей особистості. Сучасні умови вищої педагогічної освіти в Україні передбачають упровадження нових освітніх стандартів. Функціонування системи пропедевтичних знань про людину та культурно-історичні особливості того чи іншого регіону покликане сприяти становленню цілісних світоглядних уявлень юних громадян нашої країни про людину й суспільство.

Вагомим надбанням української музикознавчої думки другої половини XX – початку XXI століття стали наукові праці оперно-симфонічного диригента, педагога, музикознавця, музично-громадського діяча, заслуженого артиста України, академіка Івана Гамкала (Bezgin, 2009). Як зазначив заслужений діяч мистецтв України

В. Туркевич, Іван Гамкало є безпосереднім активним співучасником українського мистецького життя, і не тільки як музичний діяч, «а і як людина, котра своїм високим інтелектуальним потенціалом сприяє розбудові і формуванню сучасного контексту духовного життя України» (Turkevich, 2012). У даному дослідженні ми намагаємось розкрити деякі наукові праці академіка Івана Гамкала.

Аналіз останніх досліджень

Насамперед варто зазначити, що дослідженню творчої і мистецької діяльності відомих вітчизняних персоналій української музичної культури завжди приділялась належна увага. Аспекти музично-виконавської діяльності аналізуються в дослідженнях О. Бенч-Шокало, А. Гуменюк, В. Дженкова, Л. Пархоменко, В. Перепелюк, С. Козак, М. Кречко та ін. Творчо-виконавську діяльність академіка Івана Гамкала досліджували науковці І. Безгін, М. Гордійчук, О. Гринів, Л. Жиліна, В. Кирейко, М. Кладковий, В. Кожухар, А. Кушніренко, М. Прудченко, В. Семенов, Н. Стадник, В. Туркевич та інші.

Мета статті

Мета статті – проаналізувати мистецьку діяльність видатних персоналій української

музичної культури в наукових працях академіка Івана Гамкала.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Розкрити витоки і джерела формування художнього і наукового світогляду Івана Гамкала;

2. Виявити контекстуальні зв'язки диригента з традиціями Львівської диригентської школи;

3. Окреслити вплив творчої діяльності визначних музичних діячів на формування світогляду творчої особистості в умовах освітнього простору, що висвітлено в наукових працях Івана Гамкала.

Виклад основного матеріалу

Активізація людського фактору, створення необхідних умов для більш повного розкриття творчого потенціалу кожної людини є однією з визначальних ознак сучасної освітньої системи. Наукові праці українського вченого, диригента, педагога, музикознавця, музично-громадського діяча, заслуженого артиста України, академіка І. Гамкала передбачають формування світогляду творчої особистості в умовах освітнього простору.

Наукові студії були започатковані вітчизняним диригентом ще в роки навчання у Львівській державній консерваторії імені М. Лисенка. Про його диригентську майстерність Джонсон Брігс висловлював думку: «диригент Іван Гамкало зворушив своєю величезною силою разом із майстерністю та грацією» (Briggs, 1992).

Доленосне значення в житті Івана Гамкала мала зустріч і багатолітня творча співпраця з видатним діячем національної музичної культури композитором, ученим, диригентом і педагогом Станіславом Пилиповичем Людкевичем (1879–1979 рр.). Життєпис і музична творчість композитора стали предметом перших наукових розвідок Івана Гамкала.

Уже в цей час відбувається поширення тематичного поля наукових досліджень, і молодий вчений охоплює також наукову, педагогічну, диригентську й музично-громадську діяльність С. Людкевича. Матеріали наукового пошуку увійшли до реферату, який становив майже один друкований аркуш тексту. 21–22 березня 1960 року у Львові відбулося офіційне відзначення 80-літнього ювілею Станіслава Людкевича. На другий день цього торжества було проведено спільну наукову конференцію Львівської та Київської консерваторій. Від Львова виступали відомі

вчені З. Штундер і О. Цалай-Якименко, а також студент Іван Гамкало (Hamkalo Ivan-Yaroslav Dmytrovych : biobibliohrafiya, 2014). Успішний виступ митця на конференції окрилив молодого диригента і він більш активно долучився до роботи студентського наукового товариства.

У 1961 році в Київській консерваторії відбулася наукова конференція з нагоди 100-річчя смерті Т.Г. Шевченка. Львівську консерваторію на ній представляв Іван Гамкало. Науковим керівником його теми «Вплив Т.Г. Шевченка на музичну культуру Галичини» був призначений С. Людкевич. Доповідь Івана Гамкала передбачала вивчення та осмислення широкого кола рідкісних джерел, зокрема з рукописного фонду галицьких композиторів у бібліотеці консерваторії. Композитор В. Барвінський особисто надав автору для ознайомлення клавір своєї кантати «Заповіт». Ґрунтовно вивчалися також наукові статті С. Людкевича, присвячені музикальності поезії Т. Шевченка. Надзвичайно цінними для автора були наукові консультації С. Людкевича. «Тут ішлося не тільки про конкретних композиторів, але і про музично-стилістичний аналіз окремих творів і поступовий перехід галицьких композиторів під впливом поезії Т.Г. Шевченка від дещо салонно-сентиментальної мелодики до засвоєння національних інтонацій» (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 15).

Одним із пріоритетів наукових студій Івана Гамкала завжди була музична Лисенкіана. Вперше він звернувся до цієї проблематики у 1962 році, коли в Україні широко відзначали 120-річчя від дня народження та 50-річчя від дня смерті композитора. У Львівській консерваторії імені М. Лисенка з цієї нагоди відбулася наукова конференція, яка тривала з 9 по 14 квітня. Реферат «М. Лисенко і його значення для сучасності» був підготовлений І.Д. Гамкалом під науковим керівництвом С. Людкевича. У цьому ж році 14–23 грудня диригент виступив на науковій конференції, присвяченій М. Лисенку, яка відбулася в Київській консерваторії. Науковим керівником його праці «Лисенко і наша сучасність» також був С. Людкевич. Доповідь Івана Гамкала отримала схвальну оцінку музичної спільноти, зокрема сина композитора О. Лисенка.

Цінним джерелом для вивчення історії української музики ХХ століття є дослідження Івана Гамкала «Мої спогади про Станіслава Людкевича» [3]. Автор праці висловлює думку

про те, що в кожній національній культурі є генії, які мають вирішальний вплив на формування гуманітарного світогляду, морально-етичних принципів та активної життєвої позиції молодого покоління. Такими особистостями для нього на ґрунті літературному й ідеологічному були Т. Шевченко та І. Франко, а в музиці – М. Лисенко й С. Людкевич. Непересічна постать С. Людкевича залишила глибокий відбиток у душі диригента, зважаючи на його багатолітню співпрацю з класиком української музики ХХ століття. Незабутнім для Івана Гамкала став той день, коли він слухав у 1956 році в трансляції по радіо виступ композитора у Львівському оперному театрі з нагоди відзначення столітнього ювілею від дня народження І. Франка. Надзвичайно вразила його висловлена в доповіді думка про необхідність більш глибокого вивчення літературних і наукових праць І. Франка, осягнення його світогляду, відношення поета до політичних партій, передусім ідеології соціалізму.

Хорова музика С. Людкевича ввійшла в життя Івана Гамкала, коли він навчався у Львівському музично-педагогічному училищі імені Ф. Колесси. Майже всі твори композитора він вивчав на фортепіано. Захоплювався гармонією та модуляціями хору «Сонце заходить», імітаційною технікою й вишуканою фактурою «Дністрянки», драматизмом пісні «Чорна рілля», хоровою симфонізацією «Бодай ся когут знудив». Але найбільше полюблив «Гагілку» з її ритмікою, поліфонічністю та колоритною гармонією (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p.148).

У класі диригування у викладача І. Небожинського Іван Гамкало вивчав «Молитву» (другу частину кантати-симфонії «Кавказ») С. Людкевича. Диригент так згадує про цей час: «Я програвав кожен такт хорової партитури, клавіру і був зачарований всім: мелодикою, гармонією та сміливими модуляціями, яскравістю й експресією музичного виразу, чого до того часу не чув в українській музиці» (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 10–11).

Наукова праця Івана Гамкала містить низку думок стосовно розвитку національної диригентсько-хорової школи на західних теренах нашої країни. Помітною подією музичного життя Львова наприкінці 1956 року стало заснування визначним диригентом Євгеном Вахняком аматорського чоловічого хору «Гомін» при консерваторії. Ця ідея диригента щодо відродження традицій чоловічого хорового співу в місті й регіоні отримала всебічну

підтримку музичної спільноти. Як диригенти хору з Є. Вахняком плідно працювали М. Антків та І. Небожинський. На репетиціях і концертах зазвучали давно неспівані для такого складу твори композиторів-класиків. Нові композиції для хору створили композитори-сучасники Микола Колесса, Є. Козак, А. Кос-Анатольський. Виконавська інтерпретація цієї музики нерідко народжувалася в присутності композиторів. Найчастіше відвідував репетиції С. Людкевич. З великим натхненням хор виконував такі його твори, як «Чорна рілля», «Пою коні при Дунаю» та ін.

У споминах Івана Гамкала відчувається велика повага і любов до С. Людкевича. До дрібниць відтворюється атмосфера, яка панувала під час репетицій, емоційний стан композитора. «Він сидів на стільці, підперши голову обома руками і трохи нахилившись вниз, задумливо слухав знайомі з юних років твори, до яких мав великий сентимент» (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 12). Визначною подією в музичному житті Львова став перший концерт хору, який відбувся 27 квітня 1957 року в концертному залі консерваторії. У складі хору були відомі в майбутньому диригенти С. Турчак, І. Майчик, В. Пекар, А. Кушніренко та інші.

Різнобічна творча діяльність С. Людкевича як композитора, музичного редактора і вченого в шістдесяті роки минулого століття сприяла розвою хорового виконавства в Західній Україні. Унікальною в цьому контексті за своєю значущістю, як відзначається в споминах Івана Гамкала, була співпраця композитора зі студентським хором Львівської консерваторії та його художнім керівником В. Василевичем. С. Людкевич надихнув цей колектив та його диригента на створення концертної програми з творів композиторів Західної України ХІХ – ХХ століття. Визначною культурною подією став концерт хору в залі консерваторії, який відбувся 22 грудня 1958 року. Він відтворював широку панораму розвитку хорової музики в регіоні. Довершеною була виконавська інтерпретація хорових композицій М. Вербицького, І. Лаврівського, В. Матюка, А. Вахнянина, О. Нижанківського. Вперше прозвучала поема «Хустина» Г. Топольницького на вірші Т. Шевченка. Музичну редакцію цього та інших творів здійснив С. Людкевич. Образність і музична стилістика хорових творів були розкриті композитором перед початком концерту. Цей виступ вразив присутніх глибокою музикознавчого аналізу.

Іван Гамкало написав низку наукових статей про українських співаків. Вони дозволяють більш повно усвідомити феномен національної вокальної школи. Глибиною музикознавчого аналізу вирізняється стаття диригента «Уроки Бориса Романовича Гмирі: Роздуми оперного диригента». Автор висловив думку про те, що з плином часу постать Б. Гмирі розкривається перед сучасниками все новими гранями, він постає перед ними як велика людина, співак, артист, громадянин. Його життя, подвижницька праця та унікальна творча спадщина є для співвітчизників чудовим уроком служіння рідному народові.

У всі часи, як наголошує Іван Гамкало, в Україні були і є видатні співаки, володарі басового голосу. Проте, як зазначає автор, «піднятися до Гмириноного професіоналізму, глибини музичної інтерпретації та творчої одержимості поки що ніхто не зміг» (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 154). Вражає передусім творча продуктивність співака. Його майже дванадцятилітня праця в оперному театрі увінчалася створенням тридцяти семи оперних партій.

Автору праці не довелося слухати Б. Гмирю в оперному театрі. Незгладимий відбиток у його пам'яті залишив концертний виступ співака з Державною капелою бандуристів під керуванням О. Міньківського, який відбувся у 1957 році на сцені Львівського оперного театру. До програми концерту ввійшли українські народні пісні та романси. Разом із чудовим співаком П. Білинником та Б. Гмирею було виконано низку дуетів. Як зазначається в статті, тут були ніжна лірика, задумлива меланхолія, героїка, розбурхана козацька стихія та тонкий народний гумор. І. Гамкало висловлює думку про те, що цей концерт став для нього еталоном вокального мистецтва – володіння голосом, тембром, фарбами, нюансами, благородством інтерпретації та сценічної поведінки (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 155).

Концерт Б. Гмирі став визначною подією в культурному житті міста. На початку 1960-х років творчість співака стала предметом глибокого вивчення в західному регіоні країни, передусім у консерваторії та інших музичних навчальних закладах. Серед низки нових записів співака виняткове враження на сучасників справила виконавська інтерпретація циклу «Персидські пісні» А. Рубінштейна. Як зазначається далі, це виконання вразило студентську молодь своєю глибиною і довершеністю і стало своєрідною енциклопедією

вокальних засобів виразності видатного співака (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 156).

Репертуар Б. Гмирі відповідав найвищим художнім критеріям, був великим за своїм обсягом, а також вирізнявся розмаїттям жанрів і стилів вокальної музики. Кожна концертна програма мала свою цілісну музичну драматургію. Виконавське втілення вокальної музики завжди було в нього індивідуальним, воно ніколи не повторювало інтерпретації інших співаків як минулого, так і сучасності.

В оперному театрі цілісну художню концепцію спектаклю та окремі її складники визначають постановники. Як і на концертній естраді, на теренах оперного мистецтва Б. Гмиря завжди постає вдумливим інтерпретатором. Співак сумлінно опрацьовував кожен оперну партію. У процесі підготовки опери «Тарас Бульба» М. Лисенка він висловив думку про необхідність виконання партії головного героя повністю, а не зі скороченням, як це було раніше.

Помітною подією в історії української культури було створення фільму «Наймичка» за однойменною оперою М. Вериківського. Літературним першоджерелом опери стала повість Т. Шевченка. Роль Трофима в ньому чудово виконав Б. Гмиря. Цей образ виявився в нього органічним з точки зору як музичного, так і акторського втілення.

В одній зі своїх статей співак писав про українську народну пісню: «Українська пісня немов сонце, немов вода, немов любов матері». Іван Гамкало висловлює думку про те, що «Ці слова міг сказати лише справжній син України, уколисаний і сформований як артист піснею рідної матері, яка хоч і не була письменною, але мала душу непересічної творчої і духовно багатой людини» (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 160).

Унікальними за своїм обсягом і якістю є записи співака. Автор називає їх живим звуковим підручником таїнства мистецтва співу та інтерпретації. Велику цінність мають теоретичні міркування співака та його епістолярна спадщина. Розподіляємо думку академіка Івана Гамкала про те, що вони є цінним джерелом для більш повного усвідомлення феномену національної вокальної школи (Gamkalo, Ivan-Yaroslav, 2021, p. 161).

Висновки

Узагальнюючи вищесказане, можемо стверджувати, що наукове осмислення визначних персоналій української музичної

культури ХХ століття академіка Івана Гамкала як універсалізація інструментарію культуротворює глибинне перетворення традицій-ворчої діяльності, виробленого на її художнього світогляду, що первинно проявляється ньо-естетичних теренах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безгін І. Іван-Ярослав Гамкало (до 70-річчя від дня народження). *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. Київ, 2009. Вип. 2 (11). С. 104.
2. Гамкало Іван-Ярослав Дмитрович : біобібліографія / Нац. акад. мистецтв України ; Ін-т енцикл. дослідж. НАНУ. Київ, 2014. 199 с.
3. Гамкало Іван-Ярослав. Мій музичний Олімп. Київ : Світ Успіху, 2021. 436 с.
4. Туркевич В. Півстоліття із диригентською паличкою : штрихи до творчого портрету Івана Гамкала. 18 жовтня 2012.
5. Briggs J. Opera news. New York, USA, 1992. November. № 5.

REFERENCES

1. Bezgin, I. (2009). Ivan-Yaroslav Hamkalo (do 70-richchya vid dnya narodzhennya). Aktualni problemy mystetskoyi praktyky i mystetstvoznavchoyi nauky [Ivan-Yaroslav Gamkalo (to the 70th anniversary of his birth). Actual problems of art practice and art history]. Vip. 2 (11). Kyiv, P. 104. [in Ukrainian].
2. Hamkalo Ivan-Yaroslav Dmytrovych : biobibliohrafiya. Nats. akad. mystetstv Ukrayiny ; In-t entsykl. doslidzh. NANU [Gamkalo Ivan-Yaroslav Dmitrovich: biobibliography. Nat. acad. arts of Ukraine; Inst encyclical. research. NANU]. Kyiv, 2014. 199 p. [in Ukrainian].
3. Gamkalo, Ivan-Yaroslav (2021). Miy muzychnyy Olimp [My musical Olympus]. K.: World of Success, 436 p. [in Ukrainian].
4. Turkevich, V. Pivstolittya iz dyryhentskoyu palychkoyu: shtrykhy do tvorchoho portretu Ivana Hamkala [Half a century with a baton: touches to the creative portrait of Ivan Gamkal]. October 18, 2012. [in Ukrainian].
5. Briggs J. Opera news. New York, 1992. November, № 5.

МОГУЗ Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9339-5985>

ШВИДУН Віктор – кандидат педагогічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту педагогіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5450-9043>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

Бібліографічний опис статті: Могуз, Т., Швидун, В. (2021) Інноваційні процеси в системі освіти України: проблеми та перспективи. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 58–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасного стану системи освіти України та виокремлено завдання щодо її подальшої модернізації й інноваційного розвитку на основі нормативних документів (Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», «Державний стандарт базової середньої освіти»). Відзначається необхідність трансформації ролі вчителя – від єдиного джерела інформації до коуча, фасилітатора, тьютора, модератора й активного використання інноваційних технологій у навчальному процесі в контексті гарантованого розвитку та становлення особистості здобувача освіти. Акцентується увага на необхідності запровадження інноваційних форм і методів організації освітнього процесу, зокрема для вирішення суперечностей між очікуваннями держави, суспільства стосовно підготовки здобувачів освіти й реальним станом речей.

Здійснено аналіз типів педагогічних технологій, виокремлено і проаналізовано етапи реалізації навчання – адаптаційний, мобільно-дослідницький та науково-дослідницький. Обґрунтовується теза про доцільність використання в запровадженні інновацій у систему освіти відкритої моделі освіти, оскільки особливості, притаманні їй (зокрема, використання спеціалізованих технологій, економічна ефективність, гнучкість, модульність, паралельність, асинхронність, нова роль викладача та здобувача освіти тощо), сприятимуть швидкому реагуванню на зміни в соціально-економічній ситуації, пристосуванню до індивідуальних та групових освітніх потреб і запитів.

Проаналізовано основні завдання, сформульовані для педагогів Західної Європи, висловлено авторське бачення пріоритетних завдань щодо гуманоцентричної переорієнтації освіти України в цілому з акцентуванням уваги на плюралізації форм організації навчання.

Розглянуто питання автономії навчальних закладів – фінансової, управлінської, педагогічної. Відзначається, що управління інноваційними процесами в системі освіти має бути спрямовано на забезпечення самостійності освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку.

Розроблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення системи управління інноваційними процесами в системі освіти в Україні, зроблено висновок про необхідність переходу від використання педагогами педагогічних методик до використання педагогічних технологій.

Ключові слова: інновація, система освіти, інноваційні педагогічні технології, відкрита модель освіти, автономія закладів освіти, трансформація, модернізація.

MOTUZ Tetiana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of General, Specialized Pedagogy, Rehabilitation and Inclusive Education, Community Higher Education Institution «Dnipropetrovsk Academy of Continuous Education» of the «Dnipropetrovsk regional council», Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9339-5985>

SHVYDUN Victor – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Scientific and Educational Institute of Pedagogy, State Educational Communal Institution of Higher Education «Dnipropetrovsk Academy of Continuous Education» of the «Dnipropetrovsk regional council», Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5450-9043>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

To cite this article: Motuz, T., Shvidun, V. (2021) Innovatsiini protsesy v systemi osvity Ukrainy: problemy ta perspektyvy. [Innovative processes in the Ukrainian education system: problems and prospects]. *Human Studies. Series of Pedagogy*. № 13(45), 58–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINIAN EDUCATION SYSTEM: PROBLEMS AND PROSPECTS

Summary. *This article analyzes the current state of the Ukrainian educational system and defines the tasks for its further modernization on the basis of normative documents (the Law of Ukraine “On General Secondary Education”, “New Ukrainian School. Conceptual Framework for the Reform of the Secondary School”, the State Standard for Basic Secondary Education). The need to transform the teacher’s role from a single information source to a coach, facilitator, tutor, moderator, and active use of innovative technologies in the educational process in the context of ensuring the development and formation of an educational leader’s personality is emphasized. Attention is focused on the necessity of introducing innovative forms and methods of organizing the educational process, especially for solving the differences between the expectations of the state, the society concerning the training of educational specialists and the real state of affairs.*

The analysis of types of pedagogical technologies is carried out, the stages of implementation of teaching – adaptation, mobility and research – are identified and analyzed. The thesis about the expediency of using the open educational model when introducing innovations into the educational system is presented, because the peculiarities associated with it (including the use of specialized technologies, economic efficiency, depth, modularity, parallelism, asynchrony, the new role of the teacher and educational teacher, etc.) will contribute to a quick response to changes in the socio-economic situation, adaptation to individual and group educational needs and requests.

The main tasks formulated for the teachers of Western Europe were analyzed and the author’s view of the priority tasks for the human-centered reorientation of Ukrainian educational system in general with an emphasis on the pluralization of the educational organization forms was stated.

The article examines the autonomy of educational institutions – financial, managerial, pedagogical. It is noted that the management of innovative processes in the education system must be focused on ensuring the autonomy of the educational sector with its own mechanisms of financing, management, functioning and development.

Concrete propositions on the improvement of the management system of innovation processes in the Ukrainian educational system are developed, the conclusion about the necessity of transition from the use of pedagogical methods by teachers to the use of pedagogical technologies is made.

Key words: *innovation, education system, innovative pedagogical technologies, open education model, autonomy of educational institutions, transformation, modernization.*

Вступ

Функціонування та розвиток системи освіти значною мірою визначаються глобальними соціальними процесами, які супроводжують створення інформаційного суспільства. Постіндустріалізм загалом характеризується формуванням загальнопланетарної системи взаємозв’язків у всіх сферах соціальної життєдіяльності – економічній,

соціальної, політичній, духовній. Результатом стали не лише інтеграційні процеси в різноманітних сферах соціальної організації, а й створення цілісного контексту соціальних відносин, в якому локальні процеси та явища набувають глобального виміру через функціонування єдиної системи соціальної взаємодії. Важливу роль у продовженні якісного розвитку системи освіти відіграє управління

інноваційними процесами. У даному контексті вважаємо важливим дослідження інноваційних процесів у системі освіти з погляду необхідності продовження її модернізації.

Аналіз останніх досліджень

Існуюча джерельна база з проблем інноваційних процесів у системі освіти представлена різноманітними дослідженнями, серед яких, зокрема, доцільно виділити роботи А. Бойка, В. Бондар, В. Кременя, І. Прокопенка, О. Попової, М. Поташника, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Зазначимо, що інновації мають місце в будь-якій професійній діяльності людини і тому вимагають вивчення, осмислення з метою застосування позитивних результатів у масовій практиці. Водночас інновації самі по собі не з'являються, вони є результатом творчих наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів (Мотуз, 2020).

Відзначаючи значний доробок учених, вважаємо доцільним продовжити розгляд даного питання, оскільки сучасні зміни парадигм суспільного розвитку, зростаючі особистісні та соціальні вимоги зумовлюють необхідність подальшої модернізації системи освіти, яка не можлива без готовності педагогів до постійного професійного розвитку, зокрема у напрямі розроблення і впровадження інновацій.

Мета статті

Метою статті є здійснення аналізу інноваційних процесів у системі освіти, визначення проблем і перспектив, а також розроблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення системи управління інноваційними процесами у вітчизняній освітній галузі.

Виклад основного матеріалу

Нормативні документи, зокрема Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», «Державний стандарт базової середньої освіти» та ін. орієнтують систему освіти в цілому та педагогів зокрема на інноваційний розвиток і визначають мету державної інноваційної політики та механізм реалізації інноваційної діяльності як створення економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, відродження духовного та інтелектуального потенціалів нації. Важливим аспектом є інноваційний менеджмент в освіті, що розглядається як суттєвий стратегічний пріоритетний напрям

інноваційної діяльності та державної інноваційної політики в Україні в контексті подальшої модернізації освіти.

Інтеграція педагогічних інновацій, зокрема технологій, до освітнього процесу не тільки підвищує ефективність навчальних занять, але й допомагає розвивати незалежну, креативну, високоосвічену особистість шляхом застосування сучасних наукових досягнень (Rahmatova, 2020). Першочергова роль у цьому процесі належить учителеві. Зокрема, в Концепції «Нова українська школа» акцентується увага на необхідності трансформації ролі вчителя від єдиного джерела інформації до коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини (Нова українська школа, 2016). Саме тому необхідно готувати педагогів до активного використання інноваційних технологій в освітньому процесі в контексті гарантованого розвитку та становлення особистості здобувача освіти.

Як відзначає І. Прокопенко в роботі «Педагогічні технології в підготовці вчителів», «формування особистості майбутнього вчителя передбачає системний підхід до його підготовки шляхом зміни основних компонентів навчального процесу: мотиваційно-ціннісного, змістового, процесуального, особистісно орієнтованого, суспільно зумовленого, оцінного» (Педагогічні технології, 2018, с. 13). Погоджуючись із автором, зазначимо, що запровадження інновацій в освітню сферу, на нашу думку, неможливе без використання нових форм та методів організації освітнього процесу, оскільки традиційна орієнтація на класичні заняття не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Тенденція переважання інформативно-інструктивного характеру викладання, ігнорування індивідуального підходу в навчанні призвели до екстенсивного розвитку освіти, створення протиріч між теорією і практикою освітньої діяльності та вимогами суспільства до системи освіти, що, на нашу думку, доводить необхідність запровадження та активного використання освітніх, педагогічних інновацій.

Ще однією проблемою в реалізації інновацій, яку ми розглядали раніше, є наявність певних суперечностей, з якими стикаються педагоги у своїй практичній діяльності, таких, як: невідповідність традиційних методів навчання та виховання учнів новим вимогам держави до особистості випускника, зокрема, наявність системи сформованих компетентностей; обмеженість термінів навчання

та швидкість оновлення інформації, що призводить до проблеми вибору оптимального рівня знань, необхідного сучасній людині; невідповідність конкретного педагога до впровадження інновацій на належному рівні; суперечність між прагненням новаторів оновлювати освітній процес та протидією з боку консервативно налаштованих колег тощо (Швидун, 2020).

Інноваційні педагогічні технології вчені розглядають переважно як технології створення, розповсюдження, використання, запровадження нових технологій. Зокрема, виокремлюють такі їх типи:

- радикальна (повна перебудова навчального процесу або значної його частини);
- комбінована (виокремлення певних елементів відомої технології та об'єднання їх у нову технологію);
- модифікуюча (модернізація технології, що не призводить до її суттєвої зміни) (Гринова, 2016).

В. Прошкін, описуючи технологію реалізації навчання педагогів, заснованого на дослідженнях, пропонує виділяти три етапи та рівні – «адаптаційний, мобільно-дослідницький та науково-дослідницький» (Прошкін, 2017, с. 275).

Кожний етап має свої особливості: адаптаційний передбачає аналіз наявного рівня розвитку дослідницьких умінь, формування знань про інновації у педагога. Мобільно-дослідницький розвиває вміння, навички, досвід дослідницької діяльності. Науково-дослідницький дозволяє набути досвіду впровадження інновацій у практику роботи (Прошкін, 2017).

У проблемі запровадження інновацій у систему освіти доцільно акцентувати увагу на відкритій моделі освіти, яка розглядається як складна соціальна система, здатна до швидкого реагування на зміни в соціально-економічній ситуації, пристосування до індивідуальних та групових освітніх потреб і запитів. Виокремлюємо специфічні особливості, притаманні даній моделі, зокрема:

- використання спеціалізованих технологій і засобів навчання (комп'ютерів, мережних засобів, мультимедійних технологій);
- тестовий контроль якості знань;
- економічну ефективність (поліпшення співвідношення досягнутого результату до затрат часу, фінансових та інших ресурсів на його досягнення в порівнянні з традиційними формами освіти);

- гнучкість (можливість навчатися у зручний час, у зручному місці та у зручному темпі);
- модульність (можливість формування індивідуального навчального плану відповідно до особистих потреб з використанням набору незалежних навчальних курсів);

– паралельність (можливість навчання із сумісництвом з основною професійною діяльністю);

– асинхронність (реалізація технології навчання за зручним для того, хто навчається, графіком навчального процесу);

– нова роль викладача (основні функції – координація навчального процесу, коригування змісту дисципліни, консультування, керівництво виконанням індивідуального проекту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій);

– нова роль того, хто навчається (підвищення вимог до самомотивації, вмотивованості, самостійної роботи), може бути покладена в основу організації навчального процесу закладів освіти.

Також відзначимо, що інноваційні процеси в освіті України, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з реалізацією пріоритетних принципів розвитку системи освіти взагалі – демократизацією та гуманізацією, що передбачають гуманоцентричну переорієнтацію освіти в цілому з акцентуванням уваги на плюралізацію форм організації навчання, оскільки кожна особистість є багатогранною і напрямів розвитку її сутності може бути безліч, а тому будь-які формальні обмеження способів навчання та виховання в демократичному суспільстві недопустимі.

На основі даних факторів пропонуємо за подальшої модернізації системи освіти в цілому та професійних функцій педагога зокрема акцентувати увагу на:

- консолідацію потенціалу світової освіти і науки, поступовий розвиток міжнародної інтеграції в цих областях з метою забезпечення реального пріоритету знання як провідного ресурсу розвитку в глобальному масштабі, оскільки в умовах реалізації принципу «меритократії» знання отримують нове суспільне значення, стаючи в один ряд із традиційними базовими елементами, що визначають розвиток будь-якого суспільства, – працею, землею, фінансовим капіталом – і висувають освіту в один із пріоритетних глобальних факторів державного розвитку, що у свою чергу передбачає необхідність подальшої інтернаціоналізації та інтеграції систем освіти;

– кардинальну зміну ролі викладача, вчителя, який сам має бути готовим до безперервного навчання й акцентувати увагу здобувачів освіти на необхідності навчання впродовж усього життя, оскільки лише суспільство, в якому освіта і наука є пріоритетними, може бути конкурентоспроможним у сучасному світі.

У даному контексті вважаємо, що надалі управління інноваційними процесами в освіті має бути спрямоване на:

– визначення кола знань, умінь і цінностей, які мають поширюватись освітою за допомогою педагога;

– формування компетентності педагога в галузі інформаційних технологій, що виступає у двоякій ролі: як інструмент процесу пізнання та як компонент викладання;

– вирішення проблеми професійної автономії педагогів і закладів освіти в цілому, що стосується передусім прийняття рішень щодо змісту і методів викладання, організації навчальних програм тощо;

– розв’язання проблеми налагодження нових видів стосунків між педагогами та їхніми партнерами в системі освіти: сім’ями, засобами інформації, підприємствами, урядовими і неурядовими організаціями тощо;

– поширення стратегії морального та матеріального стимулювання педагогів.

Важливим є врахування зарубіжного досвіду з питань організації професійної діяльності педагогів, що сприяє інноваційній діяльності як окремого вчителя, так й інноваційного розвитку системи освіти загалом. Виділимо основні завдання, сформульовані для педагогів країн Західної Європи:

– забезпечення свого постійного розвитку, включаючи вдосконалення знань і викладацьких навичок;

– усвідомлення, які цінності й світоглядні настанови ведуть до створення здорового людського суспільства;

– активна участь у справах місцевої громади і всього суспільства;

– забезпечення ефективного управління навчальним середовищем і ресурсами;

– уміння ув’язувати навчальні програми закладу освіти з потребами суспільства;

– уміння давати поради окремим здобувачам освіти й управляти групами здобувачів освіти;

– уміння вибирати і використовувати різні педагогічні методи;

– розумітися в науково-дослідницьких методиках (Пуховська, 2017).

Ще однією провідною тенденцією, що сприяє розвитку інноваційних процесів у системі освіти, є надання автономії закладам освіти – фінансової, управлінської, педагогічної. Вважаємо, що управління інноваційними процесами в системі освіти має бути спрямоване на забезпечення самостійності освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку. Необхідна системна розробка принципів розвитку освіти в ринковому інформаційному суспільстві з використанням ресурсів власників засобів виробництва та громадянського суспільства, оскільки на кошти лише галузевого державного бюджету виконати зростаючі запити педагогів у контексті реалізації принципів безперервної освіти практично не можливо.

Управління освітою має бути трансформовано в контексті реалізації демократичної моделі управління з орієнтацією на непряме управління, що добре себе зарекомендувало в розвинених країнах світу. Зокрема, пропонуємо акцентувати увагу на таких аспектах, як:

– розширення можливостей вибору суб’єктів освітньої діяльності (що дозволяє наблизити навчальний процес до потреб споживачів освітніх послуг);

– альтернативний вибір навчальних дисциплін, педагогічних систем;

– розвантаження навчальних планів для забезпечення здобувачам освіти можливостей самоосвіти;

– формування комплексу альтернативних спецкурсів, факультативів (зокрема, з орієнтацією на регіональний компонент).

Висновки

Таким чином, проведений аналіз інноваційних процесів у системі освіти України дає підстави зробити висновки. Домінування інформативно-інструктивного характеру викладання, ігнорування індивідуального підходу під час організації навчання призвело до екстенсивного розвитку освіти. Надалі необхідно активно запроваджувати інноваційні форми та методи організації навчального процесу з орієнтацією на індивідуальні особливості здобувачів освіти, перейти від використання педагогами педагогічних методик до використання педагогічних технологій, забезпечити самостійність освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення методологічних основ реформування освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова В. Модернізація національної освіти на засадах компетентнісного підходу: поняттєво-термінологічний апарат і суть проблеми. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 20–24.
2. Мотуз Т.В. Генеза інноваційної діяльності закладів освіти Дніпропетровщини (кінець XX – початок XXI століть). *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 21. С. 53–59.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.07.2021).
4. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / за заг. ред. І.Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2018. 457 с.
5. Прошкін В.В. Педагогічна технологія реалізації навчання, заснованого на дослідженнях. *Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації* : монографія. Старобільськ, 2017. С. 271–295.
6. Пуховська Л.П. Професійна освіта та інновації: досвід країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2017. № 14. С. 124–130.
7. Швидун В.М. Підготовка майбутніх учителів до використання педагогічних технологій у контексті нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 4. С. 50–53.
8. Rahmatova F. Methods of innovation technologies in primary education. *International Journal of Advanced Science and Technology* 2020. Vol. 29. № 5. URL: https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/1049

REFERENCES

1. Hrynova V. (2016). Modernizatsiia natsionalnoi osvity na zasadakh kompetentnisnoho pidkhdou: poniattievo-terminolohichniy aparat i sut problemy [Modernization of national education based on the competency-based approach: concept and terminology and the essence of the problem]. *Ridna shkola*, 4, 20-24 [in Ukrainian].
2. Motuz T. (2020) Geneza innovatsiinoi diialnosti zakladiv osvity Dnipropetrovshchyny (kinets XX – pochatok XXI stolit) [The trend of innovative activity of educational institutions in the Dnipropetrovsk region (end of the twentieth century – beginning of the twentieth century)]. *Innovatsiina pedahohika*. 21, 53-59. [in Ukrainian].
3. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly (2016) [The new ukrainian school. Conceptual foundations of secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Pedahohichni tekhnolohii v pidhotovtsi vchyteliv (2018). [Pedagogical technologies in teacher training]. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].
5. Proshkin V. (2017). Pedahohichna tekhnolohiia realizatsii navchannia, zasnovanoho na doslidzhenniakh [Pedagogical technology of implementation of teaching based on research]. *Starobilsk* [in Ukrainian].
6. Pukhovska L. (2017). Profesiina osvita ta innovatsii: dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu [Professional education and innovations: experience of the European Union countries]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesvino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika*, 14, 124–130 [in Ukrainian].
7. Shvydun V. (2020). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vykorystannia pedahohichnykh tekhnolohii u konteksti novoi ukrainskoi shkoly [Preparing future teachers to use educational technology in the context of the new ukrainian school]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 70, 50–53 [in Ukrainian].
8. Rahmatova F. (2020). Methods of innovation technologies in primary education. *International Journal of Advanced Science and Technology* Vol. 29, 5. URL: https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/1049

САВЧАК Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і перекладу, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0326-5779>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.9>

Бібліографічний опис статті: Савчак, І. (2021) Розвиток мотивації студентів до вивчення іноземної мови в умовах дистанційного навчання. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, № 13(45), 64–70, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.9>

РОЗВИТОК МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Статтю присвячено визначенню основних шляхів підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови за допомогою дистанційних технологій. Світова пандемія COVID-19 повністю змінила усталений спосіб життя суспільства. Освіта – одна зі сфер, яка зазнала глобальних змін і, здавалось би, основним завданням було впровадження інноваційних технологій, які допоможуть налагодити освітній процес, але постало інше питання – забезпечення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання з метою досягнення якісного результату. Питання розвитку мотивації студентів належить сьогодні до найбільш актуальних, адже мотивація – це спонукальна сила, яка впливає на формування поведінки особистості, спрямовує її діяльність і дії на мотиваційні об'єкти, контролює реалізацію намірів, сприяє вибору нових технік і стратегій для реалізації мотивів. У статті відзначено важливість мотивації у вивченні іноземної мови в умовах дистанційного навчання за допомогою сучасних інформаційних технологій. Визначено поняття «дистанційне навчання», що передбачає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії педагога і студента, а також продуктивність навчального процесу. Визначено, що ключовими у вивченні мов є внутрішня і зовнішня мотивації. Внутрішня мотивація полягає у виконанні завдання, бо це приносить задоволення, а не заради доброї чи поганої оцінки. Зовнішня ж мотивація викликана зовнішніми чинниками, такими як задоволення очікувань викладача чи хороша оцінка. Проаналізовано сучасні інформаційні технології: програми, додатки, застосунки, які використовуються у навчальному процесі для підвищення рівня мотивації студентів у вивченні іноземних мов. Зазначено важливість ролі викладача в цьому процесі, в його вмінні організувати навчальний процес, створити позитивну доброзичливу атмосферу спілкування начального середовища. Виокремлено перелік програм, які можна використовувати на заняттях з метою підвищення рівня мотивації студентів до навчання мови.

Ключові слова: дистанційне навчання, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, інформаційні технології.

SAVCHAK Iryna – PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Foreign Languages and Translation Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, T. Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0326-5779>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.9>

To cite this article: Savchak, I. (2021). Rozvytok motyvatsii studentiv do vyvchennia snozemnoii movy v umovakh dyctantsiinoho navchannia [Development of students' motivation to foreign language studying in the context of distance learning]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 64–70, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.9>

DEVELOPMENT OF STUDENTS' MOTIVATION TO FOREIGN LANGUAGE STUDYING IN THE CONTEXT OF DISTANCE LEARNING

Summary. *The article deals with the main ways to increase the motivation of students to learn a foreign language with the help of remote technologies. The global Covid19 pandemic has completely changed the established way of life of society. Education is one of the areas that has undergone global changes. And the main task was just to introduce innovative technologies that would help to establish the educational process, but the issue of students' motivation in distance learning appeared. The issue of developing students' motivation is of primary importance today, because motivation is a force that influences the formation of individual behavior, directs its activities and actions to motivational objects, controls the implementation of intentions, promotes the choice of new techniques and strategies for motivation. The article notes the importance of motivation in learning a foreign language in the context of distance learning with the help of modern information technologies. The concept of "distance learning" has been defined, which provides for the integration of information and pedagogical technologies that ensure the interaction of a teacher and a student, as well as the productivity of the educational process. Internal and external motivation has been determined to be the key in the study of languages. Internal motivation brings you satisfaction while completing the assignment. External motivation is caused by external factors, such as meeting the teacher's expectations or a good grade. Modern information technologies have been analyzed: programs and applications used in the educational process to increase the level of motivation of students in learning foreign languages. The importance of a teacher in this process has been indicated as well as their ability to organize the educational process, to create a positive and friendly atmosphere of communication in the educational environment. The list of applications that can be used in the class in order to increase the level of students' motivation to foreign language learning has been singled out.*

Key words: *distance learning, internal motivation, external motivation, information technologies.*

Вступ

Запровадження карантину в березні 2020 року повністю змінило усталений спосіб життя суспільства. Освіта – одна зі сфер, яка зазнала глобальних змін і повинна була швидко адаптуватися до нових умов та якісно організувати навчання. Здавалось би, основним завданням було впровадження інноваційних технологій, які допоможуть налагодити освітній процес, але постало інше питання – забезпечення мотивації студентів під час дистанційного навчання з метою досягнення якісного результату. Питання мотивації студентів належить сьогодні до найбільш актуальних, адже мотивація – це спонукальна сила, яка впливає на формування поведінки особистості, спрямовує її діяльність та дії на мотиваційні об'єкти, контролює реалізацію намірів, сприяє вибору нових технік і стратегій для реалізації мотивів.

Не підлягає сумніву той факт, що рушійною силою поведінки людини, зокрема навчання, є мотивація. Вона пронизує всі основні віхи освіти людини й забезпечує високу результативність навчання. У дистанційному навчанні мотиваційні фактори стають ключовими, оскільки їх відсутність ставить під сумнів результат навчання. Тому особливо важливим

сьогодні є питання про шляхи підвищення мотивації освітньо-професійної діяльності в контексті дистанційної освіти.

Актуальність дослідження полягає в тому, що дистанційна освіта впевнено займає особливе місце серед форм освіти і невпинно продовжує розвиватися. Саме дистанційне навчання є тією продуктивною формою, в якій використовуються традиційні та інноваційні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Натепер дистанційні технології залишаються незамінними, оскільки є єдиним джерелом отримання освітніх послуг для більшості студентів. У такому випадку важливим для закладів вищої освіти загалом та викладачів зокрема є саме побудова логічної, цілком обґрунтованої та прийнятної системи мотивів і спонукань до використання дистанційної форми навчання.

Аналіз останніх досліджень

Питання підвищення мотивації до навчання викликає інтерес як в іноземних, так і у вітчизняних науковців. Провідні дослідження з цього напрямку оприлюднили автори: С. Бобровицька, Л. Божович, Н. Волкова, О. Гиллон, А. Гебос, Є. Ільїн, В. Кикоть, В. Леонтьєв, А. Маркова, М. Матюхіна,

В. Полянська, А. Реан, О. Тарнопольський, В. Якунін та ін. Важливість формування мотивації до вивчення іноземної мови підкреслюється такими науковцями, як R. Gardner, G. Crookes, J. Harmer, W. Lambert, R. Schmidt, Є. Пасов, П. Гуревич.

Проте дослідження мотивації до вивчення іноземної мови в умовах дистанційного навчання потребує ширшого обговорення науковцями, особливо в контексті останніх подій, викликаних пандемією COVID-19.

Мета статті

Мета статті полягає у визначенні основних шляхів підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови за допомогою дистанційних технологій.

Виклад основного матеріалу

Питання підвищення мотивації в умовах дистанційного навчання потребує насамперед розуміння поняття «дистанційне навчання». Виділяють два підходи до тлумачення цього терміна. За першим підходом, дистанційне навчання розглядають як процес обміну інформацією між педагогами й тими, хто навчається, за допомогою електронних мереж чи інших засобів телекомунікацій. Студент при цьому одержує навчальну інформацію і завдання щодо її засвоєння, а потім результати своєї самостійної роботи надсилає педагогу, який оцінює якість і рівень засвоєння матеріалу. При цьому особиста діяльність студента зі здобуття знань майже не організовується. Другий підхід передбачає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії педагога і студента, а також продуктивність навчального процесу. Тобто особистісна продуктивна діяльність того, хто навчається, вибудовується за допомогою сучасних засобів телекомунікацій і є головним елементом дистанційного навчання. Таким чином, дистанційне навчання припускає одержання освітніх послуг на відстані, в основному без відвідування закладу вищої освіти, за допомогою новітніх комп'ютерних і комунікаційних технологій і являє собою універсальну, синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, що створює умови для студентів та адаптована до базового рівня знань і контрольних цілей студентів (Колос, 2020). Вважаємо, що саме така інтерпретація є найбільш прийнятною і такою, що відповідає сучасним реаліям освітньої діяльності.

Як уже зазначалось, безперечним чинником успішності навчання в цілому і вивчення

іноземної мови зокрема є мотивація. Вона активізує поведінку особистості, спрямовує діяльність студентів на конкретні цілі; розвиває соціально важливі здібності та якості, покращує результативність і формує почуття дисциплінованості.

Поняття мотивації трактується по-різному. Так, дослідники визначають мотивацію і як один конкретний мотив, і як єдину систему мотивів, і як особливу сферу, що включає в себе потреби, цілі, мотиви, інтереси в їх складному сплетінні. Структура мотиву як основи дії або вчинку – багатокомпонентна, в ній найчастіше знаходять відображення кілька причин і цілей.

Американський учений Р. Гарднер (2001) вважає, що «мовні навчальні стратегії, ймовірно, не спрацюють, якщо індивід не мотивований на вивчення мови» (с. 2–4), і визначає мотивацію до вивчення іноземної мови як «міру, до якої людина працює або прагне вивчити мову через бажання це зробити та задоволення від цієї діяльності» (Гарднер, 2001, с. 10). С. Гончаренко вважає, що мотивація – це «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» (Гончаренко, 1997, с. 217).

На нашу думку, мотивація є сукупністю мотивів, які спонукають людину до певних дій з метою отримання бажаного результату. Тобто мотив є складовою частиною поняття «мотивація» і тією рушійною силою, яка здатна активізувати та спонукати людину до певних дій.

Розрізняють мотивацію зовнішню та внутрішню, остання у свою чергу ділиться на перспективну та процесуальну (Міхненко, 2010). Зовнішня мотивація розвивається, наприклад, через спонукання людини вчитися і не сприяє досягненню високих результатів навчання. Тим більше не варто на неї розраховувати в навчанні вже фактично дорослих людей, до яких можна віднести і студентів ЗВО. Тобто ключовою в нашому випадку є внутрішня мотивація, в якій стимули до навчання породжуються саме тим, хто навчається, і діяльність починає виконуватися заради її власного змісту. Така висока позитивна внутрішня мотивація у вивченні іноземних мов виникає в тому випадку, коли процес оволодіння мовою має для тих, хто навчається, особистісну значущість, яка у свою чергу є результатом формування перспективної та процесуальної мотивації.

О. Тарнопольський (2008) вказує на те, що перспективну внутрішню мотивацію мають практично всі студенти, усвідомлюючи значення знання англійської мови для їхнього життя та кар'єри. Однак люди відволікаються від таких майбутніх благ сьогоденними проблемами, розвагами або просто лінощами. Вплив процесуальної мотивації зовсім інший, адже вона пов'язана із задоволенням від самого процесу діяльності, тому, коли вдається сформувати її (процесуальну мотивацію) у процесі вивчення мови, успіх навчання є в значній мірі гарантованим.

Особливу популярністю користується теорія «цілеспрямованої мотивації», компонентами якої є: «внутрішня» мотивація (core motivation) – почуття, бажання, зусилля; орієнтація на навчання та ставлення до навчальної ситуації. Так Р. Гарднер і У. Ламберт (1972) визначають дві орієнтації у вивченні мови – інструментальну (є результатом зовнішніх чинників і пов'язана з бажанням того, хто навчається, вивчити мову задля досягнення такої мети, наприклад, як складання іспиту чи кар'єрний ріст) та інтегральну (виходить із внутрішнього мотиву людини і пов'язана з бажанням того, хто навчається, вивчити мову через високе позитивне особистісне ставлення до цієї мови, народу, який нею спілкується, культурі тощо). Варто зауважити, що студент у більшій чи меншій мірі поєднує ці два типи мотивації, що формує макромотивацію, тобто в нашому контексті – макромотивацію до вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання.

Інколи володіючи досить високим рівнем інструментальної та інтегративної мотивації, особа залишається демотивованою нудною парою чи неприємним навчальним середовищем. І навпаки, цікава навчальна діяльність сприяє розвитку мотивації до вивчення мови, навіть якщо немає наявних бажань чи потреб це робити. Тобто існує також і мікромотивація, яка включає відчуття і потреби студента в процесі самого навчання. Мікромотивація охоплює біологічні чинники, зовнішню і внутрішню мотивацію.

Найпростішою формою мотивації є біологічні мотиви, вони формуються під впливом наших психічних чи фізичних потреб, тобто це те, що спонукає нас їсти, відпочивати, спати, гарно виглядати, дружити.

Внутрішня і зовнішня мотивації є ефективнішими у вивченні мови. Так, внутрішня мотивація вважається найкращою формою

мотивації і полягає в тому, що ти виконуєш певне завдання, бо це приносить задоволення і радість, а не заради доброї чи поганої оцінки. Зовнішня мотивація викликана зовнішніми чинниками, такими як задоволення очікувань викладача чи хороша оцінка. Зазвичай вона недовготривала і минає, як тільки завдання виконано.

Г. Крукс і Р. Шмідт (1991) визначають чотири основних рівні мотивації у вивченні мови: мікрорівень, рівень роботи в класі, рівень навчальної програми та рівень, пов'язаний із зовнішніми факторами. Вони застосовують принципи «очікуваності результату» та самостійності в поясненні теорії мотивації в навчанні (с. 469–512). Дж. Келер (1983) вводить чотири умови успішної вмотивованої діяльності: інтерес (до теми та діяльності), актуальність, очікування (успіху та контролю), задоволення.

З. Дернеї (2010) аналізує мотивацію навчання в межах трьох рівнів, які включають у себе цілий ряд факторів мотивації, а саме: 1) рівень мови (культура, суспільство, практична важливість мови та оволодіння нею); 2) рівень студента (самоефективність, упевненість у собі, орієнтація на результат тощо); 3) рівень навчальної ситуації (вплив особистості викладача, його поведінки, стилю викладання, вплив навчальних програм, матеріалів, методів і прийомів навчання та вплив групової динаміки).

Дж. Келлер (1983) виокремлює чотири умови успішної вмотивованої діяльності: 1) інтерес до теми та діяльності, 2) актуальність, 3) очікування успіху та контролю, 4) задоволення (с. 383–434).

О. Знанецька і В. Райлянова (2012) розробили свою класифікацію внутрішньої мотивації людини стосовно навчання іноземної мови. Вони виділяють *комунікативну мотивацію*, яка базується на потребі людини в спілкуванні іноземною мовою з колегами, друзями, вміти читати з метою розширення кругозору, як із професійною ціллю, так і для власного задоволення, писати на іноземній мові друзям, колегам. *Лінгвопізнавальна мотивація* полягає в позитивному ставленні студентів до самої «мовної матерії», до вивчення основних якостей мовних знаків. *Інструментальна мотивація* впливає з позитивного ставлення студентів до певних видів роботи.

Про важливість викладача у формуванні мотивації до вивчення іноземної мови нагадує І. Зимня. Так, на її думку, «розкутість,

відсутність страху, радісне ставлення до вчителя, навчання, прагнення до доброзичливого взаєморозуміння в групі – результат вибраного вчителем правильного стилю спілкування» (Зимня, 2004, с. 158). Завдання викладача полягає у використанні таких методів навчання, які сприятимуть розвиткові мотивації до вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання.

То що ж робити викладачеві, щоб підвищити рівень мотивації вивчення іноземної мови засобами дистанційного навчання?

Зарубіжні дослідники (Деннен & Бонк, 2006, с. 64) визначили 10 мотиваційних елементів, необхідних для розвитку і підтримки мотивації дистанційного навчання. До них належать: мікроклімат у групі, оточення; зворотній зв'язок з викладачем; участь, залучення до різних форм діяльності; важливість діяльності для самого студента; можливість вибору; різноманітність завдань навчальної діяльності; зацікавленість; інтенсивність навчання; взаємодія з іншими студентами; орієнтація на мету. Вони є актуальними як для дистанційного навчання, так і для живого. Викладачам слід звертати увагу на ці ключові моменти, плануючи заняття чи цілі курси.

Що ж до технологій в освіті, то вони стали невід'ємною частиною навчального процесу. Використання різноманітних застосунків допомагає не тільки вчити мову, але й сприяє розвитку творчих здібностей, чим підвищує інтерес до навчання. Натепер розроблено величезну кількість програм, додатків, застосунків для забезпечення дистанційного навчання, для створення інформативного, цікавого, пізнавального, творчого середовища навчання. Кожна програма використовується з конкретною метою, для розвитку тих чи інших навичок та вмій. Так, спираючись на власний досвід і досвід колег, можемо виділити такі програми для вивчення іноземних мов: для мозкового штурму корисними будуть Webspiration, Venn Diagrams, Smart Tools; у вивченні нової лексики допоможуть Word Cloud Generator і Word Processing App; збирати та аналізувати інформацію можна на Survey Monkey, Poll Everywhere; для створення мультимедійних презентацій – PowToon, Prezi, Keynote; організовувати квести – WebQuest, Quizlet; дізнаватися останні новини та цікаву інформацію – Voice of America, BBC Learning English та багато інших. Окремої уваги в навчанні мови заслуговує програма My Grammar Lab. Це універсальна розробка, яку

можна використовувати як в очному навчанні, так і в дистанційному. Її перевагою є те, що вона поєднує всі види мовленнєвої діяльності (reading, speaking, writing, listening), включає різноманітні завдання, аудіо- та відеоматеріали, а також студенти одразу можуть побачити отриману оцінку й помилки, які вони допустили під час виконання тієї чи іншої вправи. Як показує досвід, це припало до вподоби студентам і, безсумнівно, підвищує їхній рівень мотивації до вивчення мов. Варто зауважити, що застосування сучасних інформаційних технологій сприяє пізнавальній діяльності студентів, посилює зацікавленість до процесу навчання.

Вагомим чинником підвищення мотивації до навчання іноземної мови є спілкування з носіями мови. Працюючи онлайн, можна легко долучити гостя з будь-якої частини світу, що є, безперечно, великою перевагою. Саме така діяльність покликана розвивати зовнішню мотивацію: щоб зрозуміти співрозмовника, щоб спілкуватися з ним, ти повинен знати мову. Зазвичай варто запрошувати до розмови людину, яка прямо пов'язана з майбутньою професійною діяльністю студентів, адже це буде додатковим стимулом для вивчення мови.

Ще однією передумовою підвищення навчальної мотивації є чітке розуміння кінцевої мети навчання: «чого я досягну, яким буде результат моєї діяльності»? Тому завдання викладача – ще на першому занятті чітко окреслити завдання, мету, структуру курсу, вимоги, які висуваються до студента, так само як і обов'язки викладача. Толерантність, взаємовідповідальність у системі викладач-студент, студент-студент, студент-викладач сприятиме налагодженню гармонійних відносин, створить доброзичливий мікроклімат у групі. Важливою складовою частиною мотивації студента є відчуття власного розвитку, тому оцінка результатів навчання, похвала, підтримка, постійний фідбек підвищать його упевненість у власних силах і в тому, що він успішно завершить курс. Не можемо не погодитися з науковцями в питанні надання автономії студентам під час вибору завдань, партнерів для їх виконання, жорстких часових обмежень, адже розуміємо, що саме це формує відповідальність за прийняті рішення, вчить самостійності, розвиває відчуття власної значущості. Але найважливішим чинником підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови в умовах дистанційного навчання

є особистість викладача, його ентузіазм, його натхнення, його любов до власної справи.

Висновки

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що мотивація є важливим чинником успішності навчального процесу. Студент повинен насамперед усвідомити важливість вивчення іноземної мови для себе, для своєї майбутньої професійної діяльності, незважаючи на те, очне це чи дистанційне навчання, тобто сформувані чітку внутрішню мотивацію. Завдання ж викладача – організувати навчальний процес таким чином, щоб студенти мали бажання відвідувати заняття, розуміли необхідність

володіння іноземною мовою в сучасному світі. У контексті дистанційного навчання важливі саме сучасні інформаційні технології, програми, додатки, які здатні змінити ставлення студентів до навчання, перетворити його з нудної одноманітної діяльності в захоплюючий процес постійного розвитку і вдосконалення себе і своїх знань. Сьогодні можна легко підібрати програми, які зроблять навчальний процес більш інформативним, пізнавальним, професійно-спрямованим, творчим та цікавим, що, безумовно, підвищить рівень мотивації студентів до вивчення іноземних мов, особливо під час дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2004. 384 с.
3. Знанецька О.М. Проблеми мотивації навчання у вищій школі. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. Вип. 2 (18). С. 87–91.
4. Колос Ю.З. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час дистанційного навчання іноземних мов. *Гуманітарний вісник національного університету імені Юрія Кондратюка*. 2020. Вип. 1–2 (7). С. 21–28.
5. Міхненко Г.Е. Мотивація як рушійна сила процесу оволодіння іноземною мовою студентами немовних вузів. *Збірник матеріалів конференції «Край на научному розвитку – 2010»*. Софія : «БялГРАД-БГ» ООД, 2010. 96 с. URL: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub\(11\).pdf](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub(11).pdf)
6. Тарнопольский О.Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою. Вінниця : Нова книга, 2008. 288 с.
7. Crookes G., Schmidt R. Motivation : Reopening the research agenda. *Language Learning*. 1991. URL: <http://nflrc.hawaii.edu/PDFs/SCHMIDT%20Motivation%20-%20Reopening%20the%20research%20agenda.pdf>
8. Vanessa Paz Dennen, Curtis J. Bonk. We'll Leave the Light on for You: Keeping Learners Motivated in Online Courses. *Flexible Learning in an Information Society*. 2006. Chap. 6. P. 64–76.
9. Dornyei Z. *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 245 p.
10. Gardner R., Lambert W. *Attitudes and motivation : Second language learning*. Newbury House, 1972.
11. Gardner R.C. *Language Learning Motivation: The Student, the Teacher, and the Researcher*. Texas Papers in Foreign Language Education, 2001.
12. Keller J.M. *Motivational Design of Instruction. Instructional Design Theories and Models: An Overview of their Current Status*. NJ : Lawrence Erlbaum, 1983.

REFERENCES

1. Honcharenko S. U. (1997). *Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid', 1997, 376p. [in Ukrainian]
2. Zimnyaya I. A. (2004) *Pedagogicheskaya psikhologiya [Pedagogical Psychology]* Moscow: Logos, 384 p. [in Russian].
3. Znanets'ka O. M, Raylyanova V. E. (2012). *Problemy motyvatsiyi navchannya u vyshchii shkoli [Problems of motivation to study in high school]* Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Vol. 2(18), P. 21–28. [in Ukrainian].
4. Kolos Yu. Z., Fedorenko Yu. P. (2020). *Motyvatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv pid chas dystantsiinoho navchannia inozemnykh mov [Motivation of educational and cognitive activity of students during distance learning of foreign languages]*. Humanitarnyi visnyk natsionalnoho universytetu imeni Yurii Kondratiuka. Vol. 1-2(7), P. 21–28. [in Ukrainian]
5. Mikhnenko H. E. (2010). *Motyvatsiia yak rushiina syla protsesu ovolodinnia inozemnoiu movoiu studentamy nemovnykh vuziv [Motivation as a driving force in the process of mastering a foreign language by students of non-language universities]*. Zbirnyk materialiv konferentsii “Kray na nauchnoto razvitiia – 2010”. Sophia. 96p. Available at: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub\(11\).pdf](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub(11).pdf). [in Ukrainian]

6. Tarnopolskyi O. B., Kozhushko S. V. (2008). *Metodyka navchannia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv pysma anhliiskoiu movoiu* [Methods of writing teaching of students of higher educational institutions in English]. Vinnytsia. Nova knyha. 2008. 288p. [in Ukrainian]
7. Grootes, G., & Schmidt, R. (1991). Motivation: Reopening the research agenda. *Language Learning*. URL:<http://nflrc.hawaii.edu/PDFs/SCHMIDT%20Motivation%20%20Reopening%20the%20research%20agenda.pdf>
8. Vanessa Paz Dennen, Curtis J. Bonk. We'll Leave the Light on for You: Keeping Learners Motivated in Online Courses. *Flexible Learning in an Information Society*. 2006. Chap. 6. P. 64-76.
9. Dörnyei Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press.
10. Gardner, R., & Lambert, W. (1972). *Attitudes and motivation : Second language learning*. Newbury House.
11. Gardner, R. C. (2001). *Language Learning Motivation: the Student, the Teacher, and the Researcher*. Texas Papers in Foreign Language Education.
12. Keller, J. M. (1983). *Motivational Design of Instruction*. *Instructional Design Theories and Models: An Overview of their Current Status*. NJ: Lawrence Erlbaum.

ФЕДОРЕНКО Світлана – доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», пр. Перемоги, 37, м. Київ, 03056, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8517-9975>

БЕСКЛЕТНА Ольга – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», пр. Перемоги, 37, м. Київ, 03056, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5522-2909>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.10>

Бібліографічний опис статті: Федоренко, С., Бесклетна, О. (2021). Досвід підготовки докторів філософії з лінгвістики в університетах США. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 71–77, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.10>

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ЛІНГВІСТИКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

Анотація. У статті висвітлено змістово-організаційні особливості підготовки докторів філософії з лінгвістики у США. Зазначено, що підготовка майбутніх докторів філософії з лінгвістики в американських університетах спрямована на розвиток аналітичних та дослідницьких навичок здобувачів, є комплексною системою, що реалізується шляхом широкого змістового діапазону обов'язкових навчальних дисциплін базового лінгвістичного та спеціального лінгвістичного спрямування та вибіркового освітніх компонентів, а також включає підготовку та захист дисертації. Розглянуто специфіку функціонування дисертаційного комітету та його роль у навчанні здобувача та його підготовці до захисту. Окреслено, що на першому етапі навчання, впродовж двох-трьох років здобувач має засвоїти рекомендовані лінгвістичні дисципліни та скласти кваліфікаційний іспит, а на другому – здійснити наукове дослідження та написати і захистити дисертаційну роботу. Наявність педагогічного компоненту, зокрема педагогічної практики, у програмі підготовки здобувачів свідчить про практичний підхід до їх залучення до академічної кар'єри загалом та викладацької діяльності зокрема. Наголошено, що особливістю американських університетів є їх відкритість до нових підходів до науково-дослідницької діяльності та заохочення здобувачів до міждисциплінарних досліджень, які реалізуються шляхом співпраці кожного здобувача з професорами з різних факультетів того чи іншого університету, які є членами дисертаційного комітету здобувача. Звернено особливу увагу на процедуру захисту дисертаційних робіт, яка відбувається в присутності екзаменаційної комісії, до складу якої, крім членів дисертаційного комітету, залучають двох професорів-експертів з напрямку дослідження, які виступають опонентами дисертації – «зовнішній» (з іншого університету) і «внутрішній» (з того ж факультету, де виконувалася дисертація).

Ключові слова: здобувач наукового ступеня «доктор філософії», дисертаційний комітет, кваліфікаційний екзамен, лінгвістика, університет у США.

FEDORENKO Svitlana – Doctor hab. (Education), Professor at the English Theory, Practice and Translation Department, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Peremohy ave., 37, Kyiv, 03056, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8517-9975>

BESKLETNA Olga – Senior Lecturer at the English Theory, Practice and Translation Department, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Peremohy ave., 37, Kyiv, 03056, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5522-2909>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.10>

To cite this article: Fedorenko, S., Beskletna, O. (2021). Dosvid pidgotovky doktoriv filosofii z lingvistyky v universytetah SShA. [Experience of preparing doctors of philosophy at the U. S. universities]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 71–77, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.10>

EXPERIENCE OF PREPARING DOCTORS OF PHILOSOPHY IN LINGUISTICS AT THE U. S. UNIVERSITIES

Summary. *The article highlights the content and organizational features of preparing doctors of philosophy in linguistics in the United States of America. It is noted that the training of future doctors of philosophy in linguistics at the U. S. universities, aimed at developing students' analytical and research skills, is a comprehensive system implemented through a wide range of compulsory disciplines of basic linguistic and special linguistic orientation as well as disciplines of free choice, and the preparation and defense of the dissertation. The specifics of functioning the dissertation committee and its role in the doctoral training of PhD students and their preparation for defense are considered. It is outlined that in the first stage of the study, within two or three years, a PhD student is supposed to master the recommended linguistic disciplines and to pass a qualifying exam, and in the second stage of the PhD study – to conduct research, and write and defend a dissertation. The pedagogical component in the study of PhD students in linguistics, in particular pedagogical internship, indicates a practical approach to their involvement in academic careers in general and teaching in particular. It is emphasized that the peculiar feature of the American universities is their openness to new approaches to research and encouraging PhD students to interdisciplinary research, which is realized through cooperation of each PhD student with professors from different departments of a university, who are members of a dissertation committee. Special attention is paid to the procedure of dissertation defense, which takes place in the presence of the examination commission, which, in addition to the members of the dissertation committee, involves two professors-experts in the field of the conducted research, who are opponents of the dissertation – “external” (from another university) and “internal” (from the same department where the dissertation was performed).*

Key words: *PhD student, dissertation committee, linguistics, qualifying exam, U. S. university.*

Вступ

Освіта і наука будь-якої країни слугує базисом формування її інтелектуального потенціалу, який певним чином впливає на якість життя громадян тієї чи іншої країни. При цьому підготовка наукових кадрів є ключовим елементом у продукуванні висококваліфікованих та конкурентоспроможних на світовому ринку праці фахівців. Особливо це набуває значення під час інтеграції вітчизняної системи університетської підготовки наукових кадрів у світове освітнє середовище.

Сучасна вища освіта в Україні перебуває на етапі модернізації, що охоплює всі рівні академічної вертикалі, підготовку докторів філософії в тому числі, впливаючи і на зміст та структурування освітніх програм, і на змістово-організаційні особливості освітнього процесу. У цій модернізації важливу роль відіграє конструктивно переосмислене впровадження здобутків передового педагогічного досвіду інших країн в освітню практику з підготовки докторів філософії в Україні. До того ж трансформація вітчизняної освітньої парадигми має супроводжуватися кваліфікованою науковою рефлексією щодо співвіднесення

зарубіжних освітніх новацій та моделей із соціокультурними та політичними викликами, які постають перед українським суспільством сьогодні. Тому вивчення різних моделей адаптації національної освітньої системи з підготовки докторів філософії набуває особливої значущості та актуальності.

Аналіз останніх досліджень

Різні методологічні аспекти та питання модернізації докторських програм у різних країнах світу вивчали такі зарубіжні вчені: Р. Еренберг (R. Ehrenberg), Дж. Джейкубсон (G. Jakubson), Дж. Еггермонт (J. Eggermont), Дж. Чамбаз (J. Chambaz), І. Волкер (G. Walker) та ін.

Проблематику розвитку закордонних систем підготовки науково-педагогічних працівників та здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» в тому числі висвітлено в працях українських дослідників, з-поміж яких: Н. Базелюк та І. Регайло (освітній складник докторських програм у галузі освіти Гарвардського університету), П. Біоде, С. Колонж і Ж. Шамба (докторська підготовка у Франції), В. Мороз, С. Мороз і С. Домбровська (особливості розбудови та функціонування

французької моделі підготовки науково-педагогічних кадрів), О. Поживілова (розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в європейському регіоні), І. Регейло та С. Сисоєва (зміст підготовки докторів філософії в галузі освіти в університетах США), Ж. Таланова (докторська підготовка в розвинених країнах світу) та ін. Стан, тенденції та виклики підготовки докторів філософії в українському освітньому середовищі розглядали: В. Луговий, В. Огнев'юк, І. Регейло, Ж. Таланова та ін. Разом із тим вивчення педагогічного досвіду підготовки докторів філософії з лінгвістики у США з метою його критичного осмислення та творчого запозичення залишилося поза увагою українських дослідників.

Мета статті

Мета статті – розкрити змістово-організаційні особливості підготовки докторів філософії з лінгвістики у США. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення таких завдань: 1) вивчити й узагальнити специфіку організації підготовки докторів філософії з лінгвістики у США; 2) дослідити зміст підготовки докторів філософії з лінгвістики в американських університетах.

Виклад основного матеріалу

У США підготовка докторів філософії в галузі лінгвістики (PhD in Linguistics) офіційно розрахована на чотири роки навчання та здійснюється університетами. Слід зазначити, що «університет у США – це потужний навчально-науковий дослідницький комплекс, до складу якого входить декілька коледжів (у цьому випадку коледжі є аналогом факультетів у вітчизняній вищій школі), спеціалізованих шкіл (медичні, бізнес-школи тощо), відділення бакалаврату, магістерського та докторського навчання, а також лабораторії та різногалузеві науково-експериментальні центри» (Федоренко, 2017, с. 102). «З одного боку, університети забезпечують ринок праці молодими висококваліфікованими фахівцями, з іншого – дослідження, що проводяться в університетах, сприяють прогресу суспільства і підвищенню якості освітніх програм усіх рівнів» (Сисоєва, Регейло, 2016, с. 87). Ця підготовка передбачає наукове дослідження мови, її структури та природи людського спілкування, а також формування у здобувачів комунікативних, аналітичних і дослідницьких навичок. Загалом, лінгвістика охоплює такі галузі, як-от: фонетика, фонологія, морфологія, синтаксис, семантика, прагматика, аналіз

дискурсу, соціолінгвістика, психолінгвістика, обчислювальна лінгвістика, переклад тощо. Згідно з даними Лінгвістичної спілки Америки (Linguistic Society of America, 2021), професійні лінгвісти, як правило, спеціалізуються в одній галузі мовознавства, значна кількість їх працює в академічному середовищі, проводячи дослідження та викладаючи в університетах і коледжах, а інші – знаходять роботу в урядових агенціях та бізнес-структурах, допомагаючи в перекладі, обробці природних мов тощо.

Докторська програма навчання досить інтенсивна: здобувачам слід набрати близько 64–75 кредитів під час вивчення дисциплін базової лінгвістичної підготовки, дисциплін із напрямку спеціалізації та написання і підготовки дисертації до захисту. На останнє із зазначеного зазвичай відводиться від 12 до 32 кредитів. Більшість програм з підготовки докторів філософії в галузі лінгвістики включають обов'язкову педагогічну практику в закладі вищої освіти протягом одного чи двох семестрів.

Зазвичай протягом першого року навчання здобувач повинен вибрати так званий дисертаційний комітет, команду фахівців у галузі з трьох-п'яти наукових керівників (супервізорів), один з яких є головним науковим керівником дисертаційного дослідження та виступає головою цього комітету. Усі члени дисертаційного комітету консультують здобувача протягом усього терміну навчання. Загалом, основні обов'язки дисертаційного комітету полягають у регулярному поданні звітів про навчальні досягнення здобувача, регулярних консультаціях з метою моніторингу освітньо-наукової діяльності та допомоги здобувачеві у виборі дисциплін, підготовки до переддисертаційного кваліфікаційного іспиту зі спеціальності та захисту завершеної дисертації (Walker, 2008).

Захист дисертації відбувається в присутності екзаменаційної комісії, до складу якої, крім членів дисертаційного комітету, залучають двох професорів-експертів з напрямку дослідження, які виступають опонентами дисертації – «зовнішній» (з іншого університету) і «внутрішній» (з того ж факультету, де виконується дисертація). Іноді кількість опонентів збільшується до трьох. Всі екзаменатори попередньо детально вичитують дисертаційну роботу і під час захисту висловлюють зауваження стосовно її змісту. Захист триває близько двох годин і, як правило, є відкритим.

Після захисту здобувачеві надається рік для виправлення вказаних екзаменаторами помилок, і лише після цього йому присуджують науковий ступінь. Тому сам диплом доктора філософії видається тільки через рік. До цього часу він буде лежати для підпису в канцелярії Президента університету.

Зазначимо, що процедура присудження наукового ступеня «доктор філософії» та діяльність екзаменаційної комісії із захисту дисертацій не регулюється державою і диплом видає сам університет, де була підготовлена та захищена та чи інша дисертаційна робота. Тексти дисертацій, як правило, не оприлюднюються на університетських сайтах, але потрапляють до загальної бази даних і після захисту їх іноді можна купити за помірну суму, оплативши онлайн. Вважається нормою, якщо за матеріалами дисертації після захисту видається монографія. До захисту дисертації окремих вимог щодо публікацій статей чи монографій немає. Особливістю американської системи є те, що заклад вищої освіти самостійно вирішує, кого приймати на навчання, і тому значення попередніх навчальних результатів на магістратурі не таке вже й велике. Обов'язковою є особиста репутація та рекомендаційний лист від викладача, який переконує, що здобувач здатний здійснити наукове дослідження в тій чи іншій сфері лінгвістики та успішно завершити наукову роботу. Велике значення має проєкт майбутнього дослідження, який здобувач має подати на розгляд для того, щоб бути зарахованим на програму навчання на здобуття ступеня «доктор філософії». Оскільки в США навчання на освітньо-науковій програмі на здобуття доктора філософії з лінгвістики є платним, то це знімає проблему низької мотивації здобувачів і формалізму в навчанні та проведенні дослідження. При цьому існує практика грантового фінансування навчання на американських докторських програмах, яке може бути повним або частковим і надаватися за кошти університету або ж приватних спонсорів. У будь-якому разі таке фінансування надається молодим людям, які продемонстрували здатність до наукових досліджень.

Розглянемо детальніше особливості підготовки докторів філософії з лінгвістики в деяких університетах США.

В одному з найкращих технічних університетів США і світу загалом – Массачусетському технологічному інституті (Massachusetts Institute of Technology) – кожний здобувач ступеня «доктор філософії» з лінгвістики вибирає

тему та дисертаційний комітет. Один із членів цього комітету повинен бути фахівцем саме у сфері лінгвістики, який погоджується виконувати функції головного радника дисертації. Також обираються ще три або більше додаткових викладачів-керівників дисертаційного дослідження (суміжних галузей, дотичних до теми дисертації), які разом із головним радником складають дисертаційний комітет, а на захисті є членами екзаменаційної комісії. Якщо студент хоче включити до складу дисертаційного комітету викладачів, що не є працівниками Массачусетського технологічного інституту або ж вони є професорами цього університету, але з інших кафедр, то це має бути затверджено рішенням кафедри, де виконується дисертаційне дослідження (але принаймні три члени комітету повинні бути викладачами кафедри, де виконується дисертаційне дослідження).

Базова підготовка докторів філософії з лінгвістики в Массачусетському технологічному інституті представлена такими обов'язковими дисциплінами: протягом першого року навчання – «Вступ до синтаксису», «Вступ до фонології», «Вступ до семантики»; протягом другого року навчання – «Просунутий синтаксис» (Advanced Syntax), «Просунута фонологія» (Advanced Phonology), «Просунута семантика» (Advanced Semantics), «Тьюторіал з лінгвістики та суміжних галузей» (Tutorial in Linguistics and Related Fields), «Психологічні та біологічні аспекти засвоєння мови». На третьому році навчання здобувачі відвідують заняття з дисциплін «Науково-дослідний семінар з теми дослідження» та «Практикум із граматики другої мови» (Massachusetts Institute of Technology, 2020).

Обов'язковою для майбутніх докторів філософії з лінгвістики в Массачусетському технологічному інституті є педагогічна практика протягом двох семестрів на третьому році навчання. Під час цієї практики здобувачі долучаються до викладання на бакалавраті дисципліни «Вступ до лінгвістики» (Introduction to Linguistics), що передбачає: а) відвідування лекцій, які читає відповідальний за вказану дисципліну викладач; б) ведення щотижневої одногодинної дискусійної секції в студентській групі до 18-ти студентів; в) перевірка есе-роздумів студентів після кожного засідання дискусійної секції; г) проведення консультацій зі студентами бакалаврату, які вивчають дисципліну «Вступ до лінгвістики». Якщо кафедра має додаткові потреби

у викладачах на бакалавраті, деяким аспірантам також може бути запропонована можливість викладання (з обов'язковою платою за їхню викладацьку діяльність) (Massachusetts Institute of Technology, 2020).

Спеціалізацію студенти вибирають на початку 5-го семестру – програму навчання, яка відображає конкретні інтереси студента та загальну область, в якій студент очікує в кінцевому підсумку захистити дисертаційне дослідження. Більшість студентів вибирають одну з програм у сфері фонології та фонетики, синтаксису, семантики чи експериментальної лінгвістики, які не потребують спеціального схвалення ради викладачів кафедри. Здобувач може також запропонувати альтернативний, міждисциплінарний напрям спеціалізації відповідно до своїх наукових уподобань та інтересів. Індивідуальні альтернативні пропозиції повинні отримати схвалення всієї кафедри, де виконується дисертаційна робота. У кінці третього року навчання здобувачі повинні скласти кваліфікаційний усний екзамен, де вони демонструють володіння вибраною спеціалізацією, в межах якої буде підготовлено дисертаційне дослідження. Лише після успішного складання цього екзамену здобувачів допускають до підготовки дисертаційного дослідження (Massachusetts Institute of Technology, 2020).

Захист дисертації є завершальним етапом науково-дослідної програми здобувача ступеня «доктор філософії» з лінгвістики в Массачусетському технологічному інституті. Кожний здобувач, проконсультувавшись із дисертаційним комітетом, може вибрати публічний або закритий захист свого дисертаційного дослідження. Під час закритого захисту дисертації кандидат на здобуття ступеня «доктор філософії» приблизно дві години обговорює з екзаменаційною комісією результати проведеного дослідження. На публічному захисті кандидат робить одногодинну презентацію дисертаційного дослідження, на яке запрошується місцева лінгвістична спільнота, після чого проводиться приблизно одногодинна закрита зустріч із членами кваліфікаційної комісії для подальшого обговорення змісту дисертації.

Після проходження захисту дисертації здобувач переглядає дисертацію з урахуванням пропозицій екзаменаційної комісії. Після письмового засвідчення в деканаті, що здобувач успішно склав підсумковий усний іспит зі спеціальності, пройшов захист дисертаційного дослідження та після захисту

у встановлений термін подав на кафедру дисертацію з усіма правками відповідно до зауважень і вимог членів екзаменаційної комісії, викладачі кафедри рекомендують декану затвердити рішення про присвоєння такому здобувачеві наукового ступеня доктора філософії з лінгвістики.

Програмою підготовки (64 кредити) здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» з лінгвістики в Бостонському університеті (Boston University) протягом перших двох років навчання передбачено вивчення таких обов'язкових базових дисциплін, як-от: «Фонологічний аналіз», «Синтаксис: моделювання синтаксичних знань», «Семантика: граматична побудова значення», а також шести вибіркових дисциплін. Щодо вільного вибору здобувачами цих шести дисциплін, то в Бостонському університеті запроваджено систему, яка ґрунтується на двох підходах – вибір дисципліни в межах навчальної площини та вибір із загального переліку дисциплін. Відповідно до першого із двох зазначених підходів, здобувачі мають вибрати дві дисципліни з академічної площини «Поглиблені освітні компоненти з фонетики, фонології чи інтерфейсу фонології/морфології» (Advanced courses in phonetics, phonology, or the phonology/morphology interface); дві дисципліни з академічної площини «Поглиблені освітні компоненти синтаксису, інтерфейсу синтаксису/морфології, семантики чи прагматики» (Advanced courses in syntax, the syntax/morphology interface, semantics, or pragmatics); одну дисципліну з академічної площини «Лінгвістична методологія дослідження» (Linguistic research methodology) – з-поміж цих дисциплін: «Методи лінгвістичного дослідження», «Вступ до програмування для обчислювальної лінгвістики», «Кількісні методи в лінгвістиці», «Обчислювальна лінгвістика»; одну дисципліну з академічної площини «Оволодіння мовою або вивчення мови як соціального чи історичного явища» (Language acquisition or the study of language as a social or a historical phenomenon) – з-поміж цих дисциплін: «Соціолінгвістика», «Мова, раса та гендер», «Мови в контакті: високі ставки граматичного перетину кордону», «Мовні зміни та варіації», «Двомовність», «Крослінгвістичні підходи до засвоєння мови», «Специфіка засвоєння другої мови», «Перерване засвоєння та вивчення мови», «Історичне та порівняльне мовознавство» (Boston University, 2020).

Другий підхід передбачає вибір здобувачами наукового ступеня «доктор філософії» з лінгвістики в Бостонському університеті шести дисциплін із наданого переліку. Так, у 2019–2020 н. р. цей перелік охоплював такі дисципліни: «Морфологія: Вступ до будов і форм слів», ««Мати» та «Бути» різними мовами», «Лінгвістичний фокус», «Варіації в діалектах англійської мови», «Мови корінних народів Латинської Америки», «Структура африканських мов», «Структура креольських мов», «Романська лінгвістика», «Просодія», «Експериментальна прагматика», «Аналіз дискурсу», «Французька фонологія (мова викладання – французька)», «Іспанська в США (мова викладання – іспанська)» та ін. (Boston University, 2020).

Протягом третього року навчання здобувачі вивчають дисципліни «Семинар з лінгвістичних досліджень» та «Спеціальні лінгвістичні теми», а також вибирають шість дисциплін (по 2 кредити на кожну дисципліну) з лінгвістики або суміжних галузей у межах вибраної спеціалізації, достатніх для складання кваліфікаційного екзамену зі спеціальності та написання далі дисертаційної роботи. Ці дисципліни вибираються за погодженням з дисертаційним комітетом.

Усі здобувачі наукового ступеня доктора філософії повинні задовільно виконати дві ґрунтовні наукові роботи з різних аспектів лінгвістичної галузі, але в межах теми дисертаційного дослідження: першу роботу – до кінця четвертого семестру, другу – не пізніше шостого семестру навчання. Кожна кваліфікаційна робота планується та виконується під керівництвом експерта у відповідній сфері – члена основної кафедри, де навчається здобувач; робота захищається усно й затверджується екзаменаційною комісією, що складається з двох рецензентів роботи (перший рецензент повинен бути штатним співробітником кафедри, де навчається здобувач, а другий може бути обраний із числа штатних та афілійованих викладачів факультету лінгвістики). На вимогу студента та за погодженням з його основним науковим керівником до екзаменаційної комісії може бути залучений третій рецензент із членів кафедри (Boston University, 2020).

На кінець третього року навчання здобувачі наукового ступеня «доктор філософії»

з лінгвістики в Бостонському університеті повинні завершити освітню складову частину, включаючи і дві захищені наукові роботи, та розпочати написання тексту дисертації. За виняткових обставин директор освітньо-наукової програми може дозволити продовження цього терміну щонайбільше на один семестр. Студенти, які не дотримуються цього терміну, не мають права продовжувати подальшу програму на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі лінгвістики.

Висновки

Підсумовуючи все викладене вище, констатуємо, що підготовка майбутніх докторів філософії з лінгвістики в університетах США, спрямована на розвиток аналітичних та дослідницьких навичок здобувачів, є комплексною системою, що реалізується шляхом широкого змістового діапазону обов'язкових навчальних дисциплін базового лінгвістичного та спеціального лінгвістичного спрямування та вибіркових освітніх компонентів, а також включає підготовку та захист дисертації. Офіційно на навчання відводиться чотири роки. На першому етапі навчання, впродовж двох-трьох років, здобувач має засвоїти рекомендовані лінгвістичні дисципліни та скласти кваліфікаційний іспит. Наявність педагогічного компоненту, зокрема педагогічної практики, в програмі підготовки здобувачів свідчить про практичний підхід до їх залучення до академічної кар'єри загалом та викладацької діяльності зокрема. Другий етап присвячено проведенню наукового дослідження та написанню і захисту дисертаційної роботи.

Наголосимо, що особливістю американських університетів є їхня відкритість до нових підходів до науково-дослідницької діяльності та заохочення здобувачів до міждисциплінарних досліджень, які реалізуються шляхом співпраці з професорами різних факультетів університету, які є членами дисертаційного комітету здобувача. Такий підхід на основі міждисциплінарності забезпечує інноваційний розвиток сучасної лінгвістичної науки.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення інноваційних форм та методів навчання здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» в галузі лінгвістики в університетах США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сисоєва С., Регейло І. Зміст підготовки докторів філософії у галузі освіти в університетах США. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. № 2 (53). С. 86–93.
2. Федоренко С.В. Теорія і методика формування гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США : дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2017. 551 с.
3. Boston University. PhD in Linguistics. Boston University, 2020. URL: <https://www.bu.edu/academics/grs/programs/linguistics/phd-in-linguistics>
4. Linguistic Society of America. The State of Linguistics in Higher Education Annual Report 2020. Linguistic Society of America, 2021. URL: <https://www.linguisticsociety.org/file/annual-report-2020-jan2021-finalpdf>
5. Massachusetts Institute of Technology. Graduate Program in Linguistics. Massachusetts Institute of Technology, 2020. URL: <https://linguistics.mit.edu/graduate/>
6. Walker G. Doctoral Education in the United States of America. *Higher Education in Europe*. 2008. № 33 (1). P. 35–43. URL: <https://doi.org/10.1080/03797720802228142>

REFERENCES

1. Sysoyeva, S., & Reheylo, I. (2016). Zmist pidhotovky doktoriv filosofiyi u haluzi osvity v universytetakh SSHA. *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka* [The content of training doctors of philosophy in the field of education in US universities]. *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 2(53), 86–93. [in Ukrainian]
2. Fedorenko, S. V. (2017). *Teoriya i metodyka formuvannya humanitarnoyi kul'tury studentiv vyshchych navchal'nykh zakladiv SSHA : dys. ... d-ra ped. nauk* [Theory and methods of formation of liberal humanistic culture of students of higher educational institutions of the USA: dissertation on gaining the scientific degree of Doctor of Sciences in Education]. Kyiv. [in Ukrainian]
3. Boston University. (2020). *PhD in Linguistics*. Available at <https://www.bu.edu/academics/grs/programs/linguistics/phd-in-linguistics>
4. Linguistic Society of America. (2021). *The State of Linguistics in Higher Annual Report 2020 Education*. Available at <https://www.linguisticsociety.org/file/annual-report-2020-jan2021-finalpdf>
5. Massachusetts Institute of Technology. (2020). *Graduate Program in Linguistics*. Available at <https://linguistics.mit.edu/graduate/>
6. Walker, G. (2008). Doctoral Education in the United States of America. *Higher Education in Europe*, 33(1), 35–43. <https://doi.org/10.1080/03797720802228142>

ХАРЧЕНКО Інна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства, Сумський національний аграрний університет, вул. Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0010-0111-0125>

ШИШЕНКО Інна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1026-5315>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.11>

Бібліографічний опис статті: Харченко, І., Шищенко, І. (2021) Інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти як підґрунтя для формування інформаційно-цифрової культури майбутніх фахівців. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 78–84, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.11>

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. Провідною функцією сучасної вищої освіти стає створення освітнього середовища, яке надасть можливість кожному майбутньому фахівцю побудувати індивідуальну освітню траєкторію, що необхідна йому для досягнення власної професійної мети та реалізації себе у професії та суспільстві. Тому побудова освітнього процесу в ЗВО на базі організації інформаційно-освітнього середовища є одним із можливих шляхів розвитку професійної освіти. Під інформаційно-освітнім середовищем ЗВО слід розуміти цілеспрямовано побудовану в межах освітньої діяльності ЗВО систему, яка включає інформаційні ресурси навчального, наукового, популярного характеру, інформаційні технології (електронні, дистанційні, мобільні) їх використання, засоби організації та управління освітньою діяльністю через офіційні канали електронної комунікації. Структура ІОС ЗВО включає електронні ресурси, засоби організації та управління освітньою діяльністю. Організація та функціонування ІОС ЗВО зорієнтовані на: активне використання цифрових технологій відповідно до вимог професійної освіти; створення і швидку модифікацію освітніх компонентів навчального плану підготовки майбутнього фахівця; підтримку освітньої діяльності кожного з урахуванням його індивідуальних особливостей; реалізацію сучасних технологічних і методичних підходів подання навчального матеріалу в поєднанні з традиційними формами, методами й засобами навчання; забезпечення доступності освітніх матеріалів у будь-який час і з будь-якого місця; організацію зворотного зв'язку й інтерактивного спілкування суб'єктів навчання з викладачами, розробниками освітніх ресурсів та суб'єктів навчання між собою; інтенсифікацію освітнього процесу та забезпечення можливості кожному суб'єкту навчання будувати власну освітню траєкторію. Заглибленість професійної підготовки в область новітніх цифрових технологій створює умови для формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців як складової частини їхньої професійної культури в закладі вищої освіти.

Ключові слова: інформаційно-освітнє середовище, заклад вищої освіти, майбутні фахівці, формування інформаційно-цифрової культури.

KHARCHENKO Inna – PhD hab. (Education), Associate Professor at the Department of State and Legal Disciplines and Ukrainian Studies, Sumy National Agrarian University, Gerasim Kondratiev Str., 160, Sumy, 40000, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0010-0111-0125>

SHYSHENKO Inna – PhD (Education), Associate Professor at the Department of Mathematics, Makarenko Sumy State Pedagogical University, Romenska Str., 87, Sumy, 40002, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1026-5315>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.11>

To cite this article: Kharchenko, I., Shyshenko, I. (2021). Informatsiyno-osvitnye seredovishche zakladu vyshchoyi osvity yak pidgruntya dlya formuvannya informatsiyno-tyfrovoyi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv. [Information and educational environment of higher education institution as a basis for the formation of information and digital culture of future professionals]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 78–84, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.11>

INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION AS A BASIS FOR THE FORMATION OF INFORMATION AND DIGITAL CULTURE OF FUTURE PROFESSIONALS

Summary. *The leading function of modern higher education is to create an educational environment that will enable each future specialist to build an individual educational trajectory that he needs to achieve their own professional goals and realize themselves in the profession and society. Therefore, the construction of the educational process in the free economic education on the basis of the organization of information and educational environment is one of the possible ways to develop vocational education. The information and educational environment of education should be understood as a purposefully constructed system within the educational activity of free economic education, which includes information resources of educational, scientific, popular nature, information technologies (electronic, remote, mobile) their use, means of organization and management of educational activities. The structure of information and educational environment of education includes electronic resources, means of organization and management of educational activities. The organization and functioning of information and educational environment of education are focused on the active use of digital technologies in accordance with the requirements of vocational education; creation and rapid modification of educational components of the curriculum for future specialists; support of educational activity of everyone taking into account his individual features; implementation of modern technological and methodological approaches to the presentation of educational material in combination with traditional forms, methods and means of teaching; ensuring the availability of educational materials at any time and from any place; organization of feedback and interactive communication of subjects of education with teachers, developers of educational resources and subjects of education among themselves; intensification of the educational process and providing opportunities for each subject to build its own educational trajectory. The depth of professional training in the field of the latest digital technologies creates conditions for the formation of information and digital competence of future professionals as part of their professional culture in higher education.*

Key words: *information-educational environment, institution of higher education, future specialists, formation of information-digital culture.*

Вступ

На початку третього тисячоліття актуалізується проблема здатності країн створювати наукоємні технології, а рівень продукування цифрових технологій та програмних продуктів стає критерієм її ваги у світі. Такі модернізаційні зрушення в економіці та суспільстві спричинюють істотні зміни у вимогах роботодавців до підготовки випускників закладів вищої освіти (далі – ЗВО): вони мають володіти знаннями в царині вибраної професії, вміннями працювати з великими обсягами даних, бути вмотивованими, мати розвинені здатності до професійного саморозвитку та високий рівень розвитку інформаційно-цифрової культури.

Провідною функцією сучасної вищої освіти стає створення освітнього середовища, яке надасть можливість кожному майбутньому

фахівцю побудувати індивідуальну освітню траєкторію, що необхідна йому для досягнення власної професійної мети та реалізації себе в професії та суспільстві. Тому побудова освітнього процесу в ЗВО на базі організації інформаційно-освітнього середовища є одним із можливих шляхів розвитку професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень

Освітнє середовище загалом розуміється як цілісна скінченна множина об'єктів та їхніх ставлень до реалізації цілей освіти, тобто сукупність умов, за яких розгортається освітній процес і з якими вступають у взаємодію суб'єкти цього процесу (Pedagogical dictionary, 2002).

В. Биков (Вуков, 2005) розглядає освітнє середовище закладу освіти як штучно

створений у відповідності до освітніх цілей у закладі освіти навколишній простір, в якому здійснюється освітній процес та створені необхідні й достатні для його учасників умови щодо ефективного і безпечного досягнення цілей навчання і виховання.

М. Жалдак (Zhaldak, 2012), Н. Морзе (Morze, 2004), Є. Полат (Polat, 2015), О. Спирін (Spirin, 2007) та ін. переконливо довели, що створення інформаційно-освітнього середовища у ЗВО передбачає швидке оновлення навчального контенту в контексті розвитку науки; якісне перетворення методів і форм навчання; здійснення оперативного моніторингу рівня пізнавальних можливостей і навчальних досягнень кожного; посилення міждисциплінарних зв'язків; збільшення обсягів самостійної роботи для кожного конкретного студента; створення можливості самоконтролю якості здобутих знань. При цьому зазначимо, що нами виявлено різні тлумачення поняття «інформаційно-освітнє середовище»:

- як сукупність технічних і програмних засобів зберігання, опрацювання й передавання інформації;
- як комплекс умов реалізації ІКТ у навчальному процесі;
- як педагогічну систему (або підсистему педагогічної системи).

Таким чином, за аналізом робіт науковців встановлено, що поки що відсутня термінологічна єдність у визначенні поняття «інформаційно-освітнє середовище» (ІОС).

У межах спеціально створеного інформаційно-освітнього середовища реалізується

можливість сприяти розвитку професійної культури майбутніх фахівців загалом та її складників через використання сучасних педагогічних та інформаційних технологій і поглиблену інтеграцію засобів спеціалізованого професійного спрямування з якісним інформаційним забезпеченням усіх освітніх компонентів.

Мета статті

Розкрити особливості організації інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти як основи для розвитку інформаційно-цифрової професійної культури майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу

У нашому дослідженні під інформаційно-освітнім середовищем ЗВО будемо розуміти цілеспрямовано побудовану в межах освітньої діяльності ЗВО систему, яка включає електронні ресурси навчального, наукового, популярного характеру, інформаційні технології їх використання (електронні, дистанційні, мобільні), засоби організації та управління освітньою діяльністю через офіційні канали електронної комунікації.

Модель інформаційно-освітнього середовища ЗВО відображено на рисунку 1.

Упровадження ІОС надає додаткові можливості (рис. 2), серед яких відзначимо організацію освітнього процесу з використанням сучасних інформаційних технологій, можливість побудови індивідуальних освітніх траєкторій для кожного.

Водночас зазначимо, що організація інформаційно-освітнього середовища ЗВО потребує: координації дій для управління

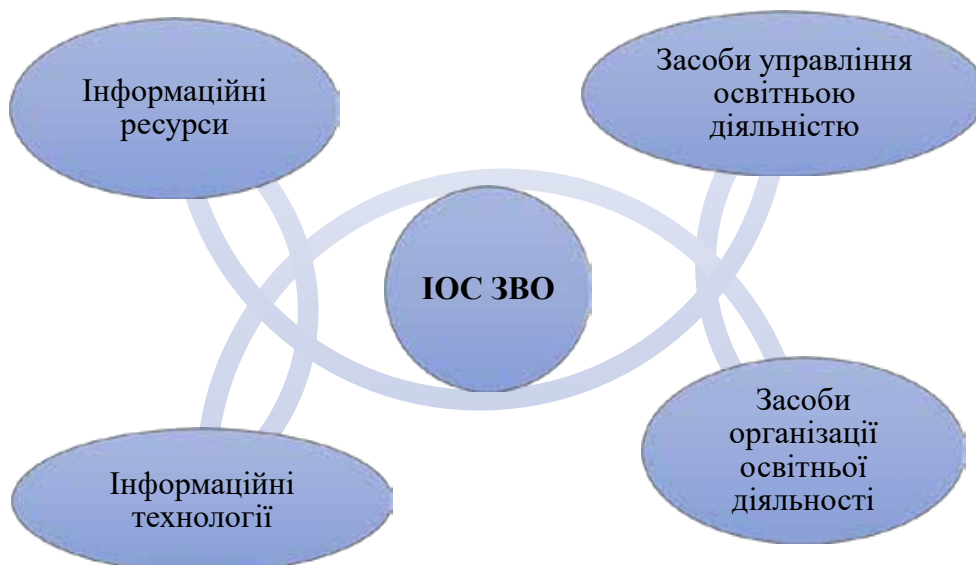

Рис. 1. Модель інформаційно-освітнього середовища ЗВО

процесами інформатизації; підготовки викладачів до роботи в умовах ІОС ЗВО; підготовленості студентів на рівні, що дає їм змогу заглибитися в предметне середовище, моделювати, проектувати, здійснювати інформаційний пошук засобами Інтернет-технологій. Також для ефективного функціонування інформаційно-освітнього середовища ЗВО відзначимо важливість інформаційних технологій навчання, до яких відносимо електронні, дистанційні та мобільні.

Ми згодні з думкою М. Лапчика (Lapchik, 2013), що сьогодні без упровадження електронного навчання неможливе вирішення суперечностей, які й досі зберігаються в чинних системах освіти: зростаюча вартість підготовки компетентних фахівців у окремій галузі, а з іншого боку – витратність традиційного масового навчання, яка потенційно поступається навчанню із застосуванням інформаційних технологій; перешкоди доступності; перешкоди академічної мобільності суб'єктів навчання; проблема активізації пізнавальної діяльності, самостійної навчальної діяльності, оскільки саме вона здатна дати якість і глибину засвоєння знань; усталена орієнтація освітніх програм на перелік паперових

джерел, а не на вільний пошук ресурсів у мережі Інтернет, використання електронних освітніх ресурсів інших наукових установ і університетів; явне «старіння» традиційних форм і методів навчальної роботи, зокрема лекцій; обмеження для розвитку інноваційних технологій навчання.

Електронні освітні ресурси зумовлюють зміщення акцентів у технологіях навчання: від набуття знань до самостійної дослідницької роботи, до розвитку творчих якостей у суб'єктів навчання, що у свою чергу передбачає інноваційну методологічну перебудову системи оцінювання якості засвоєних знань та вмінь. Підтвердженням цьому є факт збільшення кількості закладів освіти, які здійснюють підготовку з використанням інформаційних технологій.

Електронне навчання в інформаційно-освітньому середовищі ЗВО охоплює цілий спектр додатків і процесів. Воно осучаснює освітній процес, оскільки, окрім очної частини і обов'язкової самостійної роботи суб'єктів учіння, в ньому передбачено і віртуальну частину, яка реалізується з широким застосуванням Інтернет-технологій, що забезпечують доступність, надійність вибору

Рис. 2. Можливості, які надає впровадження ІОС ЗВО

і використання освітнього контенту, дозволяючи екстериторіально і в будь-який час отримувати консультації викладача, тьютора, організаторів навчання і спілкуватися з однокурсниками в навчальних форумах.

Важливим аспектом організації ІОС ЗВО є потреба в дистанційному навчанні, яке сьогодні більшою мірою характеризується як сукупність цифрових технологій, що забезпечують донесення до студента головного обсягу змісту; інтерактивну взаємодію студентів та викладачів у освітньому процесі; надання студентам можливості самостійної роботи та оцінювання їхніх знань та вмій. Дистанційне навчання має цілу низку позитивних динамічних характеристик та переваги перед очним навчанням (рис. 3).

Також бачимо можливим у межах інформаційно-освітнього середовища ЗВО використовувати технології мобільного навчання. Мобільне навчання є напрямом дистанційної освіти із застосуванням мобільних телефонів, КПК, смартфонів, електронних книжок тощо, тобто передбачає доступ до віддаленого контенту. Мобільне навчання створює можливості для контролю освітнього процесу в реальному часі, забезпечує інструменти для спільної роботи студента та викладача, спрямоване на підвищення якості навчання. Застосування мобільного навчання вимагає по-новому поглянути на освітній процес з методичної точки зору, що дозволяє виокремити ряд важливих тенденцій освіти (рис. 4).

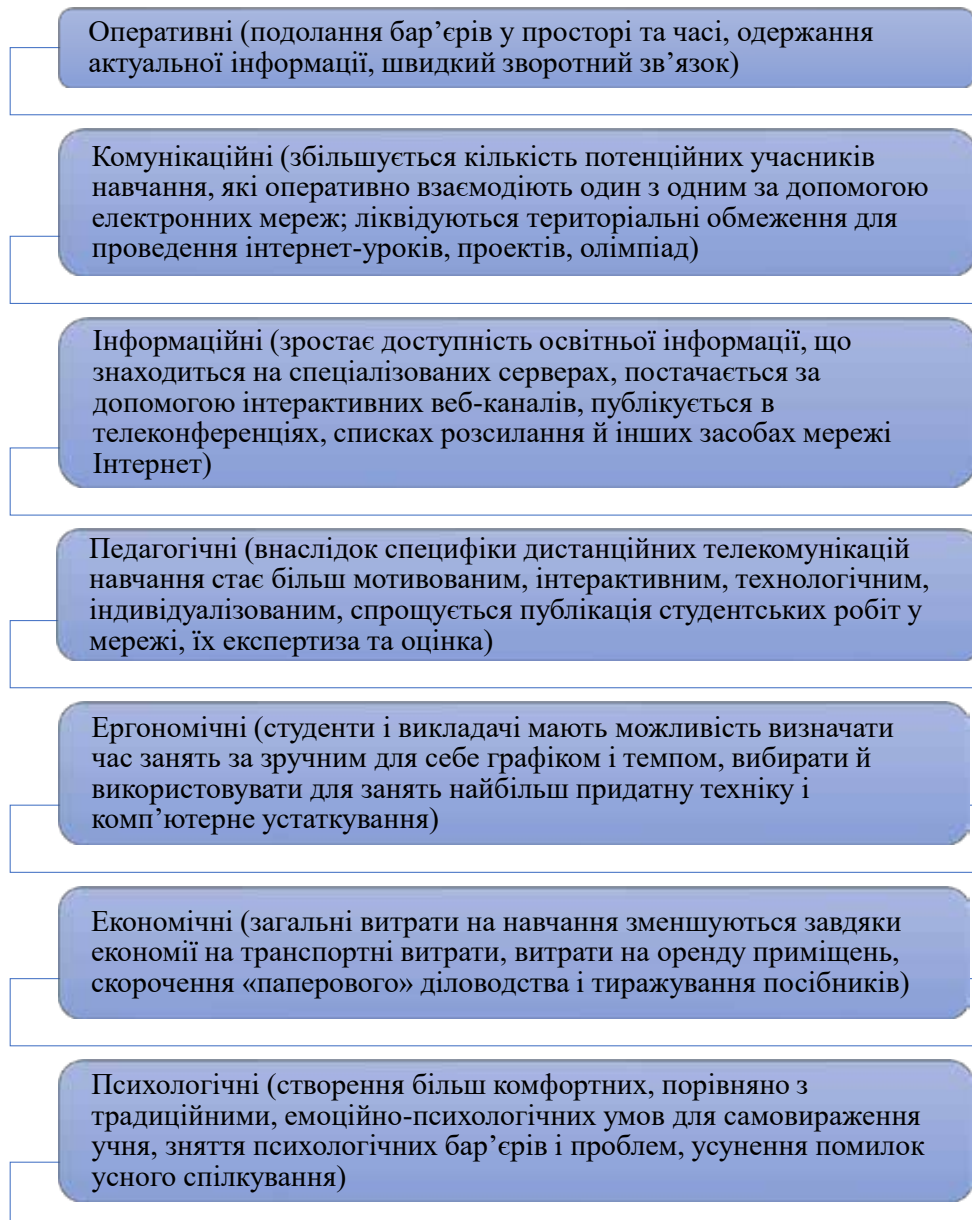

Рис. 3. Переваги дистанційного навчання

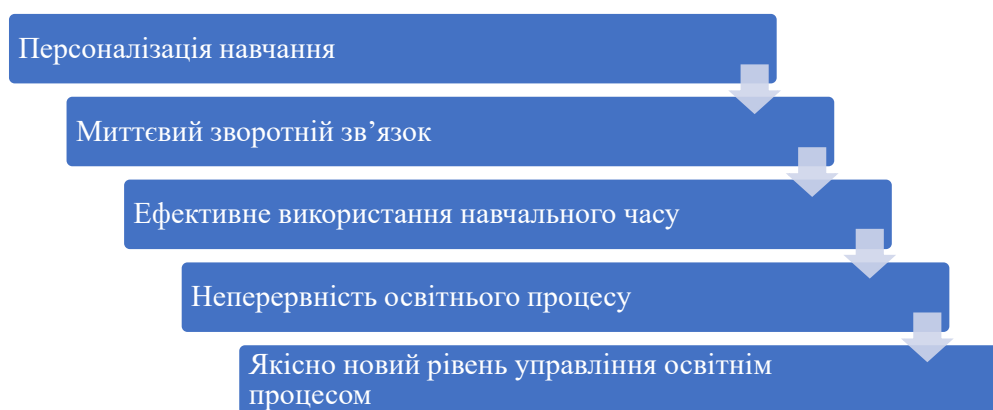

Рис. 4. Переваги мобільного навчання

Існує велика кількість мобільних додатків, платформ та ресурсів (Google Forms, Survey Monkey, Kahoot!, Socrative, Plickers та багато інших), за допомогою яких викладач має можливість швидко оцінити знання та вміння. Як правило, ці програми можуть працювати в різних операційних системах (Windows, Linux, Android), тому студент може відповідати на контрольні запитання або проходити тест із власного мобільного пристрою, а не стаціонарного комп'ютера закладу освіти.

Формат змішаного навчання – це різні варіанти поєднання методів електронного й очного навчання. До складу програм змішаного навчання можуть входити різні навчальні техніки, технології та підходи, наприклад, електронні курси, практичне навчання, робота над конкретними проєктами, службова ротация, електронні книги, мобільне навчання, коучинг, очні курси, виїзне навчання, навчальні ігри та симуляції, формальне навчання з сертифікаціями і багато іншого (Dukhnich, 2017).

Отже, згадані електронні, дистанційні технології мобільного навчання є інструментом, завдяки якому функціонує інформаційно-освітнє середовище ЗВО і який зумовлює перехід до модульної побудови освітнього контенту, що дозволяє враховувати всю різноманітність інноваційних процесів у системах освітніх технологій (розвиток як власне педагогічних технологій, так і методів формування, систематизації і доставки контенту); опора на програмний інструментарій, що дозволяє використовувати в освітньому процесі найбільш сучасні інформаційні технології; в розпорядженні є великий практичний досвід створення інструментарію для роботи з мультимедіа-об'єктами і базами знань, а також пропонується все більш широкий

спектр освітніх Web-сервісів; удосконалення засобів і методів аналізу і представлення знань (Tsidylo, 2011).

Сукупність електронних ресурсів освітнього призначення є невід'ємною частиною інформаційно-освітнього середовища ЗВО. Разом із цим відзначаємо, що до електронних освітніх ресурсів у межах інформаційно-освітнього середовища ЗВО сьогодні відносять і комп'ютерні додатки та прикладне програмне забезпечення, в яких активно використовуються мультимедійні матеріали (не лише візуальні, а й аудіо- та відео матеріали). Позитивний ефект від їх використання зумовлений одночасним візуальним та слуховим сприйманням, синтезом і синхронізацією вербалізованої та невербалізованої інформації, синхронізацією та інтеграцією джерел навчальної інформації. А для мультимедійних прикладних програм, які використовують сучасну методіку інтенсивного вивчення мови, зазначимо, що вони можуть виконувати не лише інформаційно-пізнавальну, а й контролюючу функцію.

Висновки

1. Під інформаційно-освітнім середовищем ЗВО слід розуміти цілеспрямовано побудовану в межах освітньої діяльності ЗВО систему, яка включає інформаційні ресурси навчального, наукового, популярного характеру, інформаційні технології (електронні, дистанційні, мобільні) їх використання, засоби організації та управління освітньою діяльністю через офіційні канали електронної комунікації.

2. Структура ІОС ЗВО включає електронні ресурси (у т.ч. електронні освітні ресурси), інформаційні технології, завдяки яким організовано процес навчання (електронні, дистанційні, мобільні), засоби організації та управління освітньою діяльністю.

3. Організація та функціонування ІОС ЗВО зорієнтовані на активне використання цифрових технологій відповідно до вимог професійної освіти; створення і швидку модифікацію освітніх компонентів навчального плану підготовки майбутнього фахівця; підтримку освітньої діяльності кожного з урахуванням його індивідуальних особливостей; реалізацію сучасних технологічних і методичних підходів подання навчального матеріалу в поєднанні з традиційними формами, методами й засобами навчання; забезпечення доступності освітніх матеріалів у будь-який час і з будь-якого місця;

організацію зворотного зв'язку та інтерактивного спілкування суб'єктів навчання з викладачами, розробниками освітніх ресурсів та суб'єктів навчання між собою; інтенсифікацію освітнього процесу та забезпечення можливості кожному суб'єкту навчання будувати власну освітню траєкторію.

4. Заглибленість професійної підготовки в область новітніх цифрових технологій створює умови для формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців як складової частини їх професійної культури в закладі вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Інформаційні технології і засоби навчання* : зб. наук. праць ; за ред. В.Ю. Бикова. Ю.О. Жука ; Інститут засобів навчання АПН України. Київ : Атіка, 2005. С. 5–15.
2. Виды сред в образовании. Курс подготовки модераторов для системы дистанционного обучения / под. рук. Е.С. Полат. URL: <http://courses.urf.ac.ru/eng/u7K9.html>
3. Духнич Ю. Смешанное обучение : Портал проекта «Smart Education». URL: <http://www.smart-edu.com/bended-learning.html>
4. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу. Оцінювання якості програмних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. Київ, 2012.
5. Лапчик М.П. На пути к smart-образованию. *Информатика и образование*. 2013. № 2 (241). С. 3–9.
6. Морзе Н.В. Методика навчання інформатики : У 3 ч. ; 3 ред. акад. М.І. Жалдака. Київ : Навчальна книга, 2004. Ч. I.: Загальна методика навчання інформатики. 256 с.
7. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим. Москва, 2002. 528 с.
8. Спірін О.М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : моногр. ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2007. 300 с.
9. Цідило І. E-Learning: понятійно-категорійний аналіз. *Молодь і ринок*. 2011. № 12 (83). С. 25–29.

REFERENCES

1. Bykov, V. Yu. (2005). Teoretyko-metodolohichni zasady modelyuvannya navchal'noho seredovyshcha suchasnykh pedahohichnykh system [Theoretical and methodological principles of modeling the educational environment of modern pedagogical systems] / Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya: zb. nauk. prats' / [za red. V. YU. Bykova. YU. O. Zhuka] / Instytut zasobiv navchannya APN Ukrayiny. Kyiv : Atika [in Ukrainian].
2. Vidy sred v obrazovanii. Kurs podgotovki moderatorov dlya sistemy distantsionnogo obucheniya (2015). [Types of environments in education. Training course for moderators for the distance learning system] / Pod. ruk. Ye. S. Polat. URL : <http://courses.urf.ac.ru/eng/u7K9.html> [in Russian].
3. Dukhnych, Y.U. (2017). Smeshannoye obucheniye : Portal proekta «Smart Education». [Blended learning: Portal of the project "Smart Education"]. URL : <http://www.smart-edu.com/bended-learning.html> [in Russian].
4. Zhaldak, M. I. (2012). Pedahohichnyy potentsial informatyzatsiyi navchal'noho protsesu. Otsinyuvannya yakosti prohramnykh zasobiv navchal'noho pryznachennya dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv [Pedagogical potential of informatization of educational process. Quality assessment of educational software for secondary schools] : monohrafiya. Kyiv, 2012. [in Ukrainian].
5. Lapchik, M. P. (2013). Na puti k smart-obrazovaniyu [On the way to smart education]. *Informatika i obrazovaniye*, 2 (241), 3-9 [in Russian].
6. Morze, N. V. (2004). Metodyka navchannya informatyky [Methods of teaching computer science] : U 3 ch. / Z red. akad. M.I. Zhaldaka. Kyiv : Navchal'na knyha. CH.I. : Zahal'na metodyka navchannya informatyky [General methods of teaching computer science] [in Ukrainian].
7. Pedagogicheskiy entsiklopedicheskiy slovar' (2002) [Pedagogical encyclopedic dictionary] / Ch. ed. B.M. Bim. Moscow [in Russian].
8. Spirin, O. M. (2007). Teoretychni ta metodychni zasady profesynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv informatyky za kredytno-modul'noyu systemoyu [Theoretical and methodical principles of professional training of future teachers of informatics on credit-modular system] : monohr. / Zhytomyr. derzh. un-t im. I. Franka. Zhytomyr [in Ukrainian].
9. Tsidylo, I. (2011). E-Learning: ponyatiyno-katehoriynyy analiz [E-Learning: conceptual and categorical analysis]. *Molod' i rynek*, 12 (83), 25-29. [in Ukrainian].

ШИНКАРЕНКО В'ячеслав – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0929-9160>

КУПРІЄНКО Валентина – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3374-1094>

МІХІНА Наталія – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7555-9448>

КЛІМОВА Людмила – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1161-617X>

МАЗУР Ірина – старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7281-7955>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.12>

Бібліографічний опис статті: Шинкаренко, О., Купрієнко, В., Міхіна, Н., Клімова, Л., Мазур, І. (2021) Участь батьків у підтримці формування життєвих компетенцій дошкільників у освітніх напрямках оновленого державного стандарту дошкільної освіти. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 85–89, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.12>

УЧАСТЬ БАТЬКІВ У ПІДТРИМЦІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДОШКІЛЬНИКІВ У ОСВІТНІХ НАПРЯМАХ ОНОВЛЕНОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається одна з важливих проблем участі батьків у формуванні життєвих компетенцій дошкільників.

Основна увага звертається на оновлені базові принципи Державного стандарту дошкільної освіти. Висвітлено три основні механізми впливу батьків на дітей: повідомлення; переконання; навіювання. Уточнено напрями співпраці закладів дошкільної освіти з родинами.

Обґрунтовано чинники гармонійної взаємодії педагогів та батьків: партнерство у вихованні дітей; розуміння педагогами й батьками мети і завдань виховання; повагу і довіру до дитини; максимальне використання виховного потенціалу колективу й родини під час спільної роботи з дітьми. Уточнено термін «сім'я», яка є одним із найважливіших виховних інститутів, роль і значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити.

Визначено, що співпрацю закладу дошкільної освіти з родинами слід реалізувати в таких напрямках: створенні інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини; підвищенні фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинами, досвідом виховання; сприянні інтеграції родинного виховання в суспільне; заохоченні батьків брати активну участь в освітньому процесі; узгодженні понять цінностей, педагогічної позиції, досягнення єдності виховних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти; формуванні в педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу.

Уточнено форми роботи за участі батьків у освітньому процесі закладів дошкільної освіти: індивідуальні чи групові бесіди та консультації; консультаційні центри; зустрічі з експертами; міні-лекції; фото- і відеоопрезнації тощо.

Висвітлено активні форми взаємодії: створення й підтримка творчого конструктивного педагогічного середовища; підвищення фахової майстерності педагогів; планування основних завдань і змісту співпраці закладу освіти з батьками; виявлення й упровадження в роботу педагогічного та родинного досвіду; розроблення та організація тренінгів, круглих столів, ділових ігор, майстер-класів; сімейні фото, бенефіси дитини; анкети для батьків.

Ключові слова: державний стандарт, педагогічні працівники, дошкільники, взаємодія, життєві компетенції, заклади дошкільної освіти, сім'я, батьки.

SHYARENKO Vyacheslav – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council”, Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0929-9160>

KUPRIYENKO Valentyna – Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3374-1094>

MIKHINA Natalia – Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7555-9448>

KLIMOVA Lyudmyla – Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of the Dnipropetrovsk Regional Council, Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1161-617X>

MAZUR Iryna – Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education, Municipal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council, Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7281-7955>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.12>

Bibliographic description of the article: Shinkarenko, O., Kuprienko, V., Mikhina, N., Klimova, L., Mazur, I. (2021) Uchast batkiv u pidtrymtsi formuvannia zhyttievkykh kompetentsii doshkilnykiv u osvitchih napriamakh onovlenoho derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity. [Participation of parents in supporting the formation of life competences of preschoolers in educational areas of the updated state standard of preschool education]. Human Studies. Series of Pedagogy, № 13(45), 85–89, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.12>

PARTICIPATION OF PARENTS IN SUPPORTING THE FORMATION OF LIFE COMPETENCES OF PRESCHOOLERS IN EDUCATIONAL AREAS OF THE UPDATED STATE STANDARD OF PRESCHOOL EDUCATION

Summary. *The article considers one of the important problems of parents' participation in the formation of life competencies of preschoolers.*

The main attention is paid to updating the basic principles of the State Standard of Preschool Education. Three main mechanisms of parental influence on children are highlighted: messages; belief; suggestion. The directions of cooperation of preschool educational institutions with families are specified.

The factors of harmonious interaction of teachers and parents are substantiated: partnership in raising children; understanding by teachers and parents of the purpose and tasks of education; respect and trust for the child; maximum use of the educational potential of the team and the family when working with children.

The term “family” as one of the most important educational institutions, the role and importance of which in shaping the child's personality, is difficult to overestimate.

It is determined that the cooperation of preschool education institutions with families should be implemented in the following areas: creation of information and educational space for parents and other family members; improving the professional skills of teachers through acquaintance with families, the experience of education; promoting the integration of family education into public; encouraging parents to take an active part in the educational process; coordination of concepts

of values, pedagogical position, achievement of unity of educational influences on the child in a family and institution of preschool education; formation of positive attitude of pedagogical workers and parents to partnership, encouraging them to actions and patterns of behavior focused on mutual understanding and mutual respect.

Forms of work with the participation of parents in the educational process of preschool education institutions are specified: individual or group conversations and consultations; consulting centers; meetings with experts; mini-lectures; photo-video presentations, etc.

Active forms of interaction are highlighted: creation and support of creative constructive pedagogical environment; improving the professional skills of teachers; planning the main tasks and content of cooperation of the educational institution with parents; identification and implementation of pedagogical and family experience; development and organization of trainings, round tables, business games, master classes; family photos, child benefits; questionnaires for parents.

Key words: state standard, pedagogical workers, preschoolers, interaction, life competencies, preschool institutions, family, parents.

Вступ

Зміст освіти в сучасному світі є пріоритетною сферою, від якої залежить розвиток людини, здатної самотійно і свідомо будувати своє життя в душі загальнолюдських цінностей. Особливий інтерес у цьому плані являє дошкільне виховання як перший ступінь системи безперервної освіти.

За останнє десятиліття змінилися життєві пріоритети всього суспільства. Для дошкільної освіти це означає, що пріоритетним напрямом стає готовність дітей до оволодіння сучасними засобами.

Одним із базових принципів оновленого Державного стандарту дошкільної освіти – Базового компонента дошкільної освіти – є соціально-педагогічне партнерство громади та всіх учасників освітнього процесу (засновників закладів освіти, батьків або осіб, які їх замінюють, керівників та працівників закладів дошкільної освіти, фахівців, що надають освітні послуги дітям дошкільного віку, інших фахівців) (Letter of the Ministry, 2021).

Виходячи з вищесказаного, відзначимо, що сім'я в житті будь-якої людини має першорядне значення. У кожній родині склалися свої підвалини, традиції, індивідуальний стиль життя. Однак далеко не всі сім'ї в повній мірі використовують увесь комплекс можливостей відкриття світу сім'ї своєї дитини (Kuzmina, 2008).

У Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», в Конвенції про права дитини та інших нормативно-правових актах ідеться, що відвідування дитиною закладу дошкільної освіти не звільняє батьків від виховання й розвитку їхньої дитини. Тому у варіативному та інваріантному складниках оновленого Базового компоненту дошкільної освіти передбачена участь батьків у формуванні життєвих компетенцій дошкільників

та йдеться про те, що кожен із батьків є відповідальним за навчання, виховання та розвиток дитини, за зміцнення її здоров'я та збереження життя, формування почуття людської гідності.

Аналіз останніх досліджень

Участь батьків у підтримці й формуванні життєвих компетенцій дошкільників знаходиться в центрі наукових інтересів вітчизняних і зарубіжних учених. Роботи переважно орієнтовані на моральне виховання (А. Булатова, А. Виноградова, Р. Жуковська, С. Козлова, Т. Куликова, В. Логінова, Т. Маркова, В. Нечаєва, С. Миколаєва, Л. Нісканен, Л. Пенъевська, Т. Поніманська, В. Фокіна).

Мета статті

Мета статті – виявити та обґрунтувати основні механізми впливу батьків на дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу

Ми розуміємо сім'ю як один із найважливіших виховних інститутів, роль і значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Робота із сім'єю повинна враховувати сучасні підходи до проблеми педагогічної компетентності батьків. Йдеться не про односторонній вплив батьків, а про взаємодію дошкільного закладу і сім'ї для повноцінного розвитку особистості кожної дитини.

Дитина-дошкільник, як губка, вбирає всі ті норми і правила поведінки, які пропонує йому навколишнє макро- і мікросередовище. І від того, яким змістом ми наповнимо запропоновані для засвоєння норми, правила і цінності, залежить хід подальшого психологічного розвитку дитини. Вивчення проблеми формування сімейних цінностей займається широке коло вчених – соціологів, психологів, демографів, істориків, економістів. Варто назвати таких із них, як І. Карпенкова, Д. Майерс, А. Яворська та ін.

Особистісний ріст стосовно дошкільного віку розуміється як вихідний етап розвитку особистості дитини-дошкільника, що характеризується, відповідно, її віковими та індивідуальними особливостями: включенням дитини в те, що відбувається навколо неї; усвідомленістю позиціонування себе в просторі; відповідною поведінкою і соціально-рольовими правилами.

Хочемо зазначити, що сім'я є природним середовищем для соціального, духовного, культурного та інтелектуального розвитку дитини, і матеріальне забезпечення також відіграє певну роль у створенні належних умов для цього.

Існує три основних механізми впливу батьків на дітей:

- Повідомлення – дитина, сприймаючи інформацію, яку отримує від батьків, коригує свою поведінку, формує власну думку.

- Переконавання – батьки організують інформацію таким чином, щоб вона змогла вплинути на зміну поведінки дитини, її установки, цінності, при цьому батьки використовують систему доказів, підтверджуючи дану інформацію.

- Навіювання є найнебезпечнішим впливом через те, що дитина не може сформувати свою власну думку або змінити поведінку, вона чітко дотримується даного впливу, пригнічуючи свій особистий розвиток (Ulyukaeva, 2011).

Таким чином, у взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'ями дітей як учасниками освітнього процесу сім'я виступає дієвим, моделюючим, соціальним, комунікативним, культурним інститутом виховання, навчання і самореалізації особистості.

Зазначена тенденція збільшує роль партнерської взаємодії педагогічних працівників закладів освіти з членами родини вихованців. Підвищення культури відповідального батьківства посилює необхідність педагогічного просвітництва сімей, які опинились перед численними соціальними, духовними, екологічними викликами сьогодення.

Взаємодія дорослого і дитини повинна включати сукупність освітніх галузей, які забезпечать різнобічний розвиток дітей з урахуванням їхнього віку за основними напрямками: фізичним, соціально-комунікативним, пізнавальним, мовленнєвим і художньо-естетичним.

Взаємодія дорослих і дітей у спільній діяльності будується з урахуванням інтеграції освітніх галузей відповідно до віку дітей. Всі освітні

галузі пов'язані один з одним: читаючи, дитина пізнає; пізнаючи, розповідає про те, що дізналась; взаємодіє з однолітками й дорослими в процесі досліджень і обговорень. Так, взаємопроникнення і взаємозв'язок освітніх галузей забезпечують формування в дитини цілісної картини навколишнього світу, і, звичайно ж, у нових умовах зростає роль взаємозв'язку в роботі вузьких фахівців і вихователів.

Дорослі учасники освітнього процесу мають усвідомити значущість партнерської взаємодії між закладом освіти і родиною, оскільки така співпраця покликана створити сприятливі умови для виховання здорової, соціально адаптованої, всебічно розвиненої дитини.

Співпрацю закладу дошкільної освіти з родинами слід реалізувати в таких напрямках:

- створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини;

- підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинами, досвідом виховання;

- сприяння інтеграції родинного виховання в суспільне;

- заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі;

- формування у педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу.

Для реалізації участі батьків у освітньому процесі закладу дошкільної освіти використовують різні форми роботи:

- індивідуальні чи групові бесіди та консультації;

- консультаційні центри;

- зустрічі з експертами;

- міні-лекції;

- фото- та відеопрезентації тощо (Borisova, 2011).

Дошкільний вік – найважливіший період становлення особистості, коли закладаються передумови громадянських якостей, формуються відповідальність і здатність дитини до вільного вибору, поваги й розуміння інших людей. Призначення дошкільної освіти на сучасному етапі полягає не тільки у формуванні певної суми знань, а й у розвитку базових здібностей особистості, її соціальних і культурних навичок, здорового способу життя (Morozova, 1930).

Стандарт дошкільної освіти відрізняється від стандарту початкової освіти ще й тим, що до дошкільної освіти не пред'являються жорсткі

вимоги до результатів освоєння програми. Тут необхідно розуміти, що якщо до дошкільної освіти будуть задані вимоги до результатів, аналогічні тим, що присутні в стандарті початкової освіти, то ми позбавимо дітей дитинства, не враховуючи самоцінності дошкільного періоду життя і специфіки психічного розвитку дітей-дошкільнят (Borisova, 2011).

Батьків потенційних вихованців варто ознайомлювати з такими наявними формами здобуття дошкільної освіти, як:

- презентація закладу дошкільної освіти, групи, яку відвідує дитина;
- принцип роботи з дошкільниками, посиляючись на законодавчу, нормативно-правову базу, програми, показники життєвої компетентності дошкільників.

Упровадження активних форм взаємодії в практику закладу дошкільної освіти потребує відповідної підготовки педагогічного колективу. З огляду на це можна визначити ставлення педагогічного колективу до впровадження системи роботи з батьками на умовах активної партнерської взаємодії:

- створення й підтримка творчого конструктивного педагогічного середовища;
- підвищення фахової майстерності педагогів;
- планування основних завдань і змісту співпраці закладу освіти з батьками;
- виявлення й упровадження в роботу педагогічного та родинного досвіду;

- розроблення та організація тренінгів, круглих столів, ділових ігор, майстер-класів;
- сімейні фото, бенефіси дитини;
- анкети для батьків.

Більшу частину денного часу дитина проводить у дошкільному закладі. Тож природно, що значний вплив на її розвиток та формування світогляду мають педагоги. Утім, це зовсім не применшує ролі батьків у цьому процесі, адже лише за умови свідомого та відповідального ставлення батьків до своїх обов'язків і сімейного виховання загалом дитина виросте фізично, психічно та духовно здоровою, а становлення її світогляду буде позитивним та повноцінним.

Сьогодні є нагальна потреба навчити батьків азам сімейних стосунків, як по-справжньому любити своїх дітей, як розуміти дитину і як їй допомогти на всіх етапах життя.

Висновки

Тож можна зробити висновок про те, що на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти проблемі пізнавального розвитку дошкільнят приділяється велика увага, що у свою чергу вимагає особливого ставлення з боку педагога до даної проблеми. Таким чином, використовуючи експериментування, пізнавальні завдання і проектну діяльність під час вирішення проблеми пізнавального розвитку дітей дошкільного віку, педагог забезпечує стадійний перехід, якісні зміни в розвитку пізнавальної діяльності дошкільнят.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова З. Паростки дошкілля Дошкільне виховання. *Дошкільне виховання*. 2011. № 3. С. 45.
2. Кузьмина И.В. Формирование семейных ценностей у детей старшего дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика*. 2008. С. 17–23.
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 16.03.2021 р. № 1/9-148 «Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компоненту дошкільної освіти».
4. Морозова Н. Основні завдання дошкільного виховання в п'ятирічці. *Шлях освіти*. 1930. № 8. С. 12–13.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти): нова редакція».
6. Улюкаєва І.Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : нав. посіб. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. С. 121–126.

REFERENCES

1. Borysova Z. (2011) Parostky doshkillja [Doshkiljne vykhovannja]. – № 3. – S. 45 [in Ukrainian].
2. Kuzjmyna I.V. (2008) Formyrovanye semejnykh cennostej u detej starshegho doshkoljnogho vozrasta [Doshkoljnaja pedagoghyka] S. 17–23 [in Russian].
3. Lyst Ministerstva osvity (2021) Ministerstva osvity i nauky Ukrajinu vid 16.03.2021 № 1 / 9-148 [Shhodo metodychnykh rekomendacij do onovlenogho Bazovogho komponentu doshkiljnoji osvity] S.1 [in Ukrainian].
4. Morozova N. (1930) Osnovni zavdannja doshkiljnogho vykhovannja v p'jatyrichci [Shljakh osvity] № 8. – S. 12–13 [in Ukrainian].
5. Nakaz (2021) Ministerstva osvity i nauky Ukrajinu vid № 33 [ro zatverdzhennja Bazovogho komponentu doshkiljnoji osvity (Derzhavnogho standartu doshkiljnoji osvity) nova redakcija]. S. 5 [in Ukrainian].
6. Uljukajeva I.G. (2011) Gh. Istorija suspiljnogho doshkiljnogho vykhovannja v Ukrajinu : nav. posib. Donecjk : LANDON-KhKh1, 2011. – S. 121-126 [in Ukrainian].

НОТАТКИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Серія «Педагогіка»

Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Випуск 13 (45)

Головний редактор *Марія Чепіль*

Технічний редактор *Ольга Лужецька*

Коректор *Олександр Голубєв*

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Цифровий друк. Ум. друк. арк. 10,70.
Замов. № 1121/462. Наклад 50 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

HUMAN STUDIES

Series of «Pedagogy»

**a collection of scientific articles
Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University**

Issue 13 (45)

Production Editor *Mariya Chepil*

Technical Editor *Olha Luzhetska*

Corrector *Oleksandr Golubev*

Format 60×84/8. Times New Roman Font.
Digital printing. Conventional printed sheet 10,70.
Order № 1121/462. Edition of 50 copies.

Publishing House “Helvetica”
65101, Odessa, 6/1, Inglezi St.
Phone +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of publishing entity
ДК № 6424 as of 04.10.2018